

Dr. Takáts Ágoston

**ENERGETIKAI
AXIÓMARENDSZEREN NYUGVÓ
RENDSZERELMÉLET**

IV/3. KÖTET.

**TERMÉSZETTUDOMÁNYON ALAPULÓ
ERKÖLCSBÖLCSELET
ETIKA 3. RÉSZ**

**EMBERI LÉT, EMBERI SORS, EMBERI FELELŐSSÉG
ÉS EMBERI KÜLDETÉS
A HUMANIZMUS TÜKRÉBEN**

2007.

Tartalom

ÁTTEKINTÉS:	4
B e v e z e t é s: Az Etikai és a Humanizmus találkozása.	6
1. AZ ALTERNATÍV GONDOLKODÁSMÓD JELLEMZŐ VONÁSAI	7
1. 1. A megismerés posztulátum-rendszere és hármas absztrakciós-szintje.	7
1. 2. Matematikai struktúrákban való gondolkodás.....	8
1. 3. Az energetikai axiómarendszer és arra való visszavezethetőség.....	9
1. 4. A statisztikus felfogás alkalmazása a gondolkodás egész területén.	10
2. A HUMANIZMUS KÉRDÉSÉNEK MEGFOGALMAZÁSA	11
2. 1. A teljes-spektrumú lét- és értékrend.	11
2. 1. 1. A lét- és értékrend megfogalmazása.	11
2. 1. 2. A teljes-spektrumú lét- és értékrend.....	12
2. 2. A humanizmus megfogalmazása és fajtái.	13
2. 2. 1. Individuál-humanizmus.	13
2. 2. 2. A szociál-humanizmus.	14
2. 2. 3. A kozmoreflexív-humanizmus.....	15
2. 2. 4. Az integrális-humanizmus.	15
3. AZ EMBERI-MIVOLT KÉRDÉSÉNEK VIZSGÁLATA A HUMANIZMUS TÜKRÉBEN.	17
3. 1. A humanizmus és a természeti jelenségek.	17
3. 1. 1. A humanizmus többlete a természet anyagi-egysége vonatkozásában.	18
3. 1. 2. A humanizmus erkölcsi többlete a fejlődés vonatkozásában.	19
3. 2. A humanizmus és az emberi lét.	21
3. 2. 1. A humanizmus és az emberi lét lényeges belső összefüggése.....	22
3. 2. 2. A humanizmus és az ember egyéni léte.	22
3. 2. 3. A humanizmus és az ember közösségi léte.....	23
3. 2. 4. A humanizmus és az ember kozmikus léte.....	23
3. 3. A humanizmus és az emberi sors.....	24
3. 3. 1. A humanizmus és az emberi sorsban adott dialektikus ellentétek.	25
3. 3. 2. A humanizmus és az emberi munka, erőfeszítés és küzdelem.	27
3. 3. 3. A humanizmus és az emberi szenvedés- és halál-probléma.	28
3. 3. 4. A humanizmus és az étellel való korlátozott rendelkezési jog.	30
4. AZ EMBERI FELELŐSSÉG KÉRDÉSÉNEK VIZSGÁLATA A HUMANIZMUS TÜKRÉBEN.	33
4. 1. A humanizmus és a természetért való felelősség-vállalás.	33
4. 2. A humanizmus és az emberi sorsban adott ellentétek egyensúlyáért való felelősség-vállalás.	36
4. 3. A humanizmus és az értelmes-életért való felelősség-vállalás.....	39
4. 4. A humanizmus és a fejlődésért való felelősség-vállalás.	42
4. 4. 1. A humanizmus és a megismerés absztrakciós szintjei.	42
4. 4. 2. A megismerés hármas absztrakciós szintje és a fejlődés.....	43
4. 4. 3. A humanizmus hatása a fejlődésre, a felelősség-vállalás.	44

5. AZ EMBERI KÜLDETÉS KÉRDÉSÉNEK VIZSGÁLATA A HUMANIZMUS TÜKRÉBEN.	46
5. 1. Az emberi küldetés mibenléte, relációi, feltétel-, cél- és eszközrendszere.	46
5. 1. 1. Az emberi küldetés mibenlétének megközelítése és megfogalmazása.	46
5. 1. 2. Az emberi küldetés relációinak megközelítése és megfogalmazása.	48
5. 1. 3. Az emberi küldetés feltétel-, cél- és eszközrendszere.	49
5. 1. 4. A humanizmus és az emberi küldetés.	51
5. 2. A humanizmus és a küldetés az emberi lét és sors vonatkozásában.	52
5. 2. 1. A humanizmus és az ember természettel kapcsolatos küldetése.	53
5. 2. 2. A humanizmus és az ember történelemmel kapcsolatos küldetése.	54
5. 3. A humanizmus és az értelmes-élettel kapcsolatos küldetés vállalása.	58
5. 3. 1. A humanizmus és az értelmes-élet védelmére és szolgálatára vonatkozó emberi küldetés.	58
5. 3. 2. A humanizmus és az etikai struktúraszinttel kapcsolatos emberi küldetés.	61
5. 4. A humanizmus és a fejlődés továbbvitelére vonatkozó emberi küldetés.	63
5. 4. 1. Az emberi fejlődés jelenlegi helyzete és a humanizmus.	64
5. 4. 2. Az emberi fejlődés objektív feltétel-, cél- és eszközrendszere és a humanizmus.	66
5. 4. 3. A fejlődés továbbvitelére szóló emberi küldetés és a humanizmus.	68
6. A HUMANIZMUS ÉS AZ EMBERI BOLDOGSÁG.	71
6. 1. A boldogság időbelisége és dinamizmusa.	71
6. 2. Az emberi boldogság módbeli formái.	72
6. 2. 1. Az individuális boldogság.	72
6. 2. 2. A szociális-boldogság.	73
6. 2. 3. A kozmikus-boldogság. (Távlati elgondolás.)	74
6. 2. 4. Az integrális-boldogság.	75
BEFEJEZÉS.	76

ÁTTEKINTÉS:

Bevezetés: Az Etika és a Humanizmus találkozása.

1. Az alternatív gondolkodásmód jellemző vonásai.

1. 1. A megismerés posztulátumrendszere és hármas absztrakciós szintje.
1. 2. Matematikai struktúrákban való gondolkodás.
1. 3. Az energetikai axiómarendszer és arra való visszavezethetőség.
1. 4. A statisztikus felfogás alkalmazása a gondolkodás egész területén.

2. A humanizmus kérdésének megfogalmazása.

2. 1. A teljes spektrumú lét- és értékrend.
 2. 1. 1. A lét- és értékrend megfogalmazása.
 2. 1. 2. A teljes spektrumú lét- és értékrend.
2. 2. A humanizmus megfogalmazásai és fajtái.
 2. 2. 1. Az individuál-humanizmus.
 2. 2. 2. A szociál-humanizmus.
 2. 2. 3. A kozmoreflexív-humanizmus.
 2. 2. 4. Az integrális-humanizmus.

3. Az emberi-mivolt kérdésének vizsgálata a humanizmus tükrében.

3. 1. A humanizmus és a természeti jelenségek.
 3. 1. 1. A humanizmus etikai többlete a természet anyagi-egysége vonatkozásában.
 3. 1. 2. A humanizmus etikai többlete a fejlődés vonatkozásában.
3. 2. A humanizmus és az emberi lét.
 3. 2. 1. A humanizmus és az emberi lét lényeges belső összefüggése.
 3. 2. 2. A humanizmus és az ember egyéni léte.
 3. 2. 3. A humanizmus és az ember közösségi léte.
 3. 2. 4. A humanizmus és az ember kozmikus léte.
3. 3. A humanizmus és az emberi sors.
 3. 3. 1. A humanizmus és az emberi sorsban adott dialektikus ellentétek.
 3. 3. 2. A humanizmus és az emberi munka, erőfeszítés és küzdelem.
 3. 3. 3. A humanizmus és az emberi szenvedés- és halálprobléma.
 3. 3. 4. A humanizmus és az étellel való korlátozott rendelkezési jog.

4. Az emberi felelősség kérdésének vizsgálata a humanizmus tükrében.

4. 1. A humanizmus és a természetért való felelősségvállalás.
4. 2. A humanizmus és az emberi sorsban adott ellentétekért való felelősségvállalás.
4. 3. A humanizmus és az értelmes-életért való felelősségvállalás.
4. 4. A humanizmus és a fejlődésért való felelősségvállalás.
 4. 4. 1. A humanizmus és a megismerés absztrakciós szintjei.
 4. 4. 2. A megismerés absztrakciós szintjei és a fejlődés.
 4. 4. 3. A humanizmus hatása a fejlődésre, a fejlődésért való felelősségvállalás.

5. Az emberi küldetés kérdésének vizsgálata a humanizmus tükrében.

5. 1. Az emberi küldetés mibenléte, relációi, feltétel-, cél- és eszközrendszere.
5. 2. A humanizmus és a küldetés az emberi lét és az emberi sors vonatkozásában.
5. 3. A humanizmus és az értelmes-étellel kapcsolatos küldetés vállalása.
5. 4. A humanizmus és a fejlődés továbbvitelére vonatkozó emberi küldetés.

6. A humanizmus és az emberi boldogság.

6. 1. Az emberi boldogság időbelisége és dinamizmusa.

6. 2. Az emberi boldogság módbeli formái.

6. 2. 1. Az individuális-boldogság.

6. 2. 2. A szociális-boldogság.

6. 2. 3. A kozmikus boldogság.

6. 2. 4. Az integrális-boldogság.

Befejezés: Az emberi lét, sors, felelősség és küldetés tudatos vállalása egyben az emberi boldogság állapothatározói.

B e v e z e t é s: Az Etikai és a Humanizmus találkozása.

Az emberben, mint természeti jelenségben, kialakulásának kezdetétől fogva összekapcsolódik a tudatosság és az etikum. Az ember ugyanis nem kizárólag „animal rationale”, hanem ugyanolyan joggal és érvénnyel „animal eticum” is. – Ez egyébként egyenesen és természet-szerűleg következik a tudatosság és erkölcsiség ontológiai összefüggéséből – Érdekes módon a legősibb emberi leletek – sírok, temetkezési szokások, stb. – majd az ősi szájhagyományok, írások és képzőművészeti emlékek döntőbben hangsúlyozzák az erkölcsi magatartást, mint magát a racionalitást. Ez nem véletlen, hiszen a történelem-előtti és a történelmi időkben mindig egyértelműen az egyének, csoportok és tömegek etikai magatartása volt mindig a mindenkori kulturális és szociális berendezkedési szintnek megfelelő emberi élet alapja. S az emberi fejlődés valójában csak akkor nevezhető fejlődésnek, ha a tudományos-technikai fejlődés szinkronban van nemcsak a tudati-törekvési, hanem az etikai fejlődéssel is. – Szerencsésnek mondható az a kor, melyben harmonikusan valósul meg a tudati, törekvési és etikai fejlődés; ellentmondásos és válságokkal terhes viszont az a történelmi fordulat, melyben szétválik egymástól ez a hármas egység. – Korunknak éppen ez a legnagyobb tragédiája, hogy a robbanásszerű tudományos-technikai forradalommal nem tud lépést tartani a tudati-törekvési fejlődés, az etikum fejlődése pedig messze lemaradóban van, és már le is maradt, az előzőektől.

Mindezek alapján a tudatos ember etikai magatartásával kapcsolatos problémáknak kívánjuk szentelni következő megfontolásainkat. – És ezzel valójában elérkeztünk etikai oldalról a humanizmus kérdéséhez. Ezen belül alapvetően tisztázásra szorul: vajon hogyan viszonyul egymáshoz a tudatos emberi magatartás és az etikai értelemben vett humanizmus a következő, döntő jellegű kérdés-csoportokban:

- a természeti jelenségek és a természet fejlődésének tudatos vállalása;
- az emberi lét tudatos vállalása;
- az emberi sors tudatos vállalása;
- az emberi felelősség tudatos vállalása;
- az emberi küldetés tudatos vállalása?

Végezetül választ kívánunk találni arra a – talán legemberibb – kérdésre: a tudatosság és a humanizmus etikai tartalma hogyan szolgálja az emberi boldogságot? Mert az ETIKUM és HUMANIZMUS legalapvetőbb találkozása éppen az emberi boldogság kérdésében jön létre.

Végtelenül fontos, számunkra és a következő eljövendő nemzedékek számára sorsdöntő problémák tárgyalását tűztük célul magunk elé. Természetes, hogy teljesen átfogó – horizontálisan és vertikálisan egyaránt kimerítő és kielégítő – kérdés-feltevést és probléma-megoldást nem tudunk nyújtani. Célunk a kérdések lényegének megközelítése, az etikai kérdések vázolása és a humanizmus etikai többletének körvonalazása, a megoldáshoz vezető út megjelölésével. Ennél többre – az adott lehetőségek és témánk adott keretei között – nem is vállalkozhatunk. „Boldogok a keresők!” – mondja Örsy László washingtoni egyetemi tanár könyvének címe. – Munkánknak ebben a részében, az Etika és Humanizmus kapcsolatának vizsgálatában is csak ez a keresés lehet a célunk.

Mielőtt azonban az érdemi tárgyalást megkezdeném, szükségesnek és elengedhetetlennek tartom annak a természettudományos alappal bíró rendszerelméletnek a felvázolását, mely mellett elköteleztem magam, s melynek segítségével – úgy vélem – a humanizmus, az erkölcsi értékek és az emberi boldogság vonatkozásában is alapvető és mélyen fekvő megállapításokhoz juthatunk.

1. AZ ALTERNATÍV GONDOLKODÁSMÓD JELLEMZŐ VONÁSAI.

A mai élet és benne a tudományok tele vannak váratlan és előre ki sem számítható változásokkal. Ezeket a lehetőségek szerint nyomon követni, tudományos szemléletünkben a változó világhoz alkalmazkodni, de olyan objektív módon, hogy ez egyúttal korrigáló, előrejelző és előremutató alkalmazkodás legyen, ide már nem elegendő a jelenleg meg tapasztalható személet- és gondolkodásmód. Ide nemcsak jó szem, megfelelő érzék, hanem új-típusú. alternatív gondolkodásmód szükséges, melynek néhány – általam megközelíthető – vonását és elirányító szempontját szeretném most csokorba kötni. Hogy ez nem történhet bizonyos fokú elfogultság nélkül, azt természetesnek tartom, hiszen ennek az alternatív gondolkodásmódnak kialakításában közrejátszott és jelentős szerepet töltött be alap-képzettségem és általános szemléletmódom, valamint a használatbavétel alaptényei.

1. 1. A megismerés posztulátum-rendszere és hármas absztrakciós-szintje.

A tudományos megismerés vonatkozásában ismeretelméleti szempontból, olyan alaptényekből kell kiindulnunk, melyek kritikailag nem nevezhetők kielégítőnek. Helytálló voltukat azonban el kell fogadnunk, különben megismerésünk minden tényénél fel kell vetnünk az objektív realitásnak való megfeleléség kérdést. Éppen ezért megismerésünk posztulátum-rendszerét a következők szerint fogalmazhatjuk meg.

- Létezik objektív valóság.
- Az objektív valóság megismerhető.
- Értelmünk alkalmas az objektív valóság megismerésére, az ismeretek tárolására, felhasználására és továbbadására.
- Az emberiség – története folyamán – merített már valóságos ismeretet az objektív valóságból.
- Léteznek, felismerhetők, megfogalmazhatók és felhasználhatók olyan információelméleti kritériumok, melyek segítségével a megismerés torzulásai megállapíthatók és kiszűrhetők, így biztosítható az ismeretek torzulásmentes tárolása és továbbítása.
- A megismerés egész folyamata során, mind a megismerés tárgyát képező valóságban, mind a megismerés folyamataiban jelenlevő határozatlanság következtében csak hipotetikus – feltételes – bizonyosságról és azok objektív megismeréséről beszélhetünk.

Meg kell azonban jegyezni, hogy mindez nem képezheti akadályát a tudományos megismerésnek, csak kijelöli annak valószínűségi korlátait. – Ugyancsak meg kell állapítanom, hogy a gondolkodás folyamat során logikailag fel kell tételeznünk az azonosság, az ellentmondás és az okság klasszikus elveit, és ezeket a matematikai-logika szempontjából is evidensként kell elfogadnunk. Mindez azonban nem érinti a megismerés posztulátum-rendszerét, mely ismeretelméletileg továbbra is bizonyíthatatlan marad.

A megismerés posztulátum-rendszerének elfogadásával és felhasználásával – a matematikai-logika bizonyításmódja segítségével – építhetők fel a megismerés absztrakciós-szintjei, melyeken teljes emberi tudásunk és minden emberi tudomány elhelyezhető.

- A megismerés első absztrakciós-szintje a tapasztalattól közvetlenül levezethető leíró tudományokat fogja át. Fő jellemzője az, hogy a tapasztalati tények első absztrakciójának – a tapasztalati elvonatkoztatásnak – segítségével alkot fogalmakat, ítéleteket, következtetéseket, állapít meg törvényszerűségeket. (Az u. n. gráfia-tudományok.)

– A megismerés második absztrakciós-szintje a logikával levezethető okkereső tudományokat fogja át. Fő jellemzője az, hogy az első absztrakciós-szint adatbázisából – mint kiinduló adathalmazból – a második absztrakció – a logikai elvonatkoztatás – segítségével alkot fogalmakat, ítéleteket, következtetéseket, állapít meg törvényszerűségeket, melyek bármikor visszavezethetők – az első absztrakciós-szinten keresztül – a tapasztalati tényekre. (Az u. n. lógia-tudományok.)

– A megismerés harmadik absztrakciós-szintje a rendszerelméleti műveletekkel levezethető rendszerelméleti tudományokat fogja át. Fő jellemzője az, hogy a második absztrakciós-szint adatbázisából – mint kiinduló adathalmazból – a harmadik absztrakció – a rendszerelméleti elvonatkoztatás – segítségével alkot fogalmakat, ítéleteket, következtetéseket, állapítja meg törvényszerűségeit, melyek bármikor visszavezethetők – a második és első absztrakciós-szinten keresztül – a tapasztalati tényekre. (Az u. n. szófia-tudományok.)

A megismerés mindhárom absztrakciós-szintje – a tapasztalati tényekben és az absztrakciós folyamatokban jelenlevő határozatlanság következtében – csak hipotetikus bizonyosságokat és azok objektív megismerésének valószínűségét tartalmazza. Mindez azonban nem képezi akadályát a tudományos megismerésnek és a tudományokkal való foglalkozásnak, csak kijelöli annak valószínűségi korlátait.

1. 2. Matematikai struktúrákban való gondolkodás.

A matematika jó ideje már nem a mennyiségek szaktudománya, hanem a kapcsolatok, relációk, struktúrák interdiszciplináris, a szaktudományokat megalapozó és segítő tudománnyá vált. Ágai átfogják a tudomány egész területét, a matematikai és a matematikai-logikai műveletek nélkül nincs objektív megismerés, nem léteznek a megismerés absztrakciós-szintjei és azokon felépülő tudományok, a természettudományoktól a szellemi tudományokon keresztül egészen a rendszerelméleti tudományokig. – A leglényegesebb és általánosan alkalmazható matematikai műveletek a következők.

– A relációk: az azonossági-, egyenlőségi-, rendezési- és tartalmazási-relációk; valamint az ezekből következő alapvető és lényeges kapcsolatok: visszavezethetőségi-, hozzárendelési-, összefüggési- és felépülési-kapcsolatok.

– Függvénykapcsolatok, mint a relációk és kapcsolatok egy speciális csoportja, valamennyi – konkrét és absztrakt – formájukkal, műveleteikkel, reprezentációikkal és leképezéseikkel, a függvényterek elméletével és annak alkalmazásával.

– Modellek alkotása, reprezentációja, megfeleltetése, a modellek alkalmazása és leképezése, modellekkel való egyéb műveletek: unió, diszjunkció, interszekció, stb.

– Struktúrák alkotása, vizsgálata és alkalmazása, leképezésük, magasabb rendű struktúrák és struktúraszintek alkotása, azokon különböző műveletek és transzformációk végrehajtása.

A struktúrákban – alacsonyabb és magasabb rendű műveletekkel összekapcsolt modellekben – való gondolkodás kifejlesztése a modern matematika legnagyobb eredménye. Minden rendszert, amelynek rendezett elemeit valamilyen művelet kapcsol össze, struktúrájának nevezhetünk. A struktúra annál magasabb rendű, minél magasabb rendű művelet kapcsolja össze a rendszer elemeit. – A struktúrák egyben modellek is, érvényes rájuk a modellekkel végezhető műveletek szabályai: leképezhetők más struktúrákba, összekapcsolhatók más – megfelelő – struktúrákkal, és egységesült struktúrák hozhatók létre, stb., felépítésben és rendeltetésben hasonló struktúrákkal struktúraszintek állíthatók elő, mely struktúraszinteken azonos törvényszerűségek érvényesek valamennyi struktúrára. – A természettudományokban így fogalmazhatunk meg prébiológiai struktúraszintet a pusztaléttel rendelkező fizikai, kémiai és biokémiai rendszerek számára; biológiai struktúraszintet az élő szervezetek és azok

különböző fajai számára; tudati struktúraszintet az ember, valamint kultúrája és társadalma számára. –

(Megjegyzés: A struktúrák és a struktúraelemzés segítségével még ellentmondásmentes transzcendens struktúrák lehetőségét is meg tudunk fogalmazni.)

A matematikai gondolkodásmódnak – a struktúraalkotás és struktúraelemzés keretén belül – hozzátartozik a halmazelmélet, csoportelmélet, valószínűségi elméletek, valamint az információelmélet és kibernetika, vagyis vezérlélmélet teljes matematikai apparátusa. – Valójában így képezi a struktúrákban való gondolkodás a modern matematika csúcsát, egyben az új-típusú, alternatív gondolkodásmódnak az alapját.

1. 3. Az energetikai axiómarendszer és arra való visszavezethetőség.

Az új-típusú, alternatív gondolkodásmódnak az energetikai axiómarendszer képezi az alapját, és minden megalapozott állítása visszavezethető arra. Az energetikai alapon felépülő axiómarendszer valójában öt axiómát tartalmaz, melyeket röviden a következőképpen fogalmazhatunk meg.

– A szabadenergia-hatás természettörvénye azt az állítást tartalmazza, hogy minden létnek kölcsönhatásnak, mozgásállapotnak és mozgásállapot-változásnak megvan a szükséges és elégsége energetikai alapja a létstruktúrák energiaszintjében és belső szabadenergia tartalmában.

– A legkisebb hatás-elve: a természetben minden rendszer megtalálja mozgásállapotának és változásának azt a formáját, mely a legkevesebb, de ugyanakkor a leghatékonyabb energiahatást igényli.

– Az entrópia-elv törvényszerűsége azt mondja ki, hogy minden rendszer – belső szabadenergia-hatás hiányában – az alacsonyabb energiaszintre és a rendezetlenség irányába halad; mindezen túl: minden energiaátalakítási folyamat során a rendszer belső entrópia tartalma növekszik.

– A leggyorsabb lebomlás-elve: az energetikailag magára hagyott rendszer belső szabadenergia tartalmát kisugározva a lehető legalacsonyabb energiaszint elérésére törekszik. (Mikrofizikában: az energiaminimum-elve.)

– A határozatlansági reláció: Minden rendszerben megfogalmazható az alapvető határozatlanság, melynek következtében egyszerre és egy időben nem határozható meg tér-időbelisége és impulzus-energiatartalma, mindezek következtében egyetlen rendszerrel kapcsolatban sem tehetünk abszolút kijelentéseket.

Ezek ugyan eredetükben termodinamikai és kvantummechanikai törvényszerűségek, de általánosíthatók a fizikai energiákon kívül a kémiai, biofizikai, biokémiai és biológiai energiákra, hiszen valamennyi prébiológiai és biológiai rendszer termo- és kvantumdinamikai rendszer. Sőt – az információelmélet segítségével – a pszichikai energiákra és rendszerekre is általánosíthatók. – Ezeket az energetikai axiómákat egymástól függetleneknek tekinthetjük, s valamennyi általunk megfogalmazható struktúrára alkalmazhatjuk. Természetesen ezeknek a természettörvényeknek struktúraszintek emelkedésével bővül a tartalma, de minden megjelenési formájukban alapját képezik az – egész struktúraszint-rendszert átfogó – általános fejlődési-elvnek. A fejlődési-elv irányítja a struktúrák energetikai emelkedését, egységesülését és létbeli teljesebbé válást. A struktúrák, struktúraszintek elemzése során így juthatunk mindig kapcsolatba az energetikai axiómarendszerrel, s válik visszavezethetővé minden struktúra, struktúraváltozás és kölcsönhatás. – Az új-típusú, alternatív gondolkodásmód harmadik alappillérvé válik az energetikai axiómarendszer és annak alkalmazása, szoros és általános megfogalmazásában egyaránt.

1. 4. A statisztikus felfogás alkalmazása a gondolkodás egész területén.

A határozatlansági reláció, de már a termodinamikai rendszerek vizsgálata is a statisztikai felfogáshoz és a valószínűségekben való gondolkodáshoz vezet. A határozatlansági reláció azt fogalmazza meg, hogy – a mikro rendszerek vizsgálata során (és melyik rendszer nem mikro rendszerekből épül fel?) – a természet struktúráiról csak valószínű kijelentéseket tehetünk. A termodinamikai vizsgálatok pedig arról tájékoztatnak bennünket, hogy energetikai rendszeren belül – és melyik struktúra nem energetikai rendszer? – nem tudjuk figyelemmel kísérni minden molekula, ion, atom mozgásváltozását, ezért bizonyos alapparaméterekre vonatkozóan átlagolásokat végzünk, és így állapítjuk meg „az egész rendszer” energetikai és termodinamikai állapotát. Ezeknek az átlagolásoknak és átlagolt állapotoknak segítségével ugyancsak valószínűségek formájában fogalmazhatjuk meg a teljes rendszer állapotát.

A statisztikai felfogás alkalmazása és a határozatlansági-reláció hatása rányomja bélyegét egész alternatív gondolkodásmódunkra. Tudományainkból az „igaz” és a „hamis” visszaszorul a logikába, megszűnt az „apriori evidencia” és az „abszolút bizonyosság”. Tudományos ítéleteinkben a „szükségképpen”, a „lehetetlen” esemény kap helyet, valamint az „ x vagy y valószínűséggel valószínű” fogalmazásmód, attól függően, hogy milyen érvényű természettörvény indikálja vagy tiltja valamely esemény bekövetkeztét. – Az élet és a tudomány területét a „lehetséges események tere” alkotja, ezt szűkítik le a „valószínű események terére” speciális törvényszerűségek és azokból következő kiválasztási szabályok. Végül az aktuálisan megvalósult konkrét tények hozzák létre a „tényleges események terét”. – Az új-típusú, alternatív gondolkodásmód talán kissé bonyolultnak tűnik, de nem bonyolultabb, mint maguk a dolgok, a természetin jelenségek. Itt nem megyünk semmire régi kategóriákkal, sem pedig a problémák túlzott leegyszerűsítésével. Az alternatív gondolkodásmód igényli a matematikai és energetikai alapokat, a statisztikai felfogás alkalmazását, mert a dolgok és összefüggéseik csak így válnak reálisan megközelíthetőkké számunkra.

Az új-típusú, alternatív gondolkodásmód – természeténél fogva – hordozza az ésszerű rugalmasságot, a változások követésének kockázat-vállaló igényét és a fejlődési valószínűséget. De csak addig, amíg nyitott rendszert képvisel a nyitottság teljes dinamizmusával. – Mert a statikus egyensúly a rendszer halála, legyen az a rendszer természeti jelenség, emberi magatartás vagy emberi gondolkodásmód.

2. A HUMANIZMUS KÉRDÉSÉNEK MEGFOGALMAZÁSA.

Nem érdektelen és felesleges, sőt ember-voltunkból eredően egyenesen kötelező a HUMANIZMUS kérdés-csoportjának alapvető megközelítése és lényegi meghatározása etikai vonatkozásban. Tudom, hogy ez a kérdés-csoport erősen vitatott, a különböző felfogások más és más megközelítési és megfogalmazási módot használnak, éppen ezért az elért eredmények is igen nagy szórást mutatnak. Számomra azonban – minthogy elköteleztem magam az energetikai axiómarendszer mellett – egyetlen út áll rendelkezésre, ezt kell közösen végigjárnunk és megvizsgálunk: vajon milyeneredményt érhetünk el a természettudományos gondolkodás és azon alapuló ontológia segítségével? – A megközelítés és meghatározás során felhasználjuk mindazokat az ontológiai és etikai eredményeket, melyekhez az energetikai axiómarendszer alkalmazása révén juthatunk el. Így első sorban a lét- és értékrend megfogalmazását.

2. 1. A teljes-spektrumú lét- és értékrend.

Természettudományos szempontból a lét alapja: a kölcsönható képesség. Reálisan létezik egy rendszer, ha ténylegesen kölcsönhatni vagy kölcsönhatást elviselni képes. Ez válik valóra a kölcsönhatásban és állapotváltozásban. A lét tehát rendelkezik aktivitással és dinamizmussal a kölcsönhatások mikéntjét tekintve, továbbá relációkkal a kölcsönhatások következtében fellépő kapcsolatok révén. Minél aktívabb és dinamikusabb egy kölcsönható rendszer, – vagyis létstruktúra, – annál magasabb a léttartalma, s minél több rendezett kapcsolata valósul meg a kölcsönhatások következtében, annál több a relációja, vagyis annál szélesebb a kölcsönható rendszer érvényességi köre.

Az érték fogalmával kapcsolatban hangsúlyozni kívánom, hogy természettudományos és ontológiai szempontból nem a „ritkaság” képezi az érték alapját, a hétköznapi „érték-tárgy” fogalommal sem juthatunk közelebb problémánkhoz, de még az u. n. „hasznosság-fogalom” sem alkalmas az érték megfogalmazására, hiszen a kulturális-társadalmi fejlődéssel állandóan módosul az érték-tárgy fogalmi tartalma, gazdasági struktúránként változhat a hasznossági érték.

Az érték szoros kapcsolatban van a léttel: minden létező értékkel bír magából a létből kifolyólag, mivel minden léttartalom egyúttal értéktartalmat is hordoz, mégpedig egyenes arányban a lét aktivitásával és dinamizmusával, relációinak számával. Így a lét és az érték függvénykapcsolatban áll egymással: a lét jelenti az értelmezési tartományt, az érték pedig az egyes létállapotokhoz tartozó érték-készletet. Vagyis e függvénykapcsolat révén az érték alapját is energetikai axiómarendszerünkkel határozhatjuk meg. A szabadenergia tartalom növelése emeli a rendszer létbeli, tehát értékbeli fejlődési valószínűségét, az entrópia tartalom növekedése viszont csökkenti ugyanazt. – Tehát természettudományos lét- és érték-fogalmunk energetikai alappal bír, és közvetlenül visszavezethető energetikai axiómarendszerünkre.

2. 1. 1. A lét- és értékrend megfogalmazása.

Értelmezzük a rend és rendezés fogalmát, továbbá a lét- és értékrendet.

Rend: egy halmaz elemeinek bizonyos rendezési-reláció szerinti besorolása, melynek következtében a halmaz bármely két elemétől megállapítható, hogy az egyik megelőzi a másikat. A halmaz elemeinek ezt a rendezési-reláció szerinti besorolását nevezzük a rendezés folyamatának, rendszámnak pedig azt a számot (indexet), mely azt jelöli, hogy a rendezett halmaznak hányadik tagja a kérdéses elem.

Létrend: A létezők rendezett halmazba történő besorolása, ahol a rendezési-relációt a létben való részesezés – léttartalom – annak aktivitása és dinamizmusa, valamint a relációk mennyisége és minősége képezi. Valamely létezőnek annál magasabb a rendezett halmazban belüli rendszáma, minél magasabb és aktualizáltabb a léttartalom, s minél több és magasabb rendű relációt birtokol.

Értékrend: A létezők rendezett halmazba történő besorolása, ahol a rendezési-relációt a léthez kapcsolódó érték képviseli. Valamely létezőnek annál magasabb a rendezett halmazban belüli rendszáma, minél magasabb léttartalomhoz kapcsolódik az értékkészlet, s minél magasabb mennyiségileg és minőségileg a létstruktúrák szabadságfok-száma.

A létrend – felépülését tekintve – kötött az energiaszinthez, s az energiaszinten elfoglalt állapota szabja meg helyét a létrendben. A létrend e felépülése során, a létstruktúrákon belül nemcsak az energetikai strukturáltság fejt ki hatását, hanem ez az energiahatás létrehozza az információs és kibernetikai strukturáltságot – az embernél ezeken túl az erkölcsi strukturáltságot is – melyek továbbsegítik a létstruktúrákat a létbeli emelkedésben.

(Megjegyzés: Az információs strukturáltság a rendszeren belüli és rendszerek közötti kommunikációt biztosítja; a kibernetikai strukturáltság pedig szabályozó, vezérlő, kontrolláló és önfejlesztő folyamataival, a folyamatokat egymáshoz rendező hierarchiával a létstruktúra feltétel-, cél- és eszközrendszerét biztosítja.)

A létstruktúrák értékét annak függvényében határozhatjuk meg, hogy a szabadenergia-hatás mennyi munkavégző-képességet és aktív munkát eredményez, a kényszerfeltételeket mennyiben csökkenti, a szabadságfok-számot mennyiben emeli. Ezek azonban mind a létstruktúrák kibernetikai strukturáltságával vannak kapcsolatban, így az értékmérő mindig a strukturák kibernetikai fejlettsége. – Az értékrendbe történő besorolás alapját tehát a létstruktúrák értéktartalma képviseli, ahol a rendezési reláció – végső soron – a léttartalomhoz kapcsolódó kibernetikai struktúra mindig teljesebbé válása.

Megállapíthatjuk tehát, hogy egy létező – természettudományos és ontológiai szempontból – annál értékesebb, minél többet bír a létből; és fordítva: a létező annál magasabb helyet foglal el a létstruktúrák között, minél értékesebb. – Matematikailag fogalmazva: a létrend és értékrend függvénykapcsolata ekvivalencia-reláció.

2. 1. 2. A teljes-spektrumú lét- és értékrend.

A létrend lépcsőfokait objektíve az határozza meg, hogy a létező mennyit bír a létből, milyen léttartalommal, létbeli dinamizmussal és relációkkal rendelkezik. A több léttel, nagyobb és dinamikusabb léttartalommal, mennyiségileg számosabb és minőségileg magasabb rendű relációkkal rendelkező létezők a létrendben magasabb helyet foglalnak el, mint a kisebb léttartalmú, kevesebb relációjú létstruktúrák. – Ennek a létrendnek leképezéseként származtatjuk az objektív értékrendet: a létrendben magasabb helyet elfoglaló létstruktúra értékesebb is, így az értékrendben is felette áll a létrendben alacsonyabb szinten levő létezőnek.

A teljes-spektrumú lét- és értékrend – a szabadság oldaláról megközelítve – talán így fogalmazható meg.

Minél több kényszerfeltétel köt egy létezőt, annál alacsonyabb helyen áll a lét- és értékrendben; minél szabadabb a kényszerfeltételektől, annál magasabb rendű létet és értéket képvisel. – Teljes-spektrumú pedig ez a lét- és értékrend azért, mert a létezők valamennyi kategóriáját tartalmazza a legalacsonyabb rendű prébiológiai struktúrától a lehetséges transzcendencia legmagasabb fokáig.

Így a lét- és értékrend lépcsőfokait a következőképpen állapíthatjuk meg.

– A prébiológiai struktúraszint – a pusztalét struktúraszintje – áll a lét- és értékrend legalacsonyabb fokán, mivel a legkevesebbet bír a létből, ugyanakkor a legtöbb kényszerfeltétellel rendelkezik. Mindezek következtében értéktartalma is a legalacsonyabb.

– A biológiai struktúraszint – az élet struktúraszintje – lényegesen magasabb szintet képvisel a létrendben, létének magasabb aktivitásával és kevesebb kényszerfeltételével. Ennek megfelelően magasabb az értéktartalma is.

– A tudati struktúraszint – az ember maga, mint tudatos szabad erkölcsi személyiség, és az általa létrehozott tudati létstruktúrák – pszichikai és erkölcsi létével lényegesen meghaladja az eddigi struktúraszinteket a létrendben, ennek megfelelően értéktartalma is lényegesen magasabb rendű.

(Megjegyzés: Ha hozzávesszük az ember transzcendenciába nyúló létét és igényeit, értéktartalma döntően meghaladja transzcendens értékével a természeti jelenségeket.)

– Az ellentmondásmentesen lehetséges Transzcendencia létstruktúrái az embernél magasabb struktúraszintet képviselnek a biológikumtól való függetlenségükkel, a szubtranszcendenciát meghaladó szabadságukkal; a lét- és értékrendbeli különbség alapja pedig a tudati szint és a szabadság ugrásszerű emelkedése. – A lehetséges Transzcendencia távolba vesző csúcán a TELJESSÉG-STRUKTÚRÁJA áll: az abszolút ÉLET, az abszolút TUDAT és az abszolút SZABADSÁG, mint ellentmondásmentes lehetőség, a transzcendens dinamizmus és egységesülés teljessége.

A teljes-spektrumú lét- és értékrend tartalmazza a bizonyítottan és lehetségesen létezők teljes skáláját. Hasonlóan a teljes színképhez, – a teljes spektrumhoz, – mely az anyagi valóság valamennyi hullámát és rezgését – láthatót és láthatatlant – együtt tartalmaz. Ugyanígy adja meg a létstruktúrák teljes keresztmetszetét a teljes-spektrumú lét- és értékrend, melyben minden létállapot és értéktartalom helyet kap létének és értékének megfelelően.

2. 2. A humanizmus megfogalmazása és fajtái.

A humanizmus, mint tudati és erkölcsi magatartás, magát az embert helyezi nemcsak az érdeklődés, vizsgálódás és kutatás homlokterébe, hanem a tudati lét és az egész megtapasztalható valóság középpontjába is. A humanizmus tehát nem egyszerűen „emberiség”, nem is – a ma annyira divatos szóhasználat szerint – emberi „élet-érzés”, hanem komplex emberi léttudat, mely tartalmával és relációival az objektív és reális valóságot ragadja meg, és irányítja önmagára. – A tudattartalomnak, relációknak, a megragadási módoknak és magatartásformának megfelelően beszélhetünk a humanizmus különböző formáiról.

2. 2. 1. Individuál-humanizmus.

Legalapvetőbb megfogalmazását a következőkben adhatjuk.

Az introvertált és önmagába zárkózott – ezáltal önmaga számára elégségesé vált – emberi léttudat állapota, melyben az egyén az embert, mint önmagát és az önmegtapasztalás tárgyát helyezi a valóság középpontjába.

A humanizmusnak ebben a primitív formájában a jogforrás maga az egyén, minden más – természet, kultúra, társadalom, stb. – célját és rendeltetését az egyéni meggyőződésben gyökerező és abban megfogalmazott egyéni jón keresztül kapja.

Valaha, a felvilágosodás kezdetekor, nagy jelentőséggel bírt a humanizmusnak ez a kezdeti formája, mert a figyelmet az emberre, mint szabad személyiségre, valamint az ember szabadságjogaira irányította. Azonban kifejlődésében nagy veszélyt hordozott magában.

S valóban az egyoldalú és túlzó individualizmusnak, a társadalmi-gazdasági-politikai liberalizmusnak és a monopolizmusnak, majd az anarchizmusnak, végső soron pedig korunkban a terrorizmusnak – tudati, társadalmi, gazdasági és politikai vonatkozásban egyaránt – eszmei-elméleti alapjává vált.

Az individuál-humanizmus – végső kifutását tekintve – az antihumánumba torkollik. Kiegyensúlyozott formájában azonban – időben és minőségben az „erkölcsi jó” által korlátozott mértékben – alapszintet és kiindulást képezhet a humánus magasabb rendű formáinak megvalósításához.

2. 2. 2. A szociál-humanizmus.

Legalapvetőbb megfogalmazását a következőkben adhatjuk.

Az extrovertált és kitáruló – ezáltal önmaga számára már elégtelenné vált – emberi lét-tudat állapota, melyben az egyén az embert, mint közösségi létezőt és a közösségi relációk tárgyát helyezi a valóság középpontjába.

A humanizmusnak ebben a fejlettebb és magasabb rendű formájában a tulajdonképpeni és végső jogforrás a közösség, minden más – természet, egyén, kultúra, társadalom, gazdasági élet – célját és rendeltetését a közösségben, a közmeggyőződésben gyökerező jón keresztül kapja.

Napjaink fejlődési szakaszában igen nagy jelentőséggel bír a humanizmusnak ez a magasabb rendű formája, mert a figyelmet a közösségre, a közösségi jóban gyökerező és azzal összhangban levő szabadságjogokra irányítja. Azonban szélsőséges kifutását tekintve nagy veszély forrását hordozza magában.

S valóban, az elfogult és véres nacionalizmusnak, az elfogult és túlzó kollektívizmusnak, a személyi jogokat és személyes szabadságot minden vonalon erőszakkal maga alá kényszerítő fasizmusnak, náciizmusnak és kommunizmusnak, a vér és arany, az osztály és a munka mítoszának eszmei-elméleti alapjává válik.

Az egyoldalú és túlzó szociál-humanizmus – végső kifutását tekintve – ugyancsak az antihumánumba torkollik. Kiegyensúlyozott formájában azonban, mint természetes lépcsőfok, átmenetet képez a humanizmus még magasabb rendű megvalósulási lehetőségei felé.

2. 2. 3. A kozmoreflexív-humanizmus.

Legalapvetőbb megfogalmazását a következőkben adhatjuk:

Az embernek és valamennyi szocializált létformájának a természet valóságába extrapolált lét-tudata, mely az embert – teljes természeti jelenségvoltában tekintve – helyezi a megismerhető és megtapasztalható objektív realitás középpontjába.

A humanizmusnak ebben a magasabb rendű formájában a jogforrás: az objektív valóságnak és az embernek alapvető viszonyossága, egyéni és közösségi vonatkozásban egyaránt. Az egyéni és közösségi jó egymással azonosul, és elveszíti viszonylagos – jelenleg tényleges – szembenállását, a szabadságjogok pedig – önkéntes és szabad korlátozás formájában – összhangba kerülnek a Kozmosznak és a Kozmosz lehetséges értelmes létezőinek fejlődési tendenciáival. – Ennek a természet valóságába extrapolált humanizmusnak csúcsa az emberiség – kozmikustudatra ébredése, melynek tudati-törekvés-erkölcsi lehetséges következményei beláthatatlanok. A humanizmusnak ez a fejlett és magasrendű formája révén kapja meg az ember és az egész emberiség valóságos helyét a megismerhető és megtapasztalható Világegyetemben, a humanizmus elveszíti egyoldalúságát, bezártságát, önző korlátozottságát, kitarul a természet és a Kozmosz felé, lehetőségeiben lendületet kap önmaga határainak túllépésére. Erkölcsiségében pedig az egyéni és közösségi jó további és mélyebb értelmet kap, hiszen – a Kozmoszba beépülve – az egész Kozmosz és valamennyi létezője javát tudatosan kell szolgálnia kötelezettség és küldetés formájában.

A kozmoreflexív-humanizmus elégíti ki – szubtranszcendens vonatkozásban – legnagyobb mértékben a fejlődés feltételrendszerét:

- létbeli dinamizmus tekintetében a korlátozott földi mértéket meghaladja;
- képességteljesítés vonatkozásában új lehetőségeket kap az emberi tudati-törekvés-erkölcsi lét a fokozott kibontakozásra;
- önfelülmúlás viszonylatában az energia-küszöbszintek túllépéséhez – a fokozott energetikai, információs- és kibernetikai-hatások révén – növekszik a fejlődési valószínűség és lehetőség.

Az emberiség kozmikus-tudatra való ébredése és a kozmoreflexív-humanizmus kialakulása még csak a ködös jövő távoli sugara, de a humanizmusnak ezt a tendenciát kell követnie, egyedi és szocializált struktúrájának egyaránt csak ez lehet az alapvető és egyetlen elirányulása. – Ezt a célt kellene szolgálnia a tudati és tudományos, kulturális és társadalmi fejlődésnek, s legfőképpen ennek kellene áthatnia az emberiség erkölcsi tudatát.

A humanizmusnak ez a szubtranszcendens felsőfoka szabhatja csak meg a jövőben a tudatos ember etikai magatartását, ezen belül az emberi lét, az emberi sors, az emberi felelősség és az emberi küldetés tudatos vállalásával kapcsolatos erkölcsi mozgásállapotát és annak változásait.

2. 2. 4. Az integrális-humanizmus.

Legalapvetőbb megfogalmazását a következőkben adhatjuk:

Az embernek és valamennyi szocializált létformájának a transzcendenciával kiegészült lét-tudata. Ez az embert, mint tudatos szabad személyiséget, valamint szocializált létstruktúráit, mint tudatos és szabad erkölcsi közösségeket, együttszemléli összes – szubtranszcendens és transzcendens – léttartalmával, léthatározományával és létrelációjával az integrális valóság része és jelenségeként. – Valójában ezt kell neveznünk a teljes erkölcsi értelemben vett humanizmusnak, Jaques Maritain találó kifejezésével: „L’ humanisme integrale”-nak.

Ez valóban, a szoros értelemben vett, integrális humanizmus, a következők miatt.

- Az ember számára ebben az integrális környezetben biztosított létének teljes értelme, feltétel-, cél- és eszközrendszere.
- Ebben a szakadatlan szubtranszcendens és transzcendens energiaözönben biztosított a legnagyobb mértékű és legmagasabb rendű energetikai-, információs- és kibernetikai hatás, valamint ennek a hatásnak valóra válása.
- Ebben az integrális környezetben biztosított a fejlődési valószínűségnek egyenes vonalú és állandóan fokozódó növekedése, azon belül a létfelhalmozás, a képességkiteljesítés és önfelülmúlás szubtranszcendens és transzcendens törvényeinek legteljesebb megvalósíthatósága.
- Ebben az integrális környezetben biztosított az individuál-, szociál- és kozmoreflexív-humanizmus ellentmondásmentes összhangja, harmonikus és dinamikus kifejlődése, valamint teljes megvalósulása.
- Végül: számunkra, hívők számára a legdöntőbb momentum, hogy a TELJESSÉG-STRUKTÚRÁJÁNAK részese: maga a TUDAT-TELJESSÉG – vagyis a Fiú Isten – hitet tett e mellett az integrális humanizmus mellett, vállalván az emberi létet, az emberi sorsot, az emberi felelősséget és az emberi küldetést. – (Kivéve a bűnt: a transzcendens entrópia tartalmát és entrópia-állapotot.) – Tehát maga az ISTEN „az első humanista”.

Fentiekben – úgy vélem – a humanizmus teljes problematikáját szükséges és elégséges mértékben körvonalaztuk.

3. AZ EMBERI-MIVOLT KÉRDÉSÉNEK VIZSGÁLATA A HUMANIZMUS TÜKRÉBEN.

Ha az emberi-mivolt és a humanizmus kapcsolatát kívánjuk megfontolás tárgyává tenni, legalkalmasabbnak tűnik a fejlődés-elvéből és annak vonatkozásaiból kiindulni. Tekintettel azonban arra, hogy az etikai értékek képezik megfontolásaink tárgyát, éppen ezért a fejlődés-elvét is etikai viszonylatban vizsgáljuk: az ember kapcsolatát magával a természettel, saját emberi létével és emberi sorsával, s mindezt szembevetni kívánjuk a humanizmussal.

A fejlődés etikai relációinak és erkölcsi paramétereinek vizsgálatához talán egy analógián keresztül juthatunk el legkönnyebben. Analógiánkat a természettudományokból, a kristályosodás területéről kölcsönözzük.

A krisztallizáció – vagyis: a kristály-képződés – folyamata a prébiológiai struktúraszint egyik igen érdekes jelensége. A kristály anyagának oldata magába hordja a kristályosodás alapanyagát és alapinformációit. Az oldat – energetikai hatásra – mindig jobban koncentrálódik, míg csak el nem éri a telítettség állapotát. De még ebben az állapotban sem kristály, csak magában hordja a kristállyá válás szükséges feltételeit, s ezen keresztül a kristállyá válás lehetőségét és valószínűségét. Valami, sokszor egészen minimális hatás, pl. a koncentrált oldatba behullott porszem vagy falevél – vagyis a telített oldal nyugalmi állapotát megbontó energiahatás – szükséges ahhoz, hogy kicsapódjanak a kristályok. Ez a végső hatás azonban szüksége és elengedhetetlen a krisztallizáció folyamatának ugrásszerű befejezéséhez.

A tudatelőtti állapotban ilyen folyamatos fizikai, kémiai, majd biológiai energiakonzentráció képezi a fejlődés alapját, a szabadenergia tartalom állandó – mondhatni: a minden határon túlit megközelítő – növekedése a szükséges, azonban közel sem elegendő feltétele a fejlődésnek. Ez az állapot ugyanis még nem a fejlődés – (a koncentrált oldat sem volt maga a kristály!) – hanem csak a fejlődés lehetőségét és valószínűségét hordozza. A fejlődés valóra válásának végső és elengedhetetlen feltétele az a további energiahatás, mely az energetikai küszöbszint átlépésével az ugrásszerű fejlődést létrehozza, ill. a fejlődési folyamatot befejezi.

A tudati struktúraszinten a fejlődés vonalába eső állapotváltozások befejező aktusa, mely a fejlődési folyamatot lezárva az ugrásszerű fejlődést létrehozza, minden esetben – nagy valószínűséggel – erkölcsi energiahatás. A tudati struktúraszint fejlődési tendenciái, a pszichikai energiahatás révén növekedő fejlődési valószínűség nem válhat valóra erkölcsi energiahatás nélkül. Így a tudati-törekvésű fejlődés folyamatában, annak végső kibontakozásában és megvalósulásában mindig jelen van és felismerhető az erkölcsi aktus, mint döntő energiahatás. – A tudatos embernek ezt az erkölcsi magatartását és annak hatásait kívánjuk vizsgálni a humanizmus tükrében.

3. 1. A humanizmus és a természeti jelenségek.

A fejlődés-elve alapvető ontológiai-elv, általános érvénnyel bír az egész megismerhető valóság vonatkozásában: prébiológiai, biológiai és tudati struktúraszint vonatkozásában egyaránt. A tudatos emberi magatartáshoz azonban lényegesen hozzátartozik a természet megismerése és tudati megragadása, benne önmagának – mint természeti jelenségnek – felismerése, ennek a ténynek összes relációjával együtt történő elismerése, természetesen a fejlődést is beleértve. De a tudatos emberi magatartás további kötelezettséget is tartalmaz: olyan

etikus magatartást az ember részéről, mely az ember természeti jelenség-voltával számol, és azt tudatosan vállalja.

A humanizmus megfogalmazásából viszont következik, hogy minden, az embert érintő kérdésben van a humanizmusnak komoly és lényegét érintő mondanivalója. Még akkor is, ha a kérdésre adott válasz az adott időpontban nem teljes értékű. Ezzel a megállapítással valójában már jelenlegi problémánkat érintjük, mert a humanizmus és a fejlődés általánosan jellemző tényére kell utalnunk. A teljes értékűség kérdése ugyanis lényeges relációban van a fejlődéssel, bár – az energetikai axiómák keretén belül – a határozatlansági-reláció is jelentős mértékben befolyásolja a teljes értékű megoldások létének valószínűségét és felismerhetőségének lehetőségét. De a határozatlansági-relációtól is levonatkoztatva, a teljes értékű megoldások lehetősége és felismerhetősége állandó jelleggel felveti a dinamizmus, képességkiteljesítés és önfelülmúlás – tehát a fejlődés – problémáját, és ezen keresztül az erkölcsi hatások alapvető jelentőségét. – A humanizmusnak ezek mind lényegbevágó kérdései, így kapcsolódik szorosan egymáshoz a humanizmus és a fejlődés. Kérdésünk jelenleg az: vajon a humanizmus rendelkezik-e etikai többlettel, és közelebb visz-e a fejlődésnek természet és benne az embert érintő probléma-megoldásához?

3. 1. 1. A humanizmus többlete a természet anyagi-egysége vonatkozásában.

A természet anyagi-biológiai egysége olyan tény, mely a természet egységes felépülését, fennállását és elirányulását igazolja, egyben ugyanezt tükrözi valamennyi jelenségében. – (Sajnos, a természettudományokban még nem tükröződik ez az egység!) – Ez az egység egyúttal közös célra irányultságot és közös törvényszerűségeknek való alárendeltséget jelent az egész természet és benne az összes természeti jelenség vonatkozásában. Ebből következőleg az ember természeti jelenség-voltának tudatos elismerése és annak erkölcsi vállalása magatartásbeli alapállást kell, hogy jelentsen az ember számára. Mindezek alapján – a természet anyagi-biológiai egysége vonatkozásában – a szubtranszcendens síkon elérhető legmagasabb rendű humanizmus állásfoglalását a következőkben fogalmazhatjuk meg.

– Az ember természeti jelenség-volta nincs ellentétben a magasabb rendű humanizmussal. Nagyon alacsonyrendű és humanistának egyáltalán nem mondható – bármennyire is próbálná valaki bizonygatni, – az az álláspont, hogy az emberre nézve megalázó és emberi mivoltában sértő, ha a természet részévé tesszük, és természeti jelenségként kezeljük, s ezzel az embert lehúzzuk a sárba, szellemét leláncoljuk és eltíporjuk, s az embert, magát állati szintre süllyesztjük le. –

(Megjegyzés: Nem kevesen vallják magukénak ma is ezt a felfogást: tudatlanok és műveltek, vallástalanok és vallásosak, stb. szinte egyenlő szórásban. Érveik azonban általában szubjektívek és dogmatikus-jellegűek.)

Tapasztalatilag igazolt, tudományosan megfogalmazott tény sohasem lehet megalázó! Annak tudati felismerése és vállalása emberi kötelesség! – A valódi humanizmus nem is vonja a tényeket kétségbe, elismeri az ember természeti jelenség-voltát, anyaghoz és biológikumhoz való kötöttségét. De hangsúlyozza, hogy az ember nem rabja és kiszolgáltatottja a természetnek, hanem tevékeny részese, és lehetőséggel bír annak formálására. S éppen ezáltal válik – a valódi humanizmus felfogása szerint – a természet és természeti jelenségek középpontjává az ember.

– A természet anyagi-biológiai egysége alátámasztja és segíti a valódi – kozmoreflexív – humanizmus kibontakozását. Ez a humanizmus a természetben, az anyagnak és életnek egységében megtalálja a helyét, és így – a természet egységével és az egységben kibontakozó

természettel – kívánja az embert kiteljesíteni, a lehetőség szerint teljes-értékűvé tenni, s ezt a kiteljesedett tudatos és szabad erkölcsi személyiséget a Kozmosz egységében méltó helyére állítani. Az ember kozmikus tudatra ébredése egyáltalán nem zárja ki a természettudományos tények és azok következményeinek elfogadását, sőt, a kozmikus tudatra ébredt ember boldogságának jelentős rugója az a tény, hogy ennek a nagy kozmikus egységnek részese és része; hogy maga is kozmikus jelenség, s a Kozmosz további – lehetséges – tudatos és szabad erkölcsi személyiségeivel együtt a teljes kozmikus egység és tudat középpontjává válhat. A majdani kozmikus egységben valószínű és várható a humanizmus további kiteljesedése.

– Az ember természeti jelenség-voltából kiindulva, de azon felülemelkedve, a megismerhető és megragadható természetnek potenciális ura. A valósi kozmoreflexív-humanizmus teljes érvénnyel elismeri az ember természeti jelenség-voltát, de ez közvetlenül az ember biológiai szubsztrátumára vonatkozik. Az ember azonban tudatossága és erkölcsisége révén képes felülemelkedni biológiai szubsztrátumán, s olyan teljesítményekre válik alkalmassá, melyeket természeti jelenség-volta nem tesz indokolttá. – Sajnos, ide kell sorolni a degenerált tudat és az immoralitás révén történő természettel való szembefordulást is, mely mind a természetben, mind a természeti jelenségekben – köztük magában az emberben – mérhetetlen és felbecsülhetetlen károkat okozhat. – A humanizmus éppen ezen a területen bír halatlan jelentőséggel: az ember tudati-erkölcsi magatartásában és állásfoglalásában kell biztosítani azt az etikai többletet, mely a biológiai szubsztrátum fölét történő felülemelkedésnek szükséges és elégséges mértékben érvényt szerezzen. Ezzel a felülemeléssel válik az ember a természet potenciális urává. Mert a valódi humanizmus által tudatilag-erkölcsileg felvértezett, megerősödött és magasabb szintre emelkedett ember a természetnek nemcsak középpontjává válik, hanem gazdájává is. Ennek a képességnek azonban fokozatosan és folyamatosan aktualizálnia kell, hogy hogyan: azt a fejlődés-elve diktálja. – De ez már a mindig magasabb szintre törekvő humanizmustól, a humanizmus valódi erkölcsi tartalmától és annak magatartásformában való megjelenésétől függ, hogy az ember jó gazdájává válik-e a természetnek.

A humanizmus szintje, a humanizmusnak a természettel és a természetben álló emberrel való élő kapcsolata, ennek a kapcsolatnak tudati-erkölcsi hatékonysága lehet biztosítéka az ember részéről a természet egységének és egyensúlyának. De ugyanez a humanizmus segíti az embert a kozmikus-tudatra ébredésben, mely végül is visszahat, és a kozmoreflexív-humanizmus kifejlődésével az embert, mint tudatos és szabad erkölcsi személyiséget, teljes mértékű természeti jelenség-voltával együtt a kozmikus egységben méltó és megillető helyére teszi.

3. 1. 2. A humanizmus erkölcsi többlete a fejlődés vonatkozásában.

A fejlődés energetikai, információelméleti és kibernetikai előfeltétele a rendszerben kialakult dinamikus egyensúly az embernek a természettel való kapcsolatában. Ennek a dinamikus egységnek és egyensúlynak erkölcsi alapját éppen a humanizmus hivatott és képes birtokolni, ezen épül aztán fel az egész fejlődés, alapvető megnyilvánulásai és lépcsőfokaival, teljes ontológiai valóságában.

– A humanizmus és az emberi lét dinamizmusának kapcsolata közvetlenül belátható. Maga a biológiai szubsztrátum nem rendelkezik azzal a létbeli dinamizmussal, hogy a tudati létstruktúrát közvetlenül befogadja, mivel a biológikum létbeli dinamizmusa elsősorban a kölcsön- és együtthatásokban való részvételre irányul. Azonban a biológiai szubsztrátummal és az anyagi-biológiai egységgel szembeforduló sem képes létbeli dinamizmusában

emelkedni. Így a tudatnak és a tudat szubsztrátumának dinamikus egyensúlya és a létfelületi dinamizmusban közösen történő teljesebbé válása szükségképpen relációban áll egymással. Ehhez azonban – a tudati hatáson túlmenően – jelentős és fokozódó erkölcsi hatás szükséges, melyet szubtranszcendens vonatkozásban csak a kozmoreflexív-humanizmus képes biztosítani.

– De ugyanez mondható el a humanizmus és a képességkitaljesítés kapcsolatáról is, azzal a megszorítással, hogy a létfelületi dinamizmusban való emelkedés teremti meg az előfeltételeket a képességkitaljesítés természettörvényének érvényesüléséhez. A képességkitaljesítés kötelezettsége azonban nem csupán természettudományos és ontológiai természettörvény, hanem egyszersmind erkölcsi természettörvény is. Az etikumnak annál inkább hangsúlyt kell kapnia, minthogy a képességkitaljesítés energetikai, információs és kibernetikai folyamatában biztosítani kell az összhangot a természettel, vagyis a természet egységét és egyensúlyát minden körülmények között meg kell őrizni a képességkitaljesítés folyamatában. A tudat és a törekvés önmagában nem nyújt garanciát a természet egységének és egyensúlyának biztosítására. Csak a kozmikus-tudatra ébredt ember az, aki világosan látja saját helyzetét, képességeinek jelentőségét, azok kitaljesedésének célra-irányultságát a nagy kozmikus egységben. Ezért képezheti a biztosítékot a kozmoreflexív-humanizmus a fejlődésnek ezen a második lépcsőfokán a képességkitaljesítés folyamatában.

– Legdöntőbbé válik a humanizmus szerepe és etikai többlete az önfelülmúlás kérdésében. Egy adott energetikai, információs és kibernetikai állapot felső küszöb-szintjének elérését és azt követően, ezen a küszöbszinten való felülemelkedés, és az újabb, magasabb rendű állapot struktúraszintjének elérése hallatlan tudati-törekvési hatást igényel. Azonban ez a tudati-törekvési hatás szükséges, de nem elégséges, mert a szükséges feltételek és eszközök csak az erkölcsi önfelülmúlás által válnak elégségesek a tudati létstruktúrák vonatkozásában.

A probléma magyarázatra szorul, mert közvetlenül nem látható be az előzőekben mondottak igazságtartalma.

= A biológiai szubsztrátum nem hordja önmagában a magasabb küszöbszint átlépésének lehetőségét és valószínűségét tudati vonatkozásban. A tudati létstruktúra – szellemi léthányad lévén – ugyan magában hordja a pszichikum energetikai, információs és kibernetikai küszöbszintjének túllépési lehetőségét és valószínűségét tudati-törekvési hatások révén. Ugyanakkor az elfajulás és degenerálódás lehetőségét és valószínűségét is magában hordozza.

= A tudat és törekvés szembefordulása a biológiai szubsztrátummal, magával a természettel, a természet egységével és egyensúlyával, mindig lehetséges esemény marad, s maga a tudat és törekvés nem jelent garanciát arra nézve, hogy a szembefordulási valószínűség csökkenjen. Ellenkezőleg – megfelelő pszichikai korlátok nélkül – állandóan növekedhet a szembefordulás valószínűsége. A rendezetlen tudat beképzelttségének és göggyének tövisét az ember állandóan magában hordja.

= A kozmoreflexív-humanizmus erkölcsi többlete képes csak a természettel, annak egységével és egyensúlyával való szembefordulás valószínűségét csökkenteni. Ez a valósi humanizmus képes arra az erkölcsi többlet-hatásra, mely az embert önmaga korlátai fölé tudja emelni úgy, hogy az ember, a természet és az egész Kozmosz egysége, harmonikus együttthatása megvalósuljon.

A valódi humanizmus ember-középpontúsága, de egyben kozmikus kitárulása, teszi alkalmassá az embert a fejlődés legalapvetőbb ontológiai törvényének hordozására és szolgálatára. Egyúttal csak ez a kozmoreflexív-humanizmus képes arra, hogy feloldja az ember természeti jelenség-voltában és a fejlődés törvényében rejlő bizonyos mértékű ellentmondást. Természeti jelenség-voltunk ugyanis – bármennyire a természet fejlődésének

eredménye – a térben és időben korlátolt biológikumhoz való kötöttségünket hangsúlyozza, a fejlődés-elve viszont az ember elé a tér-időbeliség korlátain való felülemelkedés lehetőségét és valószínűségét tárja. – Ezt a paradoxont segít feloldani a kozmoreflexív-humanizmus tudati-erkölcsi többletével, egységbe vonva az embert teles ontológiai valóságában a mérhetetlen kozmikus valósággal. Meg kell azonban állapítani azt, hogy mindez az ember létbeli paradoxonjának csak közelítőleges megoldása, végső feloldást csak a transzcendenciában az integrális-humanizmus adhat.

3. 2. A humanizmus és az emberi lét.

Az embert az különbözteti meg az állatvilágtól, melyből – biológikumát tekintve – kinőtt, hogy tudatosan áll szemben a természettel és a teljes objektív valósággal. Ez az ember részéről nem csupán az Én-tudatot jelenti, mely az első és legdöntőbb lépés a biológiai struktúraszint túlhaladásához, hanem ugyanolyan súllyal az érzéki reflexión és a konkrét memórián való felülemelkedést, az egyediségtől való elvonatkoztatást, az általánosításra képes reflexiót és az absztrakt memóriát is. – Az emberi lét tehát olyan konkrét valóságként jelenik meg, és fejlődik mindig tovább a természeti jelenségek között, mely már a biológiai struktúraszinten felülemelkedve új és magasabb struktúraszint felé nyílik meg, ahol a tudat és a tudati létstruktúrák játsszák a főszerepet. Az emberi lét, mint ontológiai valóság, a két struktúraszint alapvető és lényeges kapcsolatán nyugszik, ez a reláció magának az emberi léttartalomnak szükségképpen része, s e nélkül a reláció nélkül nincs ember. A szenzo-reflexivitás, mint a szubsztrátum alapvető és elengedhetetlen, a tudat pedig, mint felépítmény, a léttartalomnak döntő hányada és az emberi-mivolt hordozója. Mindkettő ugyanannak a valóságnak elidegeníthetetlen része, s magában hordja az emberi lét kettősségét. – Ez a kettősség még csak fokozódik a tudati létstruktúrák erkölcsi strukturáltsága révén: az ember ontológiai valóságában erkölcsi jelenség is, s mint ilyenek, ezt a kettősséget kell megtöltenie erkölcsi tartalommal. Ellenkező esetben, ha bármely – biológiai vagy pszichikai – részről hiányzik az erkölcsi tartalommal való töltöttség, az erkölcsi magatartáson nyugvó mozgásállapot, a teljes struktúra immorálissá válik.

Mindezek figyelembevételével az ember tudati-törekvési-erkölcsi magatartásának arra kell irányulnia, hogy az emberi léte komplex valóságában, teljes kettősségében megragadja és beépítse mozgásformáiba. S mindezt biológiai és pszichikai, tudati és törekvési, valamint etikai mozzanatával együtt tegye magáévá, és tudatosan vállalja is. – Az emberi léttel, léttartalommal és relációkkal kapcsolatban ez lehet az egyetlen – tudatilag és erkölcsileg megfelelő – emberi állásfoglalás.

Az emberi magatartásnak tehát elsődleges állapotathatározója maga a lét. Létünkkel kapcsolatban jelenleg az a kérdésünk: vajon rendelkezik-e a humanizmus etikai többlettel az emberi lét és annak állapotathatározói vonatkozásában? – Mert valamennyi az emberrel kapcsolatos dologhoz, így magához az emberi léthez olyan relációval kapcsolódik a humanizmus, mely elsődleges minden más reláció között. A humanizmusnak ugyanis az emberi léte alaptartalmában kell megragadnia ahhoz, hogy minden emberi relációhoz lényegesen hozzá tudjon szólni. – De nem elégséges az alaptartalom megragadása, ennek teljes-körűnek is kell lennie: ontológiai, pszichológiai, szociológiai és etikai viszonylatban egyaránt túl kell mutatnia a közönséges megfontoláson. – A következőkben kíséreljük meg a rövid válaszadást a humanizmus és emberi lét relációjának kérdésére, e kettőnek lényeges belső összefüggésére.

3. 2. 1. A humanizmus és az emberi lét lényeges belső összefüggése.

A tudatos lét kapcsán megállapítható, hogy az értelmes élet a humanizmus tükrében nemcsak állapothatározója az emberi magatartásnak, hanem tudatos emberi magatartásforma. Ez egyúttal állásfoglalás az u. n. „ösztönös” és „tudattalan” emberi magatartással szemben. A humanizmus számára ugyanis csak tudatos emberi magatartás létezik, tudatos motivációkkal és elérendő tudatos céllal. Az érzéki és csupán érzelmi magatartásforma – bármennyire is iparkodnak ma „emberi átélés” címén az ellenkezőjét állítani – nem humanista magatartás. De ugyanígy a mindenben átgázoló erőszakos törekvés sem humanista magatartásforma, bármennyire igyekszik ezt igazolni távoli ködös célokkal a fasiszta és új-fasiszta ideológia. A közelmúlt „Übermensch” és a jelenleg is körülömjénezett „superman” legalább olyan távol áll a humanista emberfogalomtól, az értelmes élettől, mint az egyéni-, vagy közösségi érzelmi élményben „feloldódó” embertípus, vagy a magát mindenkinek és minden ideológiának alávető „puhány”.

A humanista embertípus tudatában van természeti jelenség-voltának, éppen ezért értelmével átfogja, és szorosan magához kapcsolja a természetet, anélkül, hogy magát kiszolgáltatná. Mert tudatában van annak, hogy értelme révén felette áll, meghaladja és felülmúlja azt, éppen ezért nem engedi, hogy a természeti jelenségek uralkodjanak felette, hanem az ember iparkodik ésszerű uralomra szert tenni felettük. – Ugyanakkor tudatában van a fejlődés törvényének, mely fokozott érvénnyel bír a tudat világában, s belátja, hogy még távol áll a fejlődés csúcától, éppen ezért fokozott erőfeszítést tesz a fejlődés irányában.

Röviden összefoglalva: A humanista magatartás a tudatos élet energetikai, információs, kibernetikai és erkölcsi eszközeivel törekszik az értelmes élet állandóan fokozódó kiteljesítésére. Az erkölcsi többlethatás jelentős hangsúlyt kap a humanizmusban, mert az értelmes életnek szükségképpen velejárója az erkölcsiség, így a humanista magatartás elismeri azt a tényt, hogy az értelmes élet kiteljesülése lehetetlenné válik erkölcsi kiteljesedés nélkül. – Tehát a humanizmus és az erkölcsiség elválaszthatatlanok az emberi létben, kapcsolatuk szükségképpen, így a humanizmusnak az értelmes élet vonatkozásában feltétlenül van mondani valója és etikai többlete a tudatos magatartásnak merőben emberi relációival szemben.

3. 2. 2. A humanizmus és az ember egyéni léte.

Az ember egyéni léte és tudatos szabad személyisége kapcsán a humanizmus, mint konkrét emberi magatartás, biztosítja azt az erkölcsi többletet, mely a szabadságban gyökerező emberi méltóságot garantálja. Az ember egyéni létében és életében – a humanizmus erkölcsi kontrollja nélkül – hajlamos önmaga túlértékelésére, az egyéni jónak a közösségi jó fölé való helyezésére, a birtoklás- és hatalomvágynak – az immoralitást súroló, vagy egyenesen immorális – kiélésére. S mindennek még a törvényesség és jogosság látszatát is megadja, látszólag sokszor eredményesen, az „ököljog” s a „létért való küzdelem” egyéni értelmi szintre történő ilyen „transzformációja” a testi-lelki kiszolgáltatottság és kizsákmányolás forrásává válik. – A humanizmus erkölcsi tartalma nélkül az egyéni műveltség, tudás, jólét, hatalom csak a „kiváltságos egyének” tulajdona lehet, – sajnos, sok helyen az is, – az emberi szabadság és méltóság pedig a hangzatos jelszavakon túl csak a törpe kisebbség sajátja.

Az egyén, mint tudatos és szabad erkölcsi személyiség, aki elismeri a természettörvényeket, s bennük az erkölcsi törvények és normák érvényét önmagára nézve is, csak a humanizmusnak „ember, jó, egyéniség, szabadság, erkölcsiség, méltóság, stb.” fogalmain épülhet fel tudati-

törekvési-erkölcsi értelemben, vállalva a szabad önkorlátozás tényét és szükségességét. – A humanizmusról áthatott egyén benne áll a fejlődésben, annak dinamizmusában és képességkiteljesítő folyamatában, vágya és célja, melyre minden erőfeszítése irányul: az önfelülmúlás állapota. Ez az állapot egyaránt ró terhet az egyénre és környezetére, de az egyén nem kíván kibújni a többletterhelés alól, hanem azt tudatosan és szabadon vállalja a mindenkire egyaránt kötelező erkölcsi jó érvényesülése érdekében. – Humanista egyénnek lenni egyértelműen ekvivalens a tudatos és szabad erkölcsi léttel. Így a humanizmus erkölcsi többlete az egyéni tudatos élet területén konkrét etikai szabályozást is jelent. Egyéni létünk viszonylatában tehát a humanista emberi magatartás erkölcsi fedezetet nyújt, melynek segítségével fokozhatók az energetikai-, információs-, kibernetikai- és erkölcsi-hatások a tudatos és szabad erkölcsi személyiségünk fejlődése, kibontakozása és kiteljesedése vonatkozásában.

3. 2. 3. A humanizmus és az ember közösségi léte.

Még jelentősebb a humanizmus etikai többlete az ember szociális léte vonatkozásában. A szocializált lét ténye, annak állapotathatózói valódi humanizmus hiányában az ember ellen fordulnak, mind egyéni, mind közösségi szempontból. A közösségi jónak csoport-érdek formájában történő megfogalmazása – legyen az akár nacionalizmus, faji apartheid, gazdasági monopolizmus és kolonializmus, vagy elfogult és túlzó kollektívizmus – és mindennek meghirdetése nemcsak a tudatos és szabad erkölcsi személyiséget sérti és fenyegeti létében és szabadságában, hanem a tudatos és szabad erkölcsi közösséget is züllesztí és szétrombolja. Humanizmus nélkül, hiába egyszeri és megismételhetetlen az egyéni és közösségi lét, a szabadság nem valósulhat meg semmilyen szinten, s – ebből következően – a tudatosságban, szabadságban és erkölcsiségben gyökerező emberi méltóság nem juthat érvényre, az értelmes élet megnyilvánulása minden szinten, minden állapotathatózójával, formájával és mozgásállapotával veszélyeztetetté válik.

A humanizmustól áthatott közösségi lét nemcsak a szocializált struktúrák energetikai, információs, kibernetikai és erkölcsi fejlődésében mutat előrehaladást, hanem az egyéni fejlődésre is építő hatással van a szocializált struktúrákon keresztül. Tagadhatatlan a humanizmus energetikai, információs- és kibernetikai-hatása a közösségi létformák viszonylatában, mégis legdöntőbbnek kell minősítenünk az erkölcsi hatást. Hiába hoz létre az emberi közösség csodálatos tudományos, technikai, információs- és irányításbeli eredményeket, mindez megfelelő erkölcsi háttér, alap és közvetlen hatás nélkül nem szolgálhatja az emberiség egyéni és közösségi fejlődését. Erkölcsi dinamizmus, képességkiteljesítés és önfelülmúlás hiányában mégoly magas fokú tudományos-technikai eredmények mellett sem jöhetnek létre tudatos és szabad erkölcsi közösségek, ezeknek a közösségeknek olyan egységesült formái, melyek alapját képezhetik az emberi jövőnek. – Az emberiség jövője pedig nem a tudományos eredményeken, nem a technikai civilizáción, hanem az erkölcsi tartalom, az emberiség fejlődőképes – és ténylegesen fejlődő – erkölcsiségén dől el. Ez pedig a valódi humanizmuson nyugszik, mely a legalkalmasabb, döntő talaja és környezete a tudatos szabad személyiségeknek és az azokból kinövő tudatos és szabad erkölcsi közösségeknek.

3. 2. 4. A humanizmus és az ember kozmikus léte.

A humanizmus és a kozmikus-lét kapcsolatáról túl sokat nem lehet beszélni. A kozmoszszocializáció alapját az új-típusú, magasabb létfokot képviselő emberi közösség képezi, melynek antihumánus talajból, antihumánus környezetből való kisarjadása egyszerűen

elképzelhetetlen és belső ellentmondása miatt lehetetlen-esemény. Csak a humanizmus energetikai-, információs-, kibernetikai- és erkölcsi-hatásán nyugvó fejlődés eredményeként állhat elő ez az új-típusú emberi közösség, mely az egész emberiséget át- és összefogja, és amely megnyithatja az emberiség előtt a kozmikus távlatokat. Hangsúlyt újra csak az erkölcsi-hatásban gyökerező erkölcsi fejlődés kap, mely nélkül hiábavaló a legmagasabb fokú energetikai, információs és kibernetikai kibontakozás. Ha egyáltalán lehetséges erkölcsi-hatás nélkül bármilyen magasabb fejlődés?! Mert a tudat szintjén igazán magas fokú energetikai, információs és kibernetikai fejlődés elképzelhetetlen megfelelő erkölcsi fejlődés nélkül, az immoralitás erkölcsi buktatói ugyanis minden fejlődési ívet megtörnek, ha nincs megfelelő erkölcsi-hatás.

A humanizmus az emberi fejlődésnek ezen a szintjén is – várhatóan – biztosítékot nyújt az erkölcsi energiák és hatások rendelkezésre állása tekintetében. Ezen túlmenően a kozmikus-lét és kozmo-szocializáció vonatkozásában a humanizmus kiegyenlítő szerepet is hivatott betölteni, amennyiben megóvja az emberiséget a kozmikus-léttel járó végletesség veszélyétől. Egyrészt megakadályozza az emberség és az emberi-mivolt feloldódását a kozmikus létben, másrészt gátat vet annak, hogy az emberség a kozmikus-szocializáció állapotában a Kozmosz egyedüli uraként akarjon megjelenni. – A humanizmus egyszersmind bizonyos – ma még hiánycikk! – alázatosság állapotát is jelenti: egyrészt tudatában van önmaga korlátainak, másrészt tudatosan és szabadon él az önkorlátozás eszközeivel az emberi és kozmikus-közösség javára.

Így válik a humanizmus alapvető magatartássá az emberi egyén és az emberi közösség számára, s képezi a fejlődés erkölcsi alapját, közvetlen erkölcsi mozgatóját és erkölcsi tartalékát. Ennek a valódi humanizmusnak segítségével válik az egyén tudatos és szabad erkölcsi személyiséggé, alakulnak ki a szocializált struktúrákból tudatos és szabad erkölcsi közösségek, újul meg az emberiség egy új-típusú, magasabb rendű közösségben, válik alkalmassá a kozmikus kitérülésre, kozmikus-létre és kozmo-szocializációra. – Ez képezi a humanizmus erikái többletét az emberi lét vonatkozásában.

3. 3. A humanizmus és az emberi sors.

Az embernek léte tudatos vállalásával együtt vállalnia kell saját sorsát is. Ez a kettő ugyanis egymáshoz tartozik, s az emberi magatartásnak második lényeges állapotátározója éppen a sorsszerűség, melyet – akarva-akaratlanul – létével együtt kell hordoznia, s éppen a tudatos vállalás révén lesz a tudatos és szabad erkölcsi személyiség jelentős meghatározója. – A sorsszerűség – létében – az emberi tudattól független objektív valóság. Ez a tudattól való függetlenség a sorsszerűségnek az objektív realitásban gyökerező voltát húzza alá és hangsúlyozza. Hordozója, elviselője, hasznosítója mindenképpen a tudati létstruktúra, az emberi tudat, annak magatartásában jelennek meg a sorsszerűség paraméterei.

Ez a sorsszerűség nem a „vak-sorsot” jelenti, még csak a hétköznapi nyelv jó- és bal-sorsban nevezett kisebb-nagyobb változásait sem az emberi életnek. A sorsszerűség minden esetben energetikai-, információelméleti-és kibernetikai-hatások eredménye, melyek alól a természeti jelenség – beleértve az embert is – nem vonhatja ki magát. Ilyen sorsszerűség, pl. az ember életében a földrajzi-meteorológiai milió, a genetikai örökség, egyéb biológiai, biokémiai, biológiai és pszichikai hatások, valamint a történelmi, társadalmi, világnézeti struktúra, szellemi áramlatok hatásai, melyek mind – külön-külön és együttvéve – hozzájárulnak ahhoz, hogy egy adott ember adott szituációban azzá váljon, aki. – Tagadhatatlan tehát a léten belül ennek a sorsszerűségnek objektív és reális valósága, melynek hordozója maga az ember,

akinek magatartását – létén túl – a sorsszerűségek is meghatározzák. – Ennek a sorsszerűségnek tudatos tétele és válása, személyes és közösségi meggyőződésben való megjelenítése alapvető emberi feladat, hiszen a sorsszerűség – bár igen gyakran tehetetlenként jelenik meg – sokszor az ember személyes és szociális önmegismerési, önmegragadási és önátélési formájává válik, vagy legalább is kellene válnia.

„Homo sum, et nil’ humani alienum puto” – vagyis: ember vagyok és semmi emberi nem lehet idegen számomra. Ezért a humanizmusnak van mondanivalója minden emberrel, tehát az emberi sorssal és sorsszerűséggel kapcsolatban is, mivel ezek szorosan hozzátartoznak ember-voltunkhoz. – Így a humanizmus, mint emberközéppontú szemléletmód, nem mehet el ezek mellett a problémák mellett közömbösen. De adhat-e a humanizmus kielégítő és megnyugtató választ ezekre a kérdésekre, melyeket a következőképpen fogalmazhatunk meg? – Először: az emberi sorsban adott dialektikus ellentétek vonatkozásában van-e lényege mondanivalója a humanizmusnak?

– Másodsor: a munka, erőfeszítés és küzdelem sorsszerűségével kapcsolatban mi az állásfoglalása a humanizmusnak?

– Harmadsor: a szenvedés és halál-probléma kérdésében és sorsszerűségében tud-e megnyugtató választ adni a humanizmus?

– Negyedsor: az étellel való korlátozott rendelkezési jog valóban sorsszerű-e a humanizmus értékrendje szerint?

A kérdések adottak és lényegbevágóak emberségünk szempontjából. A következőkben ember-voltunk mélyéből kiindulva, és a kérdéseket sajátunkként kezelve igyekszünk választ adni, és választ kapni minden ember – köztük saját magunk – legszemélyesebb és leg-sorsdöntőbb kérdéseire.

3. 3. 1. A humanizmus és az emberi sorsban adott dialektikus ellentétek.

A humanizmus döntő jellege abban domborodik ki, hogy az ember a sorsában adott lényeges és sorsszerű állapotátározókat személyes és közösségi önmegragadás és önátélés formájában teszi magáévá. A tudatos és erkölcsi magatartás ugyan szükséges és elengedhetetlen, de a humanista magatartás többletét az adja meg, hogy minden a sorsában adott tényezőt egyszersmind élményszerűen magáévá is teszi az ember. Ez történik a dialektikus ellentétek vonatkozásában is, melyek közül a legfontosabbak a következők.

– Felépülés vagy lebomlás, valamint fejlődés vagy túlalkalmazkodás, mint az emberi sorsban adott szükségképpen választási alternatívák.

– Ösztönösség vagy tudatosság, egyén vagy közösség, valamint kultúra vagy civilizáció, mint feloldásra váró ellentétpárok.

– Szubtranszcendencia vagy transzcendencia, mint a hívő ember egyik legfontosabb alapalternatívája.

Ezek közül az első alternatívacsoport a szükségképpen döntés és választás igényével lép fel az emberrel szemben. – A továbbiakban az alternatíva fennáll ugyan, de megoldást csak az ellentétpárok közötti összhang megteremtése hozhat.

– Az individuál-humanizmus a következő sorsszerű alternatívákat képes megragadni, és magáévá tenni: felépülés vagy lebomlás, fejlődés vagy túlalkalmazkodás. Ezek a szükségképpen döntést és választást képező alternatívák, az individuál-humanizmus segítségével is megoldhatók a természet rendjében. Az ember a humanizmusnak még ebben a kezdetleges állapotában is képes felismerni – legalább is egyéni vonatkozásban – azokat az energetikai

törvényszerűségeket, és felhasználni azokat az eszközöket, melyek ember-voltának megtartásához szükségesek és elégségesek. Az egészséges emberi természet ezért fordul szembe a lebomlással és a túlalkalmazkodással, ezért tesz meg mindent a felépülés és a fejlődési valószínűség növekedése érdekében. – Mindezt azonban csupán ösztön-élete alapján nem képes megragadni, és magáévá tenni, ezért szükséges az erőteljes tudati hatás. Viszont az individuál-humanizmus állapotában képtelen a harmonikus és dinamikus egyensúly létrehozására az ösztönösség és tudatosság között, nem beszélve az emberi sorsban adott további dialektikus ellentétekről. – Az individuál-humanizmusnak az a sorsszerű korlátja, hogy csak kis mértékben képes feloldani az emberi természetben adott ellentéteket, de még az egyén számára sem tudja a kellő egyensúlyt és értelmezést biztosítani.

– A szociál-humanizmus már többre képes, minthogy túl képes lépni az egyén szűk korlátain. Így – a tudati szint emelkedése következtében – egyértelműen visszautasítja a lebomlást és túlalkalmazkodást, de a tudatosság és ösztönösség alternatívájára is kielégítő választ ad. Tudatában van ugyanis az ember biológiai adottságaiban gyökerező ellentéteknek, s azokkal szemben az értelem primátusát biztosítja. A további ellentétpárok közül csak részben képes feloldani az egyén és közösség közötti – tudatban és törekvésben gyökerező – ellentéteket. A feloldás nem lehet teljes, mert – szociál-humanizmusról lévén szó – az egyéni jogokat mindig a közösségi kötelezettségekkel állítja szembe, és nagy valószínűséggel a közösségi kötelezettség mellett dönt.

Fennáll azonban a veszély, hogy az egyén jogos érdekét, a természet rendjében gyökerező jogát sérti ez a döntés. – A szociál-humanizmus legveszélyesebb korlátját – túl az egyén és közösség alternatíváján – a kultúra és civilizáció ellentmondásának területén látom. A szigorúan a közösség szolgálatára beállított humán felfogás ugyanis nem lesz képes kellő mértékben biztosítani a kultúra és civilizáció egyensúlyát, úgy, hogy a prioritás mindenképpen a kultúrát illesse. Hasonló módon – „a társadalom bővületében” élő ember döntése – nagy valószínűséggel minden más esetben is a társadalmi igényeknek fog elsőbbséget biztosítani az egyéb – pl. népi, vallási, stb. – közösségekkel szemben, holott ezek jogos igényeit a természet rendjében a természetjog megfelelően szabályozza. – A szociál-humanizmus tehát ugyancsak sorsszerű korlátokkal rendelkezik, így csak részben képes feloldani az emberi természetben adott dialektikus ellentéteket.

Valójában a teljes feloldást, az ellentétek harmonikus és dinamikus egyensúlyát csak az integrális-humanizmus képes biztosítani. Ez a teljes-értelemben vett humanista felfogás rendelkezik azzal az etikai többlettel, mely mind a tudatos és szabad személyiség, mind a tudatos és szabad erkölcsi közösség viszonylatában egyaránt képviseli az egyéni- és közösségi-jót, annak szolgálatát. Így képes előmozdítani azt, hogy az egyéni jogok és kötelezettségek megfelelő és dinamikus egyensúlyban legyenek a közösségi jogokkal és kötelezettségekkel, biztosítva mindig az adott konkrét helyzetnek megfelelő prioritást. – Az integrális-humanizmus feloldja a kultúra és technikai civilizáció ellentétét, gyakori ellentmondásait, mely feloldás az egyén és közösség fejlődése szempontjából elengedhetetlenül szükséges. Ugyanígy az emberi lét valamennyi sorsszerű ellentéte viszonylatában szolgálja a harmonikus kiegyenlítődésként a folyamatát. – Ebben a viszonylatban számunkra igen fontos a szubtranszcendens és transzcendens lét ellentmondásmentes együttműködésének biztosítása a teljes-spektrumú lét- és értékrendnek megfelelően. A közös fejlődési valószínűség növekedése és a tényleges együtt-fejlődés tekintetében ezt a katalizátori szerepet az integrális-humanizmus képviseli. Ebben csúcspontot ki a humanizmus etikai többlete.

A sorsszerűségek első csoportja – az emberi létben és természetben adott dialektikus ellentétek – vonatkozásában így válik a teljes értékű integrális-humanizmus a feloldás és dinamikus egyensúly biztosítékává s egyben etikai kritériumává.

3. 3. 2. A humanizmus és az emberi munka, erőfeszítés és küzdelem.

A sorsszerűségnek ezen a területén – valójában – az alapkérdés: van-e és mi a humanizmus állásfoglalása a munka, erőfeszítés és küzdelem sorsszerűségével kapcsolatban? S vajon ez az állásfoglalás jelent-e etikai többletet a más irányú feltételekkel szemben? – S mivel a humanizmus maga szoros és szükségképpen kapcsolatban van az emberi boldogság-igénnyel, további kérdésünk: vakon a munka, erőfeszítés és küzdelem sorsszerűsége lehet-e forrása, kifejezője, állapothatározója az emberi boldogság-vágyaknak? – Úgy vélem, hogy a kérdés-feltevés indokolt, és az ember joggal várhat érdemi és egyértelmű választ attól a szemléletmódtól, amely ember-középpontúnak vallja magát.

– Az individuál-humanizmus vonatkozásában dominál a munka kényszerfeltétel-jellege, maga a sorsszerűség pedig könyörtelen szükségképpeniség formájában jelentkezik. A humanizmusnak ebben a kezdeti primitív állapotában a munka elsődlegesen korlátot jelent az egyén számára, melyet általában csak egyéni vágyainak és törekvéseinek eszközeként fogad el, nehezen tolerál, s egyéni boldogságának állapothatározójaként egyáltalán nem fogad el.

Az individuál-humanizmus állapotában a munka, erőfeszítés és küzdelem elől menekülni kíván az ember, s mivel ez teljes mértékben sohasem sikerülhet, legtöbb esetben gyűlöletessé válik az ember számára. A humanizmusnak ez az állapota feloldást nem igen hozhat, az egyén legfeljebb megalkuszik helyzetével, s a munkát kelletlen kolonc és meg-nemérdemelt büntetésként kezeli. – Hallatlanul magas erkölcsi szintre kell feljutnia az egyénnek ahhoz, hogy a munka nemesítő erejét, az erőfeszítés dinamikus hatását és a küzdelem emberhez méltó kihívását felismerje, s egyéni fejlődésének irányvonalába állítva az emberségben való emelkedés eszközeként felhasználja. – De még így is megmarad fogcsikorgató kényszernek és torokszorító védtelenségnek az ember számára.

– A szociál-humanizáció állapotában lényegesen magasabb értéként szemléli az ember a munkát, erőfeszítést és küzdelmet. A kényszer-jelleg itt is dominál, de közösségi alátámasztást kap. Ami az egyénnél – az individuál-humanizmus állapotában – fogcsikorgató kényszer volt, az itt a közösség tudatos szolgálatává válik, a torokszorító védtelenségből pedig a közösség védelme alatt bizonyos fokú egyéni kielégülés lesz. De csak akkor, ha a közösség rendelkezik kellő erkölcsi tartalommal mind az egyén, mind a munka vonatkozásában. Ennek hiánya ismét csak a munka kényszer-jellegét hozza felszínre a közösséget alkotó és közösségért dolgozó egyének viszonylatában, párosulva a védtelenség és kiszolgáltatottság érzetével. – De a munka „fetiszizálása” irányában is jelentkezhethet eltolódás, mely ugyancsak a jogos egyéni kezdeményező-készség és a szabadság rovására megy.

A szociál-humanizmus, bár a munka sorsszerűségén mit sem tud változtatni, komoly előrehaladást jelenthet – megfelelő erkölcsi tartalommal – a munka dinamizmusának kibontakozásában, és a kényszer-jelleg bizonyos mértékű feloldásában. Ebben a keretben inkább megtalálható a munka, erőfeszítés és küzdelem szükségképpeniségének feloldási lehetősége, az egyén pszichikai kielégülésével és erkölcsi megnyugvásával kiegészülve. A közösség szervező és összekapcsoló ereje, a közösségi élmény megragadási lehetősége, az egyéni fontosság és felelősség tudata, mind olyan tényező, mely nemcsak a kényszerfeltétel-jelleg feloldásában, hanem a boldogság-igény kiváltásában is jelentős szerepet játszik. – Ugyanakkor a szocializáció túlhajtott formái, a keretek megmerevedése vagy elgépiesedése, jelentős degenerációkat okoznak a munka, erőfeszítés és küzdelem vonatkozásában is. Sértve ezzel az egyén és közösség jogait, az egyéni jó és közösségi jó érvényesülését egyaránt.

– Az integrális-humanizmus ad valójában teljes értékű választ alapvető kérdéseinkre a munkával, erőfeszítéssel és küzdelemmel kapcsolatban. A humanizmusnak ebben a teljes értékű állapotában, ahol megszűnik az ellentét a biológikum és pszichikum, az egyén és a közösség, a kultúra és civilizáció, a szubtranszcendencia és transzcendencia vonatkozásában, megtörténhet a feloldódás a munka kényszerfeltétel-jellege és a szabadság viszonylatában is. Nemcsak az egyéni és közösségi munka kapja meg értelmét és távlatait, nemcsak a munka dinamizmusa kapja meg lét- és értékrendbeli kiteljesedését, hanem a munka sorsszerűsége és szükségképpenisége az embert a teremtés, fenntartás és gondviselés folyamatának is részesévé teszi. Így válhat a munka, erőfeszítés és küzdelem az emberi boldogság forrásává, kifejezőjévé és állapothatározójává minden sorsszerűsége mellett és ellenére.

Nyújt-e a teljes értelemben vett humanizmus etikai többletet a munka, erőfeszítés és küzdelem vonatkozásában? Feltétlenül! Mert csak az integrális-humanizmus rendelkezik azzal az erkölcsi tartalommal, mely a munkát nem kényszernek és örökletes büntetésnek, nem a szükségképpeniséggel szembeni védtelenségnek és az emberi sorsszerűséggel szembeni kiszolgáltatottságnak tekinti, hanem ember-voltunkból következő olthatatlan igénynek, kielégíthetetlen vágyak és teljességgel átélhetetlen élménynek, mely a fejlődés csúcsai felé lendíti az embert. – Különösen vonatkozik ez az alkotó szenvedésre, az alkotó erőfeszítésre és alkotó küzdelemre, ha ez az alkotás erkölcsi tartalmával a lét- és értékrendben történő kiteljesedést szolgálja.

A sorsszerűségek második csoportja – a munka, erőfeszítés és küzdelem – tekintetében így válik a teljes értékű integrális-humanizmus a feloldás és dinamikus egyensúly biztosítékává s egyben kritériumává.

3. 3. 3. A humanizmus és az emberi szenvedés- és halál-probléma.

Ha az emberi sorsszerűséget vizsgáljuk a humanizmus tükrében, legnehezebb a helyzetünk a szenvedés- és halál-probléma viszonylatában. Tud-e valamennyire is megnyugtató választ adni ezzel kapcsolatban a humanizmus? Emberségünk ugyanis minden lehetséges módon tiltakozik a szenvedés és főképpen a halál ellen. Egyáltalán elképzelhető az, hogy az emberközéppontú szemléletmódnak pozitív állásfoglalása legyen az emberi-voltot lényegében támadó és fenyegető problémával kapcsolatban?

Bármennyire is valóságos a felvetett nehézség, egyértelműen meg kell állapítanunk: magát a feloldás lehetőségét is csak a humanista felfogás tartalmazhatja. A szenvedés, annak különböző megnyilvánulási formái, s legfőképpen a halál-probléma humanizmus nélkül nem is értelmezhető. A prébiológiai struktúraszint létezői – szenzibilitás és reflexivitás hiányában – szenvedésre képtelenek, a pusztulás – vagyis a rendszerek elemekre történő szétesése – pedig az entrópia tartalom növekedése arányában fokozódó valószínűséggel bír. A biológiai létstruktúrák szenvedése – a létező szempontjából – az érzékelés ellenére értelmezhetetlen, pusztulásuk pedig szükségképpen, és ugyancsak az entrópia-elv következménye. – Egyedül a tudati létstruktúra az, ahol a szenvedés- és halál-probléma értelmezhető. Természetesen a probléma feloldásának lehetősége nem magától értetődő. A szenvedés kényszerjellege, a halál elkerülhetetlen és végleges volta szorosan hozzátartozik az emberi léthez, és – mint sorsszerű szükségképpeniség – állandó jelenlétével irritál, és kísért ember-voltunk minden pillanatában és állapotváltozásában.

– Az individuál-humanizmus alig mond többet a szenvedéssel jelölt emberi sorsról, minthogy tudatos reflexióval rögzíti a biológiai és pszichikai szenvedés tüneteit, a biológiai pusztulás – halál – kérlelhetetlen tényét. Ezen túl még konstatálja az ember torokszorító védtelenségét. –

Mindezekre a természetes reakció: a szenvedés előli fejvesztett és eredménytelen menekülés, a biológiai pusztulás határidejének kitolására tett kétségbeesett kísérletek sorozata, s az emberi egzisztencia vigasztalan és reménytelen önmagába-temetkezése. – Milyen erkölcsi magasságot képviselt, mint az individuál-humanizmus csúcsa, a sztoikusok bölcs nyugalma, megfontolt belenyugvása és önbecsülő halál-elfogadása. – Korunk elfajult individuál-humanizmusa már képtelen erre a bölcs belenyugváásra. Az egyén kész minden eszközt megragadni a szenvedés kiküszöbölésére és a halál elől való időleges – és merőben ideiglenes – menekülésre. Fájdalmát a világba kiáltja, mint a modern egzisztencialista művészet és művészek: „Tudja csak meg mindenki, hogy ő most szenved, és ha pusztulnia kell, dőljön össze vele együtt minden!” – Az „individuál-humanizmus” számára: a világ siralom-völgy, az élet a szenvedések megszakítatlan láncolata, a halál a kezdet és végcél, az ember pedig törekeny nádszál, akit a könyörtelen szükségszerűségek szorítása roppant össze.

– A szociál-humanizmus ugyan többet mond az előzőnél, de az nem kielégítő, mert nélkülözi a probléma feloldását. Ugyanis azzal, hogy az egyén része a kisebb vagy nagyobb közösségnek, ahol megtalálja helyét, kiegészülését és kielégítését, s létével szolgálhatja-építheti azt a közösséget, mely tagjai mellett áll szenvedésben és halálban, ezzel csak elodázza, de meg nem oldja a szenvedés és halál örök emberi problémáját. Igaz, megadja az esélyt az ember számára, hogy egy nagyobb egység teljes értékű tagja lehet, azt életével-halálával szolgálhatja, s reményt nyújt abban a tekintetben, hogy az egyén halálával a közösség nem pusztul el, hanem tovább él és fejlődik, önmagába építve és ott megőrizve azt a keveset – vagy sokat – amit az egyén életével és halálával hozzáadott. – Nem beszélhetünk le az erkölcsi tartalom, mely erőz ad sok és nagy egyénnek arra, hogy életét beépítse a közösség nagy épületébe, s halálával is azt szolgálja. – Feloldás a nagy közösségben – a pánpszichizmus, panteizmus modern formája – odaadni magát teljesen és maradéktalanul, ez még a szenvedés és halál elviselésére és elfogadására is adhat erőt.

A kérdést azonban nem oldja meg ez a közösségbe zárt ember-középpontúság, mert a szenvedés és halál értelmezésében alig mond többet az individuál-humanizmusnál. Csak elfogadásukat teszi könnyebbé azzal, hogy a közösség önmagára irányítja, és önmagába olvasztja az egyébként elkülönülő és elkülönültségében keserű vigasztalanságba zuhanó egyéni sorsszerűségét a szenvedésnek és a halálnak.

– A feloldás lehetőségét és valószínűségét valójában a teljes-értelemben vett integrális-humanizmus hordja magában. Az integrális-humanizmus már nem az önmagába és közösségbe zárt ember-középpontúság állapota, hanem nagyon is nyitott, az egész természetes és természetfölötti valóságra rácsodálkozó, magát annak átadó és azt magába záró, magába olvasztó szemléletmód és magatartás. Ebben minden sorsszerűség megtalálhatja feloldását, nem ugyan a mesék világának boldog révbe jutásával, hanem a nehézségeken felülemelkedni tudó – transzcendenciával kiegészült – pszichikai és erkölcsi hatás révén. – A szenvedés ebben az állapotban is kín és gyötrellem marad, de ugyanakkor az emberi fejlődés egyik leghatékonyabb katalizátorává válik. A halál itt is fenyegető és szükségképpen véglegesség, de ugyanakkor a végső kényszerfeltételek feloldása és a legfőbb katalizátor, mely – hitünk szerint – új és még magasabb rendű fejlődés lehetőségét és távlatait nyitja meg. Az integrális-humanizmus nem önkorbácsoló mazochizmus, közel sem tagadása az életnek, szépségének és embervoltunkat kiteljesítő egyéni és közösségi öröm-élménynek, még kevésbé önámítás, önhipnózis vagy önnarkózis az emberi lét kegyetlen sorsszerűségeinek elkendőzésére.

A humanizmusnak ez a teljes értékű állapota képes felülemelni az embert a szenvedés- és halálprobléma végtelen tragikumán, s felhasználni azt emberségünk tudati és etikai fejlődésében lendítőerőnek, mely az embert a természet rendjén túli új és örök – most már

szenvedés és halál-nélküli – lét- és értékrendbe segíti. A transzcendenciának ez a megragadási lehetősége teszi alkalmassá az integrális-humanizmust a szenvedés- és halál-probléma kielégítő feloldására.

A sorsszerűségek harmadik csoportja, a szenvedés- és halál-probléma tekintetében, így válik a teljes értékű integrális-humanizmus a feloldás és dialektikus egyensúly biztosítékává és egyben etikai kritériumává.

3. 3. 4. A humanizmus és az étellel való korlátozott rendelkezési jog.

Az emberi létben adott sorsszerűségekkel kapcsolatos negyedik kérdésünket úgy fogalmazhatjuk meg: vajon az étellel való korlátozott rendelkezési jog fennáll-e és sorsszerű-e a humanizmus értékrendje szerint? – Magával a korlátozott rendelkezési jog fennállásával kapcsolatban ugyan nem lehet kétség, hiszen ember-voltunktól elvonatkoztatva is értelmezhető, mint a biológiai struktúraszint törvénye. A „Ne ölj!” tilalom a biológiai létstruktúrákra azzal a kiegészítéssel vonatkozik törvényszerűen, hogy „Ne ölj feleslegesen!” Az állat ennek megfelelően csakis saját és utódai létének védelmében és táplálékszerzés céljából öl, az öngyilkosságra pedig nem ismer példát a zoológia. – Az ember, mint biológiai létező, alá van vetve az étellel való korlátozott rendelkezési jog természet törvényének, de maga a törvény – biológiai szükségszerűségével – az ember számára csak a saját struktúraszintjén értelmezhető teljes valóságában és minden hatásában.

Az ember, mint a tudati struktúraszint létezője, az étellel való korlátozott rendelkezési jogot kényszerfeltételként értelmezi, egyszersmind létében adott sorsszerűségnek. Mint ilyen, képes azonban elfogadni, és fejlődést előmozdító-hatásként felhasználni, vagy éppen csak elviselni, és teherként magával hurcolni, sőt vele szembe fordulva és a korlátokat áttörve immorális módon a saját és mások életével gátlástalanul rendelkezni. Minthogy ezek mindegyikének lehetősége nyitva áll az ember előtt, éppen ezért van szükség a humanizmus elirányító szerepére, a sorsszerűségekben adott feszültségek és esetleges ellentmondások feloldása céljából.

– Az individuál-humanizmus valójában nem hoz megnyugvást és dinamikus egyensúlyt az étellel való korlátozott rendelkezési jog problémakörében sem. Az egyén-középpontúság elsődlegesen csak a kényszert érzi, vélt rendelkezési jogának – elsősorban az önrendelkezési jognak – gúzsakötését a sorsszerűség által. S itt még az u. n. sztoikus nyugalom sem segít, gondoljunk csak Szókratész méregpoharára, melyet – fennkölt szöveg kíséretében ugyan – mégis csak felhajtott. – Az egzisztencia magába zártsága nem tud megnyílni a kényszerek és szükségszerűségek nyomasztó szükségképpeniségei közül a feloldódásra, a tudatos és szabad személyiség szabadságára, s az ember egyszeri és megismételhetetlen voltából is csak a számára tragikus korlátokat látja. S nemhogy a szubtranszcendencia túllépéséig, de még a közösségnek való felelősség és számadás jogosultságáig sem jut el. Ha józanul el is ismeri az egyén, hogy másnak az élete felé nincs rendelkezési joga, de a saját életével való korlátlan rendelkezési joghoz általában mereven ragaszkodik. A szélsőséges individualizmus – még humanista formájában is – jószereivel még a biológiai struktúraszint létezőjének a természet-diktálta állapotáig sem képes eljutni az étellel való rendelkezési jog vonatkozásában. Valójában ezen a területen is nyilvánvalóvá válik a szélsőséges egzisztencializmus tragikuma.

– A szociál-humanizmus legalább elismeri az egyén étellel való korlátozott rendelkezési jogát. Igaz, hogy csak a közösség korlátozó erejéig jut el, és tisztázatlan formában hagyja – legalább is a szélsőséges szociál-felfogások esetében – a közösség étellel való rendelkezési

jogának mikéntjét. Sajnos nem értelmezhető a humanizmusnak ebben az állapotában egyértelműen a közösség korlátozott vagy korlátozatlan rendelkezési joga, annak ellenére, hogy félreérthetetlenül megállapítja az egyénnek az életért való felelősségét önmaga és mások vonatkozásában, de csak a közösség érdekében. – Hogy a közösség sem forrása, hanem csak feltétele a létnek? – ez már nem igen nyugtalanítja azt a közösséget, amely mindent önmagára, mint központra vonatkoztat. – Az a túlzó közösségi felfogás, amely egyoldalúan a közösség-központúság szemszögéből vizsgálja a jelenségeket, amely egyszeri és megismételhetetlen voltának a lényegét a mindenkinek önmagára történő vonatkoztatásában látja, s minden egyéni – bármennyire jogos – igényt a közösség megcsonkításának ítél, nem minősíthető erkölcsi közösségnek, s távol áll a szociál-humanizáció alapelveitől.

A valódi szociál-humanizmus részben képes feloldani az emberi sorsszerűségek feszültségeit és ellentmondásait, s az élettel való korlátozott rendelkezési jog vonatkozásában is segítséget nyújt az egyén számára a kiszolgáltatottság tudatának és torokszorító védtelenségének – igaz, csak átmeneti és időleges – feloldásához. De semmiképpen nem teszi önmagát a korlátlan rendelkezési jog forrásává, mint ez a faszizmus, náciizmus, a túlzó kollektívizmus, a terrorizmus esetében – mindnél más-más indíték alapján – fennáll. – A valódi szociál-humanizmus szükséges, de nem elégséges az emberi lét sorsszerűségeiből származó feszültségek feloldására.

– A teljes és végleges feloldás lehetőségét és valószínűségét a teljes-értékű integrális humanizmus hordja magában. Ez képes dinamikus egyensúlyt teremteni az egyéni jogok és egyéni felelősség, a közösségi jogok és közösségi felelősség, az egyén és közösség – sokszor ütközőnek tűnő vagy a valóságban ténylegesen is ütköző – egymás viszonylatában fennálló és feszültséget okozó természetjogi relációban, így az élettel való rendelkezési jog kérdésében is. – A humanizmusnak ez a teljes-értékű állapota rendelkezik azzal az erkölcsi tartalommal, mely az egyén, mint tudatos és szabad erkölcsi személyiség előtt feltárja az élettel való rendelkezés korlátozott voltának értelmét és célját, s rábírja arra, hogy ezt a kényszerfeltételt önként, szabadon és felelősséggel vállalja. – Az integrális-humanizmus képes igazában rádöbbeneni a közösséget arra, hogy az élettel való rendelkezési jognak nem önmaga a közösségi adminisztráció a forrása, azt tudatosan ráruházták, és azzal csak korlátozott módon és teljes erkölcsi felelősséggel élhet. Végül, de nem utolsó sorban, ez a teljes-értékű állapot helyezi be az ember egyéni és közösségi létét, minden sorsszerűségével együtt, a transzcendencia távlatába, teszi teljessé ezt az ember-középpontúságot azáltal, hogy a szubtranszcendencia, annak minden kényszerfeltétele kötöttsége és abból származó feszültsége fölé emeli. – Így a természetes pszichikai és erkölcsi hatásokon túl transzcendens hatásokat is biztosít ahhoz, hogy az élettel való rendelkezés kérdésében a természet, az erkölcs és a transzcendencia korlátait és kötöttségeit önként és szabadon válassza egyén és közösség egyaránt. – A sorsszerűségek negyedik csoportja, az élettel való korlátozott rendelkezési jog tekintetében, így válik a teljes-értékű integrális-humanizmus a feloldás és dinamikus egyensúly biztosítékává, s egyben etikai kritériumává.

Összefoglalva: Az emberi élet sorsszerűségeinek viszonylatában a humanizmus segítségével alapvetőbben megközelíthetővé vált számunkra az egész problémakör. A humanizmus, mint ember-középpontú szemléletmód, különböző állapotai különböző módon segítenek az ellentétek, feszültségek és ellentmondások feloldásában, a dinamikus egyensúly biztosításában. A humanizmus alacsonyabb rendű állapotai csak részleges és időleges megoldást képesek biztosítani, de ebben a parciális megoldásban is kísért az ontológiai és etikai elfajulás valószínűsége. – Egyértelmű és teljes-értékű megoldás lehetőségét csak az integrális-humanizmus képes magában hordani, csupán az képes a természetnek megfelelő jogrendben is érvényt szerezni az egyén és közösség jogos igényeinek, s biztosítani a dinamikus

egyensúlyt a természetes jogviszonyok ellentmondásai között. De a végső feloldást is csak az integrális-humanizmus biztosíthatja a transzcendens valóságba történő beépülés formájában. Ez a transzcendens valóság adja aztán meg értelmét és célját, egyben transzcendens távlatát és kielégítő feloldását biztosítja valamennyi emberi sorsszerűségnek.

4. AZ EMBERI FELELŐSSÉG KÉRDÉSÉNEK VIZSGÁLATA A HUMANIZMUS TÜKRÉBEN.

Az erkölcsi felelősség tudatos vállalásával kapcsolatban tisztázandó fogalmak:

- maga a felelősség kérdése;
- ennek a felelősségnek erkölcsi mivolta;
- végül a felelősségnek magatartásformában való megjelenése.

Maga a felelősség – önmagában véve – alapvetően erkölcsi kategória, jelenti azt a tudati-törekvési állapotot, melynek révén az ember tisztában van gondolatainak, szavainak, cselekedeteinek, mulasztásainak, másokhoz fűződő relációinak – tehát emberi magatartásának – mibenlétével, következményeivel, és a következményeket tudatosan vállalja. Természetesen ennek több lépcsőfoka van az ember tudati-törekvési lelkiállapotától függően:

- a felelősség-érzet, mely még csupán „ösztönös” elirányulást jelent az emberi magatartás és következményei viszonylatában;
- felelősség-tudat, mely már tudatos állásfoglalás az emberi magatartás és következményei vonatkozásában;
- a felelősség-vállalás, mely az emberi szabad választás folyamatát jelenti ugyancsak az emberi magatartás és következményei tekintetében.

Az erkölcsi felelősség alapvetően és lényegesen többet tartalmaz: jelenti az erkölcsi jó iránti elkötelezettséget, valamint annak az emberi magatartásban és magatartás-változásaiban történő megnyilvánulásaiért való tudatos felelősségvállalást. – Az emberi magatartásban megjelenő erkölcsiség így nemcsak a teljes emberi létet motiválja, hanem azon keresztül az emberi felelősség-tudatot és felelősség-vállalást is. Ez által válik az emberi magatartás lényeges állapotathatározójává, a tudatos és szabad személyiség erkölcsi strukturáltságává.

Az erkölcsi felelősségnek magatartásformában való megjelenése szükségképpen vonatkozik a teljes emberi létre, emberi sorsra, s meghatározó jellegű paraméterré válik a humanizmus és az emberi boldogság vonatkozásában. Ehhez konkrét formában kell megnyilvánulnia valamennyi emberi állapotathatározóban, s döntő szerepet játszik az emberi magatartás paramétereinek beállításában és megfelelő „küszöbszintek” között való tartásában.

A felelősség problémakörében is feltehetjük a kérdést: vajon mi a humanizmus értékítélete, nyújt-e valamit a más irányú megközelítésnél, s ha igen, mi lenne az új, a több? – De mielőtt ezzel kapcsolatban bármiről is gondolkodni kezdenénk, elsőként azt kell megállapítanunk, hogy a humanizmus – bármennyire is emberközpontú álláspontot képvisel – nemcsak az emberi jogokat tartalmazza, nemcsak az emberi jogok védelmében száll síkra, hanem súlyos kötelezettséget és felelősséget is jelent, s ennek a kötelezettségnek és felelősségnek a humanizmuson keresztül mindig hangot kell kapnia. Éppen az emberi mivolt nevében és érdekében.

4. 1. A humanizmus és a természetért való felelősség-vállalás.

A természetért való felelősséget megközelíthetjük a természettörvények oldaláról, s az ember természeti jelenség-voltából kiindulva közvetlenül megállapíthatjuk a természet anyagi-biológiai egységéért való emberi felelősség-tudatot és felelősség-vállalást. – De ugyanezt a megközelítést a humanizmus oldaláról is megközelíthetjük, azt a szempontot alapul véve, hogy az ember középpontja és ura az egész természetes valóságnak.

– Az individuál-humanizmus felfogása szerint az ember, mint egyén és szabad személyiség, úgy véli, hogy teljes körű rendelkezési joggal uralkodik a természet felett, mint annak abszolút központja és ura. Igaz, tudatában van, hogy még nincs birtokában minden természet-törvénynek, de – véleménye szerint – minden lehetősége és valószínűsége megvan annak, hogy idővel teljesen uralma alá hajtja a Földet, meghódítja a Naprendszert, s valamennyi természettörvény birtokában ura lesz a teljes Univerzumnak. Ezt sugalmazzák a – tagadhatatlanul nagy horderejű – tudományos kísérletek, ezt sugalmazza a SCI-FI tudomány-fantasztikus írások általános hangvétele. De ezt hipnotizálja a laikus ismeretterjesztés bizonyos kategóriája is. – („Kiforgattuk a Világúrt, mint valami lyukas zsebet, és sehol sem találtuk Istent!” – mondta állítólag az egyik űrhajós.)

Az individuál-humanizmusnak hallatlan érdeme, hogy az embert helyezte a természeti és történelmi jelenségek középpontjába, s megadta az egyénnek azt a lehetőséget, hogy saját maga uraként kezdeményezően és tevékenyen kísérlelje meg a természeti jelenségek és a természettörvények vizsgálatát és irányítását. – A felelősség-felismerés és felelősség-vállalás kérdésében azonban a természet és történelem kicsúszott az egyén kezdeményezőkézsége és irányító tevékenysége alól: az individuál-humanizmus csak az egyéni felelősséget ismeri, de azt is korlátozott mértékben.

Két példát szeretnék ennek illusztrálására megemlíteni. Az első a környezetvédelem kérdése: a természet átalakítására tett kísérletek során szinte jóvátehetetlen bűnököt követ el az emberiség. (Pl. Észak-Amerikában az elmúlt 200 év alatt kb. 300 állati fejt pusztított ki az ember.) – Napjaink fenyegető veszedelme a környezet-szennyezés: földünkön a víz- és oxigén-háztartás felborulásától a kozmikus sugarakat megsűrű „ózon-pajzs” felbomlásáig ezer súlyos veszélyt jelent a modern technika, civilizáció és gazdálkodás az ember számára. – Második fenyegető veszély a természetbe való – sokszor avatatlan és felelőtlen – belenyúlás: az atomkutatások eredményeként megjelenő uránium-, hidrogén-, neutron-bombák, a kémiai tömegpusztító fegyverek mellett a szintetikus termékek, tabletták eddig még nem eléggé ismert hatása, a biológiai fegyverek mellett a gén-sebészet, gén-manipulációk és azok antihumánus vetülete. –

Hol van az egyéni felelősség határa? – Az individuál-humanizmus csak az egyéni korlátozott felelősségig jut el, vagyis csak a cselekedetek közvetlen okaiért érez felelősséget. Már pedig – maradjunk a két említett példánál – sem a környezet-pusztítás, sem az ABC-fegyverek és következményeik kérdésében alig állapítható meg közvetlen-felelősség. A folyamatok ugyanis mindkét esetben olyan bonyolultak, annyi ember egyéni részvételét igénylik, hogy szinte nincs is egyén, aki az egész folyamat során annak minden részletében tevékenyen részt venne. – Az individuál-humanizmus tehát nem tud megbirkózni azzal a feladattal, mely a természet anyagi-biológiai egységének sértetlen megőrzési kötelezettségéből következik, és közvetlenül terheli az embert, mint tudatos és szabad erkölcsi személyiséget.

– De a szociál-humanizmus vonatkozásában is hasonló a helyzet. Itt a közösség kerül a természeti-történelmi jelenségek középpontjába. S bár a szociál-humanizmus többet jelent az individuál-humanizmussal szemben, mivel a természet javait és erőit a közösség érdekében hivatott kutatni és felhasználni, s mint ilyen lényegesen közelebb jut a természet anyagi-biológiai egységéhez, annak a természet rendje szerinti felhasználásához, mégis a felelősség felismerése és a felelősség-vállalása tekintetében alig képes többre az előzőnél.

A szociál-humanizmus ugyanis csak a közösségért, a közösségi célokért és érdekekért vállal felelősséget, s azt is csupán korlátozott mértékben. – Vegyük alapul előző példáinkat.

Az ingatag erőegyensúly érdekében a szociál-humanizmust magukénak valló államok is ráálltak az ABC-fegyverek gyártására. S bár felhasználásukra – a józanész korlátain belül – aligha van valószínűség és esély, maga a tény: a kísérletek, a gyártás, a tárolás, a szállítás, stb. problémái felvetik a szociális-felelősség és felelősség-vállalás kérdését. – S itt a felelősség kérdése még jobban elmosódik, meg a közösség által előállított tömegpusztító fegyverek, azok bármilyen kísérleti, gyártási, tárolási, stb. hibája és az abból eredő pusztulás nem az egyént, hanem az egész közösséget terheli.

– A környezetpusztítás vonatkozásában is hasonló a helyzet. – Pl. a közösségnek szüksége van több energiára, építünk hát vízi-erőműveket. Hogy ezzel a környezetünket tesszük tönkre és a természet egységét, szépségét csonkítjuk meg? – Ki fog ezzel törődni, ha a magasabb technikai és civilizációs igények feltétlen kielégítéséről van szó?! – S a felelősség kérdése tovább ködösödik a tervező-, kivitelező-, döntést hozó-fórumok egymásra mutogatásával. – (Tragikus, hogy nekünk nincs Konrád Lorenzünk, s a Világnak alig van Konrád Lorenze, s a parlamentekben alig esik szó a természet-védelméről!) – Az atom-erőművekkel kapcsolatban inkább az MTA volt elnöke, Erdey-Grúz Tibor véleményét idézném. Ezt írja 1962-ben: „Nem sikerült még megnyugtatóan eldönteni, hogy milyen típusú atomreaktorok továbbfejlesztéséről várható a leggazdaságosabb energiatermelés, ezért a vezető ipari államok hatalmas atomerőművek gyorsütemű építését tervezték. Közben azonban a fizikai és műszaki tudományos kutatás új megismerésekhez vezetett, az atomerőművek gazdaságosabb működésének új lehetőségeit tárta fel, melyek újra vitássá tették a legfejldőképesebb és legbiztonságosabb típusok kiválasztását. Ezért világszerte lelassult az új atomerőművek építésének üteme, mert az építetők csökkenteni akarták annak kockázatát, hogy igen nagy összegű beruházásokkal már az elkészülésük idején korszerűtlenné vált és kevésbé biztonságos erőműveket létesítsenek.” – Fel sem merem vetni a kérdést: Hány épülhetett ezekből a kevésbé korszerű és kevésbé biztonságos erőművekből? – Hány Csernobilhoz hasonló erőmű létesült az elmúlt fél évszázadban? – Az sem merem megkérdezni: vajon a leggazdaságosabb atomenergia-termelés nem megy-e a biztonság rovására? – És most újra vessük fel a felelősség-tudat és felelősség-vállalás kérdését? Egyáltalán: felvethető ilyen helyzetben, ahol elsődlegesen a gazdaságosság a döntő, – esetleg más szempont! – nem pedig az emberség és emberiség?!

A szociál-humanizmus sem tud megbirkózni – sem elvben, sem gyakorlatban – azzal a feladattal és felelősséggel, mely a természet anyagi-biológiai egységének sértetlen megőrzési kötelezettségéből következik, és közvetlenül terheli az emberi közösséget.

– Az integrális-humanizmus biztosíthatja a valódi etikai többletet a természet anyagi-biológiai egységéért való felelősség vonatkozásában, ez lehet az igazi forrása az ember tudatos és szabad felelősség-vállalásának. Az integrális-humanizmus – először – biztosítja a tudatos és szabad erkölcsi személyiség maradéktalan kapcsolatát a természettel, a természettörvényekkel, a természet anyagi-biológiai egységével. Maradéktalan ez a kapcsolat, mert tekintetbe veszi az ember természeti jelenség-voltát, de egyúttal a természetben elfoglalt központi helyzetét. E kettő együtt képes csak forrásává válni a felelősség-tudatnak és felelősség-vállalásnak: az ember természeti jelenség-voltából következik, hogy meg- és felismeri a természet anyagi-biológiai egységéért való felelősséget, az emberközéppontú jelenség-voltának következménye pedig az, hogy tudja is azt, miért lehet és kell felelősséget vállalnia. Az integrális-humanizmus – másodszor – az értelmes-élet birtokosa, vagyis benne egybeépült a biológiai-pszichikai-erkölcsi strukturáltság. Ennek következtében önmagában, mégpedig biológiai szubsztrátumában, ugyancsak felismeri a természet anyagi-biológiai egységét, pszichikai és erkölcsi strukturáltsága pedig biztosítja ennek a felismerésnek felelősség formájában való megjelenését, és a felelősség-vállalás kötelezettségét.

Az integrális-humanizmus – harmadszor – a teljes-spektrumú lét- és értékrend birtokosa, így ontológiai és etikai vonatkozásban egyaránt birtokában van a természet anyagi-biológiai egysége ontológiai felismerésének és etikai felelősség-vállalásának.

Jelen-e etikai többletet a humanizmus a természet anyagi-biológiai egysége felismerésének kötelezettségében és erkölcsi felelősség-vállalásában? – Feltétlenül! – De első sorban és lényegében a teljes értékű integrális-humanizmus, mely nemcsak a legmagasabb rendű transzcendens képességeket egyesíti a tudatos és szabad erkölcsi személyiségben, hanem a transzcendens lehetőségek távlatait is megnyitja számára. Így biztosítja az egyén és közösség korlátozott mértékű felelősség-vállalás kitérülését, a teljes embert átfogó és a teljes ember tudatos felelősség-vállalására törekvő – valóban ember-centrikus – humanizmus etikai többletét a természetért való felelősség egyáltalán nem könnyű kérdésében.

4. 2. A humanizmus és az emberi sorsban adott ellentétek egyensúlyáért való felelősség-vállalás.

Az emberi sors, mint láttuk, olyan ellentéppárokkal és sorsszerű kényszerfeltételekkel terhes, melyek feloldása múlhatatlanul szükséges ember-voltunk szempontjából, de melyek feloldásáért erkölcsileg vállalnunk is kell a felelősséget. Valójában ennek a feloldása emberi kötelezettségünk, csak így tudjuk magunkévá tenni, és átélni a humanizmust. – Nézzük meg tehát: nyújt-e etikai többletet a dialektikus ellentétek és a többi emberi sorsszerűségek humanista feloldásának útja, s ember-voltunkból következően kötelez-e bennünket a humanizmus felelősség-vállalásra ezek feloldásában?

– Az individuál-humanizmus nem adhat megoldást sem az emberi sorsban felmerülő dialektikus ellentétek tekintetében, sem a munka, erőfeszítés és küzdelem lényeges szerepével kapcsolatban, de az emberi sorsszerűségek közül legkevésbé ad megoldást a szenvedés- és halál-probléma relációjában.

= De ha az individuál-humanizmus nem tudja megoldani az emberi sors és sorsszerűségek kérdéscsoportját, hogyan tud felelősséget vállalni azok feloldásáért? A felelősség-vállalásnak alapfeltétele a felelősség-érzet és a felelősség-tudat, valamint a teljes emberi személyiség tudatos mozgásba hozása a felelősség-vállalás végrehajtási folyamatához. Az individuál-humanizmus csak erősen korlátozott mértékben képes erre. A korlátok pedig az egyén önzése, önmagának való elégséges-volta, az önmagán túli lét-lehetőségek semmibe vétele. Mindezek eleve kizárják az emberi sorsban adott dialektikus ellentétek feloldásáért való erkölcsi felelősség-vállalást a pusztán egyén, vagy pusztán emberi érdekcsoport számára.

= Az igaz, hogy bizonyos ellentéppárokért a felelősséget képes felismerni az individuál-humanizmus is. Így: a felépülés vagy lebomlás, a fejlődés vagy túlalkalmazkodás kérdésében – bár ez utóbbit némileg meg lehet kérdőjelezni. – De még a felelősség teljes felismeréséhez sem jut el az ösztön és tudat, az egyén és közösség, a kultúra és civilizáció ellentéppároknál. – (A „logikai vagy”-gyal összekapcsolt ellentéppárok közötti választás kockázata az egyéni lét rovására megy, tehát az egyén felismeri saját lét-érdekét. Az egyén és közösség alternatívájában ugyancsak látja az egyén kizárólagos érdekét. De már a többi alternatívában az egyéni szempontok részben egyik, részben másik alternatíva felé billennek az egyén szempontja szerint.) – Tehát már a felelősség felismerése kérdésében is adódnak súlyos problémák, mennyivel inkább a felelősség-vállalásban!

= Az individuál-humanizmus esetében hiába beszélünk ember-középpontúságról a felelősség-vállalás viszonylatában, a helyes döntés bizonyosságát tekintve mindig kétségben maradunk. Mert mindig az egyén, az érdekcsoport pillanatnyi igénye és érdeke fogja megszabni a döntés irányát, nem pedig az ontológiai és etikai indokoltság. – S a felelősség-vállalás tekintetében

ugyanez vonatkozik a munka, erőfeszítés és küzdelem alternatívacsoporthoz is. Az individuál-humanizmus döntése soha sem a többlet energiahatás kockázata, a nagyobb munkabefektetés, a fejlődés irányába eső erőfeszítés és küzdelem felé mutat, hanem mindig a kisebb-ellenállás irányát, a kevesebb munka befektetését igénylő utat követi, hacsak nem valami különleges egyéni vagy csoportérdek az erőfeszítés célja. – A szenvedés- és halál-problémával pedig nem tud mit kezdeni az individuál-humanizmus, mert a szenvedés a pusztán egyéni szempont szerint mindig értelmetlen, a halál pedig az egyén létének csődjét jelenti. – Hol kereshető itt egyáltalán felelősség-tudat és felelősség-vállalás? – Vagy mitől kap értelmet az egyén számára a szenvedés, hogyan lehet beszélni az egyén szempontjából kreatív-szenvedésről, önmagát és mást megváltó-megszentelő szenvedésről? – Vagy mitől irányítaná döntéseit az élet lényeges fordulópontjai vonatkozásában a halál szükségszerűsége és kérlelhetetlen volta?

Az individuál-humanizmus hiába jelent bizonyos fokú ember-középpontúságot, Éppen ezekre az – emberi sors szempontjából – alapvető kérdésekre nem tud felelősséggel választ adni.

– A szociál-humanizmus már több és etikailag magasabb rendű választ ad ezekre a problémákra. Annyival magasabb rendű a szocializált létstruktúra az egyéni létstruktúrájánál, annyival magasabb rendű a szociál-humanizmus az individuál-humanizmusnál, hogy az emberi sorsszerűségért való felelősség viszonylatában is erkölcsileg magasabb rendű válaszadásra képes.

= Az emberi sorsszerűségeken adott alternatívák szempontjából a szociál-humanizmus erkölcsi felismerő képessége és erkölcsi felelősség-vállalása – éppen a közösségi jóra való irányultsága miatt – lényegesen jobb megközelítést ad a problémához. – A felépülés vagy lebomlás, fejlődés vagy túlalkalmazkodás, ösztön vagy tudat, egyén vagy közösség alternatíváiban minden esetben – vagy legalábbis általában – nagy valószínűséggel a tudatos és szabad erkölcsi közösségre, az ember erkölcsi közösségének méltóságára irányul a felelősség-felismerés. A felelősség-vállalás pedig, ha nem is éri el teljesen azt a tudatos emberi magatartást, melyben az ösztönösség és tudatosság, egyediség és közösség, kultúra és civilizáció teljes harmóniában egyesül, ha nem is képes maradéktalanul magáévá tenni azt az emberi magatartásformát, melyben a közösségi értékek, az ösztönösség és civilizáció mellett nem szenvedhetnek hátrányt az egyéni jogok, a tudatosság és a kultúrértékek. A szociál-humanizmusban legalább megvan a törekvés – benne az erkölcsi felelősség-felismerés és felelősség-vállalás csírája és alapja – az egyensúly biztosítására az alternatívák között. A szociál-humanizmus ezt az egyensúlyra való törekvést adja az emberi sorsszerű alternatívák ontológiai és erkölcsi tartalmához.

= A munka, erőfeszítés és küzdelem vonatkozásában is van további mondanivalója a szociál-humanizmusnak. Ez pedig: a közösségi jó helyes ismeretében, attól áthatott meggyőződésből indított, mindig fokozott mértékű energiakifejtésben, tehát munkában, munkamegosztásban, erőfeszítésben és küzdelemben valósul meg. Vagyis: energetikai-, információs- és kibernetikai-hatás és hatás-fokozás a közösség érdekében, mely befelé és kifelé ható munkában jut kifejezésre a közjó által helyesen megfogalmazott közösségi igények teljesítése céljából. – a munka, erőfeszítés és küzdelem a szociál-humanizmusban kap elsődleges értelmet, s az ember sorsszerűségében adott alternatívákkal együtt, a helyesen megfogalmazott közösségi jó révén az ember közösségi életének felelősségteljes rugójává válik.

= A szenvedés- és halál-probléma – hasonlóképpen az előzőkhöz – a szociál-humanizmusban, a közösségi jó szerint, a közösségi igények érdekében válik először megragadhatóvá, értelmezhetővé és felelősségteljessé. A közösség helyesen megfogalmazott igénye érdekében kap a szenvedés kreatív és megújító jelleget, melyen keresztül a közösség áldozatvállalása és a közösségért való áldozathozatal értelmessé válik. A halál pedig, mint a közösségért vállalt áldozat megkoronázása – szemben az individuál-humanizmusnak a halállal kapcsolatos értelmezhetetlenségével – a szociál-humanizmusban már értelmezett, s a közösség

szempontjából erkölcsileg felelősségteljeséget kap. – (Természetesen nem minden halál-fajta: a csecsemő- és gyermekhalál, a váratlan közúti és egyéb balesetek, járványok áldozatainak halála, stb. továbbra is értelmezhetetlen marad.)

A szociál-humanizmus az erkölcsi felelősség-felismerés és felelősség-vállalás szempontjából – nagy valószínűséggel megragadja az ember sorsszerűségének, sorsszerűségében adott alternatíváknak, a munka, erőfeszítés és küzdelem, a szenvedés- és halál-problémakörök ontológiai és erkölcsi tartalmát, és megpróbál felülemelkedni azokon. Nem olyan mértékben ugyan, mely az ember erkölcsi magatartás és magatartásformák csúcsát képviselné. De – a közösség ember-középpontúsága révén – már többletet jelent egyrészt a konkrét emberségtől elvonatkoztatott, másrészt az individuál-humanizmus által képviselt egyediséggel szemben. A szociál-humanizmus tehát – az emberi sorszerűség és következményei szempontjából – erkölcsiség vonatkozásában komoly előrelépést jelent, mely csúcsát – mind az emberség, mind az erkölcsiség tekintetében – az integrális-humanizmusban éri el.

– Az integrális-humanizmus, mint az ember-középpontúság csúcsa, mint a teljes-spektrumú lét és értékrend megvalósulása, mint a teljes értékű emberi erkölcsi magatartás és magatartásforma megjelenése, az emberi sors, sorsszerűség és következményei tekintetében az erkölcsi felelősség-tudat és felelősség-vállalás valódi és valóságos megjelenési formája. Több mint az individuál-humanizmus, mert meghaladja a pusztán egyéni-, a pusztán csoport-igényeket és érdekeket; de felülmúlja a szociál-humanizmust is, mert a közösségi erkölcsiségen túlmenően biztosítja a harmóniát a tudatos és szabad erkölcsi személyiség és a tudatos és szabad erkölcsi közösség között, s ez válik az emberi méltóság beteljesedésévé.

= Az emberi sorsszerűségekbe ágyazott alternatívák – felépülés vagy lebomlás, fejlődés vagy túlalkalmazkodás – biztosan elirányít a felépülés és fejlődés irányában, egyben biztosítja mindazokat a hatásokat, melyek feltétlenül szükségesek a „kizárólagos vagy” számunkra elengedhetetlen alternatíváinak eléréséhez és magatartásformában történő megnyilvánulásához. – De a „logikai és”-sel összekapcsolt alternatívák – ösztönösség és tudatosság, egyén és közösség, kultúra és civilizáció, stb. – tekintetében is segíti az embert ahhoz az erkölcsi küszöbszint eléréséhez, mely szükséges a sorsszerűségbe ágyazott alternatívák harmonikus egyensúlyban tartásához. Csak az igazi – teljes-spektrumú lét- és értékrenden alapuló – erkölcsi magatartás teszi képessé az embert a sorsszerűségeknek ebben a vonatkozásában az erkölcsi felelősség-tudat és felelősség-vállalás valódi állapotformáinak birtoklására.

= Ugyanez vonatkozik a munka, erőfeszítés és küzdelem állapothatározó-sorozat vonatkozásában emberi létállapotunk felelősség-tudatának és felelősség-vállalásának meglétére és kibontakozására. A munka, erőfeszítés és küzdelem olyan állapothatározók sorozata, melyek egyrészt lényegesen hozzátartoznak emberi mivoltunkhoz, tudatos és szabad erkölcsi személyiségünkhöz, másrészt egymásra épült strukturáltságát jelentik a szabad-energia tartalom energetikai állapotának. A munka a belső szabadenergia-hatás elsődleges megnyilvánulása, melyet fokozatosan követ – mint a szabadenergia tartalom növekedésének és munkában való objektíválódásának magasabb rendű állapota – először az erőfeszítés, majd a küzdelem. – Valójában erkölcsi felelősség-tudat és felelősség-vállalás nélkül ez az egész egymásra épült energetikai strukturáltság nem felel meg sem a tudatos és szabad erkölcsi személyiségnek, sem pedig az emberi méltóságnak. Csakis a teljes-spektrumú lét- és értékrendbe beágyazva kapja meg értékét még akkor is, ha az ember-középpontúságra – vagyis a humanizmusra – irányul.

= A szenvedés- és halálprobléma, valamint az emberi étellel való korlátozott rendelkezési jog az ember sorsszerűségén belül a legnehezebb kérdéscsoport, mely igazában megoldhatatlan az integrális-humanizmus nélkül. – Az individuál-humanizmusban mindez értelmetlen és értelmezhetetlen, az egyén érdekeivel ütközik, s az egyén számára mindig is feloldhatatlan marad. – A szociál-humanizmusban a szenvedés és a halál hősi foka, mint valamely eszméért

a közösség érdekében vállalt és meghozott áldozat, kap értelmet és feloldást. De a közönséges „kis-ember” szenvedése és halála, mindkét szempontból értelmetlen, és pusztán emberi gondolkodással megoldhatatlan. – A kérdés alapján véve nem könnyű, még kevésbé magától értetődő a megoldása. Megragadásához és feloldásához – úgy tűnik – mindenképpen a szubtranszcendencia és transzcendencia metszetének (interszekciójának) megfogalmazása szüksége, vagyis: a transzcendencia beleépülése az ember életébe.

A szenvedés- és halálproblémaért való erkölcsi felelősség felismerése és a felelősség vállalása csak a teljes értékű, integrális humanizmusban megoldott, ahol az ember a természeti és történelmi jelenségek középpontjában áll ugyan, de a teljes-spektrumú lét- és értékrendnek megfelelően: ontológiailag és etikailag a szubtranszcendencia és transzcendencia találkozási pontján. Így az ember, mint természeti és történelmi jelenség, ontológiai jelenség-volta mellett egyben erkölcsi jelenség is, a tudatos és szabad erkölcsi személyiség pedig úgy áll a természeti és történelmi jelenségek középpontjában, hogy erkölcsi felelősség-tudata és felelősség-vállalása a szubtranszcendencia és transzcendencia irányában állapot-kifejezője legyen. Nyitottsága révén pedig a szubtranszcendens szenvedés- és halálprobléma megoldást és feloldást talál a transzcendenciában. – Ugyancsak erkölcsi állapotforma kifejezője az emberi élettel való korlátozott rendelkezési jog, mely korlát felismerése és felelősség-vállalása szintén a teljes-spektrumú lét- és értékrend révén válik lehetségessé. – Ezt jelentik az emberi sorsszerűség és annak szoros értelemben vett következményei az integrális-humanizmus értékrendjében, mint erkölcsi felelősség-tudat és felelősség-vállalás.

Hogy a humanizmus ad-e valamit hozzá az emberi sorsszerűségért való felelősséghez? – azt ki-ki eldöntheti maga. Magam részéről annyiban segíték ebben a döntésben, hogy – véleményem szerint – hogy az emberi sorsszerűségért való felelősség-tudat és felelősség-vállalás olyan állapotot és állapotváltozást tételez fel, mely a teljes embert – minden szubtranszcendens és transzcendens paraméterével – igénybe veszi. Ez az igénybevétel pedig nemcsak a legmagasabb rendű energetikai, információs, kibernetikai és erkölcsi strukturáltságot tételezi fel, de azt is, hogy az ember minden képességével és léthatározmányával benne álljon a teljes-spektrumú lét- és értékrendben. Éppen ezért az embernek tudatában kell lennie annak is, hogy a mindehhez szükséges energetikai küszöbszint elérési és átlépési valószínűsége csak transzcendens energiák igénybevételével állhat elő. – Mindezt pedig csak az integrális-humanizmus és annak állapotthatározói képesek biztosítani az ember számára.

4. 3. A humanizmus és az értelmes-életért való felelősség-vállalás.

Eddigi megfontolásaink során az értelmes-életért való felelősség-tudat és felelősség-vállalás kiinduló-pontjaként az emberi létben szükségképpen adott, és egybeépült biológiai-pszichikai-erkölcsi strukturáltságot ismertük fel. Ezen alapul az erkölcsi magatartás, mely a tudatos és szabad erkölcsi személyiségnek, a tudatos és szabad erkölcsi közösségnek, ezeken keresztül az ember egyéni és közösségi méltóságának alapját képezi. Innen származik az ember felelősség-tudata és felelősség-vállalása az értelmes-életért. – Ha most fordítva: a tudatos és szabad erkölcsi személyiség és az emberi méltóság oldaláról közelítjük meg az értelmes életet, akkor juthatunk el az értelmes-élet humanista felfogásához. Mert ha a humanizmust ember-középpontú élet- és világszemléletként értelmezzük, ennek a szemléletnek a középpontjában a veleszületett méltósággal rendelkező, egyszeri és megismételhetetlen, tudatos és szabad erkölcsi személyiség áll. – Azonban a tudatos és szabad erkölcsi személyiség önként vállalt tudatos és szabad önkorlátozását így sem kerülhetjük meg, mert a humanizmus a jogok mellett kötelezettséget is ró az emberre, ezek közül is elsődleges és legfontosabb a tudatos és szabad önkorlátozás. A különbség csak az, hogy az egyes humanista

felfogások más és más módon értelmezik ezt az önkorlátozást, ennek következtében más értelmet kap maga a tudatos és szabad személyiség, végső soron az értelmes-élet.

– Az individuál-humanizmus értelmezése szerint a tudatos és szabad erkölcsi személyiség csak az egyénre vonatkozik, – felfogása szerint ugyanis nincs tudatos és szabad erkölcsi közösség, – de ez a tudatos és szabad személyiség is csak a származás, gazdagság, hatalom szempontjából magasabb rendű rétegek – osztályok?! – sajátja. Az u. n. alsóbb néprétegektől még a tudatos és szabad személyiséget is megtagadja az emberi méltósággal együtt, erkölcsiség pedig egyáltalán nem létezik, vagy csupán a „felsőbbrendűek” sajátja. (Ez azonban az erkölcsiségnek valamilyen elfajult megfogalmazása és állapota!) – Önkorlátozás tekintetében teljesen relatív az individuál-humanizmus felfogása: a származás, a gazdagság, a hatalom viszonylatában magasabb rendű réteg számára szinte egyáltalán nincs önkorlátozás, hacsak nem valami erőtlén és csökkent mértékű, az is a „felsőbbrendű” réteg értelmében. Az alsóbbrendű rétegek számára viszont nem is lehet beszélni tudatos és szabad önkorlátozásról, mivel a korlátok szükségképpen adottak. – (Sorra lehetne hozni a példákat a rabszolgaságtól a jobbágyok kiszolgáltatottságán és földhözköötöttségén keresztül egészen a „felsőbbrendű-faj” mítoszáig és a faji megkülönböztetésig, stb.) – Hogyan juthatunk el az individuál-humanizmus „szabad személyiségének önkorlátozásán” keresztül az értelmes-életig, az értelmes-életért való felelősség-tudatig és felelősségvállalásig? – Valójában az értelmes-élet kapcsán jutunk el ahhoz a felismeréshez, hogy az individuál-humanizmus nem is humanizmus, hanem csak névlegesen az, mert máz az önzésre és önkényességre, hiszen csak egy emberi réteg áll a középpontjában, nem a teljes emberiség. S ez a réteg nem vállal semmiféle felelősséget az értelmes-életért.

– A szociál-humanizmus értelmezése szerint a tudatos és szabad erkölcsi személyiség csak a közösségben és a közösség révén nyeri el valódi és végleges értelmét, az egyén emberi méltóságát pedig messze meghaladja a közösség emberi méltósága. A tudatos és szabad közösségben való részvétel jelenti az erkölcsiség állapotát az ember számára, s az értelmes-élet – bár gyökerében és primitív formájában az egyén is birtokolja – csakis a közösségben valósulhat meg. Az egyént a tudatos önkorlátozás teszi a közösség valóságos részévé és teljes jogú tagjává, a közösséget pedig annyiban köti az önkorlátozás, amennyiben a közösségi célokat szolgálja. – Ebben az értelmezésben már sok igazság található – a család viszonylatában feltétlenül – hiszen a család a forrása biológiai-pszichikai-erkölcsi szempontból az értelmes-életnek. Egyáltalán minden tudatos és szabad erkölcsi közösség a tagok önkorlátozásán épül fel, de anélkül, hogy tudatos és szabad erkölcsi személyiségüket és emberi méltóságukat feláldoznák. S magának az erkölcsiségnek sem a közösség a forrása, hanem az erkölcsi jó helyes ismeretén és helyes meggyőződésén alapuló emberi magatartás, mely lehet egyéni is, közösségi is. Az értelmes-élet tehát ezeken épül fel, s az erkölcsi felelősség-tudat és felelősség-vállalás ezekben gyökerezik. – Így a szociál-humanizmus komoly és alapvető igazságokat tartalmaz, de ezek az igazságok csak a közösségre vonatkozó rész-igazságok, melyeknek ki kell egészülniük, és teljessé kell válniuk az egyénre vonatkozó ugyancsak rész-igazságokkal, hogy az értelmes-életnek biztos támpontjai, az erkölcsi felelősség-tudatnak és felelősség-vállalásnak pedig teljes értékű hordozói legyenek.

– Az integrális-humanizmus értelmezése szerint a teljes ember kerül az értelmes-élet középpontjába. Vagy másként fogalmazva: a teljes értékű értelmes-élet válik az ember tulajdonává. – Amikor a teljes ember kerül az értelmes-élet középpontjába, akkor valójában a teljes-spektrumú lét- és értékrend embere, a szubtranszcendens és transzcendens léthatározományokkal és relációkkal rendelkező ember birtokolja az értelmes-életet. Ez a teljes-léttartalmat birtokló ember, aki strukturáltságában az egybeépült szubtranszcendens és transzcendens energetikai, információs, kibernetikai és erkölcsi struktúrával rendelkezve, az

értelmes-életnek is magasabb létszinten van birtokában. S az értelmes-életért való erkölcsi felelősség-tudat és felelősség-vállalás kötelezettségének is maradéktalanabban, magasabb szinten és teljesebb-körüben tud eleget tenni.

= Amikor a teljes értékű értelmes élet válik az ember tulajdonává. akkor az ember léttartalmában a biológiai-pszichikai-erkölcsi-transzcendens strukturáltság épül egybe, és mint teljes értékű értelmes élet jut az ember birtokába. Az értelmes-életnek ez a legmagasabb emberi szintje nemcsak az ember-középpontúság – tehát a humanizmus – általunk ismert legmagasabb foka, hanem az értelmes-életért való felelősség-tudat és felelősség-vállalás kötelezettségének legmagasabb megnyilvánulása is.

Rendelkezik-e hát a humanizmus valami többlet-értékkel az értelmes-életért való emberi felelősség viszonylatában? Feltétlenül! – igaz, hogy az individuál- és szociál-humanizmus csupán rész-igazságokat tartalmaz, de ezekről a rész-igazságokról jelentős nyomatékkal tud számot adni az egyéni, illetve a közösségi élet vonatkozásában. Az integrális-humanizmus azonban – elsősorban az ember és közössége helyzetének a teljes-spektrumú lét- és értékrendben való meghatározása révén – olyan többletértékre mutat rá az emberi léttartalomban, az értelmes-életben és annak védelmében, az értelmes-életért való felelősség-vállalásban, melyek az integrális humanizmus nélkül megfogalmazásukban és hatásukban ismeretlenek maradtak volna számunkra.

Példaként három dokumentumra szeretném felhívni a figyelmet, melyek az utolsó félévszázad humanizmusbeli emelkedésének jeleként értékelhetők.

= Az első két dokumentum az ENSZ Polgári és Politikai Jogok, valamint a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányában fogalmazódtak meg, az ENSZ XXI. ülészakán 1966. december 16-án. – Bár mindkettő jogi szabályozás, melyet az ENSZ tagállamok az óta valamennyien törvénybe is iktatták, megfogalmazásában az Egyesült Nemzetek humanista felfogása érvényesül, mint az okmányok bevezetője is bizonyítja.

„Az Egyezségokmány részes államai

tekintetbe vették, hogy az Egyesült Nemzetek Alapokmányában meghirdetett elveknek megfelelően az emberi közösség valamennyi tagja veleszületett méltóságának, valamint egyenlő és elidegeníthetetlen jogainak az elismerése a szabadság, az igazság és a világbéke alapja;

felismerték azt, hogy ezek a jogok az emberi lény veleszületett méltóságából erednek;

felismerték, hogy az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának megfelelően polgári és politikai – gazdasági, szociális és kulturális – szabadságjogokat élvező, a félelemtől és nélkülözéstől mentes szabad emberi lények eszménye csak akkor valósítható meg, ha olyan feltételeket hoznak létre, amelyek révén mindenki élvezheti polgári és politikai, valamint gazdasági, szociális és kulturális jogait;

tekintetbe vették az államoknak az Egyesült Nemzetek Alapokmányából folyó kötelezettségét az emberi- és szabadságjogok egyetemes tiszteletben tartására;

figyelembe vették, hogy az egyének kötelességei vannak más egyének és a közösség iránt, amelyhez tartozik, és törekedni köteles az Egyezségokmányban elismert jogok előmozdítására és tiszteletben tartására;

ezért megállapodtak az Egyezségokmány cikkelyeiben. – Mi más ez, mint a jó-értelemben vett individuál- és szociál-humanizmus megállapodása az értelmes-élet felelősségteljes védelmére?!

= A harmadik dokumentum a „Populorum Progressio” enciklika (VI. Pál. 1968. Húsvétján.), mely nemcsak a katolikusokhoz, nemcsak a keresztényekhez, hanem az egész világhoz és valamennyi jóakarátú emberhez szól. – nem jogszabályozás ez, csupán ajánlás, mely minden jóakarátú embert felhív, és segítségét kéri a Világ megoldhatatlannak látszó problémái, feloldhatatlannak tűnő ellentmondásai, állandóan fokozódó válság-jelenségei megoldásában

való közreműködésre. Az egész enciklika egy jaj-kiáltás az ember egyéni és közösségi elesettsége miatt, összetett kézzel való könyörgés minden néphez és minden emberhez, hogy irgalmazzon magának és ember-testvéreinek; alázatos esdeklés Istenhez, aki számára olyan fontos az ember, hogy vállalta a vele való létközösséget. – A XX. századnak nincs még egy ilyen dokumentuma, melynek középpontjában a megsebzett, megtiport és emberi méltóságában meggyalázott ember állna, s amely vakító fénnel ne világítana rá a modern ember és a modern közösségek válságára, az értelmes-élet állandó és súlyos fenyegetettségére, s amely ne a legnagyobb féltéssel és szeretettel kutatná a válságból kivezető utat. – A „Populorum Progressio” egyként és változatlan érvénnyel bírnak az emberiség minden tagjára, minden közösségre, a kultúra-társadalom-gazdasági élet minden vezetője számára. – Mi más ez, mint az integrális-humanizmus teljes értékű állásfoglalása az emberiség, az értelmes-élet felelősségteljes szolgálatában és védelmében?!

A teljes értékű integrális-humanizmus olyan segítséget jelent a mindig többre, jobbra, magasabbra törő ember számára, mellyel egyéni és közösségi ember-voltát, az értelmes-élet teljességét alapvetőbben megragadhatja, és megélheti. Az értelmes-életért, annak védelméért való felelősség-vállalás pedig mindinkább kibontakozó tudatos és szabad erkölcsi személyiségünk révén teljesen magunkévá tehetjük a teljes értékű integrális-humanizmust.

4. 4. A humanizmus és a fejlődésért való felelősség-vállalás.

A fejlődésért való felelősséget legjobban a rendszerelméleti modell és az azon felépülő emberi magatartás oldaláról közelíthetjük meg, s közben a fejlődés egymásra épült hármas lépcsőfokának – a létbeli dinamizmusnak, a képességekfejlesztésnek és az önfelülmúlásnak – az emberi magatartással való kapcsolatát vizsgálva, ezek segítségével juthatunk el a felelősség-felismerés és felelősség-vállalás erkölcsi kötelezettségéhez. – Amikor mindezt a humanizmus szempontjából kívánjuk vizsgálni, akkor meg kell kísérelnünk a megismerés mindhárom absztrakciós szintjét végigjárni, így juthatunk el ahhoz a problémához: vajon mutat-e a humanizmus erkölcsi többletet a fejlődésért való felelősség-vállalásban?

Itt azonnal három probléma merül fel:

- Mi a kapcsolat a humanizmus és a megismerés absztrakciós szintjei között?
- Mi a kapcsolat a megismerés absztrakciós szintjei és a fejlődés között?
- Hogyan hat etikailag a humanizmus a megismerés absztrakció szintjein keresztül a fejlődésre, a fejlődésért való felelősség-felismerésre és a felelősség-vállalásra?

4. 4. 1. A humanizmus és a megismerés absztrakciós szintjei.

Mint hogy a humanizmus ember-középpontúságot jelent, vagyis azt, hogy az ember mindent önmagára kíván vonatkoztatni, a megismerés és a humanizmus szoros kapcsolatban állnak egymással. A megismerésben az ember az, aki elvonatkoztat, aki csoportosít, aki analizál és szintetizál, aki modellt alkot és ezt a modellt leképezve, alkalmazza. Röviden: az ember az, aki a körülötte levő tárgyakat, természeti jelenségeket megragadja, megismerése révén magáévá teszi, sőt önmagát is képes a megismerés tárgyává tenni, és önmagáról ismereteket szerezni.

A megismerés mindhárom absztrakciós szintjének oldaláról szemlélve, a humanizmus is hármas szintet képvisel.

- Az individuál-humanizmus, melyben a megismerés segítségével az egyénre vonatkozó tapasztalati, logikai és rendszerelméleti ismereteket gyűjti össze az ember, ragadja meg, teszi a megismerés révén magáévá, és használja fel, mindig az egyéni érdeket keresve: hogyan válhat teljesebbé az egyén létben, léttartalomban, relációkban és belső strukturáltságban?
- A szociál-humanizmus, melyben a megismerés segítségével a közösségre vonatkozó tapasztalati, logikai és rendszerelméleti ismereteket gyűjti össze az ember, az emberi közösség, azt ragadja meg, teszi a megismerés révén magáévá, és használja fel, mindig a közösségi érdeket keresve: hogyan válhat teljesebbé a közösség létben, léttartalomban, relációkban és belső strukturáltságban?
- Az integrális humanizmus, melyben a megismerés segítségével a teljes emberi kibontakozásra vonatkozó tapasztalati, logikai és rendszerelméleti ismereteket gyűjti össze az ember és az emberi közösség, azt ragadja meg, teszi a magáévá a megismerés révén, és használja fel, mindig a teljes – szubtranszcendens és transzcendens – emberi kibontakozást keresve az egyéni és közösségi létben, léttartalomban, relációkban és strukturáltságban.

A megismerés absztrakciós szintjei így szolgálják a humanizmust. S ehhez még hozzá kell vennünk a megismerés negyedik formáját: az információ-elfogadást. Az információ-elfogadás a megismerés mindhárom absztrakciós szintjének fontos ismeretszerző forrása, tapasztalati, logikai és rendszerelméleti formájában egyaránt használatos, szükséges és elengedhetetlen, s mint ilyen, a humanizmus ismeretszerzését és ismeretgyűjtését segíti elő jelentős mértékben. (A hívó ember számára a legfontosabb formájának a transzcendens információelfogadás: a Kinyilatkoztatásba vetett hit minősül, mely az integrális-humanizmus ismeretszerzésében, a transzcendencia vonatkozásában kap döntő szerepet.)

A humanizmus és a megismerés hármas absztrakciós szintje – kiegészülve az információ-elfogadással – szoros és lényeges kapcsolatban áll egymással. Ám nemcsak a humanizmus számára szükséges és nélkülözhetetlen a megismerés, de a megismerés is újabb és jelentős vonással gazdagodik a humanizmus révén: ember-középpontúvá válik, s ez az ember-középpontúság a szintézis teljesebbé tételével gazdagítja a megismerést.

4. 4. 2. A megismerés hármas absztrakciós szintje és a fejlődés.

A fejlődés a megismerés hármas absztrakciós szintjének segítségével viszonylag könnyen megközelíthető. Az egymásra épült tapasztalati, logikai és rendszerelméleti megismerés maga is a fejlődésnek egy fajtáját tételezi fel:

- a tapasztalati megismerés a természeti jelenségek tényleges jegyeinek megragadása a tapasztalati absztrakció segítségével;
- a logikai megismerés a természeti jelenségek összefüggéseinek és törvényszerűségeinek megragadása a logikai absztrakció segítségével;
- a rendszerelméleti megismerés a természeti jelenségek lényegének és alapalternatíváinak megragadása a rendszerelméleti absztrakció segítségével.

Vagyis magában a megismerésben jól megfigyelhető és jól meghatározható fejlődést tapasztalhatunk, mely fejlődés – az absztrakció magasabbrendűségén keresztül – a természeti jelenségek jegyeinek, összetevőinek és állapotthatározóinak mind mélyebb ismeretéhez vezet.

Ugyanakkor mindez fordítva is értelmezhető: a fejlődés hármas lépcsőfoka a megismerés absztrakciós szintjeinek segítségével megfogalmazható.

- A természeti jelenség – s benne az ember – idő-és létbeli dinamizmusa a tapasztalati megismerés absztrakciós szintjén megközelíthető és megfogalmazható. Az időbeli dinamizmus ugyanis minden további nélkül felismerhető a tapasztalati megismerés révén, a létbeli

dinamizmus – vagyis: a létben és léttartalomban való emelkedés – pedig már a tapasztalati absztrakció révén megismerhetővé és megragadhatóvá válik.

– A természeti jelenség – s benne az ember – képességiteljesítési természettörvénye és annak megvalósulása a logikai megismerés absztrakciós szintjén válik megközelíthetővé és megfogalmazhatóvá. A képességek mibenléte, kiteljesítésük mikéntje ugyanis minden további nélkül ismertté válhat az alapösszefüggések és törvényszerűségek vonatkozásában, s a logikai absztrakció révén megragadható és megfogalmazható formát ölt.

– A természeti jelenség – s benne az ember – az önfelülmúlás természettörvénye és ennek megvalósíthatósága, az energetikai-információs-kibernetikai-erkölcsi küszöbszintek elérésének és átlépési valószínűségének vonatkozásában, a rendszerelméleti megismerés absztrakciós szintjén megközelíthető és megfogalmazható. Az önfelülmúlás mibenléte, a küszöb-energiaszintek elérésének lehetősége és valószínűsége – a természeti jelenségek lényege és az alapalternatívák tekintetében – a rendszerelméleti absztrakció révén felismerhető, megragadható és megfogalmazható.

A megismerés – hármas absztrakciós szintje következtében – és a fejlődés olyan relációban vannak egymással, hogy az egyiknek az ismerete, megragadása, megfogalmazása és megvalósítása egyszersmind a másik ismeretér, megragadását, megfogalmazását és megvalósítását vonja magával. – A megismerés és a fejlődés között ez a reláció egyben biztosítja a tudati létstruktúra – vagyis: az értelmes-élet – fejlődéséért való felelősséget is. A megismerésből következik a felelősség-felismerés erkölcsi kötelessége, a megragadásból és megvalósításból pedig a felelősség-vállalás kötelezettsége.

4. 4. 3. A humanizmus hatása a fejlődésre, a felelősség-vállalás.

A humanizmus hatása az emberi fejlődésre tagadhatatlan. Legkézzelfoghatóbbá válik ez a hatás a megismerés absztrakciós szintjeire. De ennek a hatásnak nemcsak a megismerés területén kell megmutatkoznia. A humanizmus hatásának ki terjednie – a megismerésen keresztül – a fejlődés kérdéscsoportjának megragadására, és a fejlődés, mint folyamat, megvalósítására. Ehhez a megvalósításhoz pedig szorosan hozzátartozik a fejlődésért való felelősség felismerése, és ennek a felismerésnek vállalása. A humanizmus, vagyis ember-voltunk teljes-körű vállalása egyszersmind a fejlődésért való felelősség-vállalást is jelenti, mivel a fejlődés emberségünkhöz szorosan hozzátartozik, a humanizmus pedig mindent, ami ember-voltunkhoz tartozik. magába foglal.

A humanizmus tehát függvénykapcsolatban van egyrészt a megismerés hármas absztrakciós szintjével, másrészt a fejlődéssel. De maguk a megismerés absztrakciós szintjei is függvénykapcsolatban vannak a fejlődéssel. – Kérdésünk most az: hogyan kapcsolódik a humanizmus a megismerés hármas absztrakciós szintjén keresztül a fejlődésért való felelősség-tudat és felelősség-vállalás erkölcsi kötelezettségéhez?

– A humanizmus első foka, mint a természeti jelenségek legalacsonyabb rendű értelmezési formája, a tapasztalati megismerés révén jut kifejezésre. A tapasztalati megismerés azonban a természeti jelenségek jegyeinek megismerését jelenti a konkrét absztrakció segítségével. Csak hogy ez a tapasztalati megismerés és megragadás egyúttal az emberi fejlődésért való erkölcsi felelősség felismerésének és vállalásának legalacsonyabb rendű fokát is jelenti, melynek segítségével a létbeli dinamizmus kifejlődésének lehetőségéhez és valószínűségéhez jut el az ember.

– A humanizmus második foka, mint a természeti jelenségek magasabb rendű értelmezési formája, a logikai megismerés révén jut kifejezésre. A logikai megismerés azonban a természeti jelenségek belső összefüggéseinek és törvényszerűségeinek megismerését és

megragadását jelenti a logikai elvonatkoztatás segítségével. Csakhogy a természeti jelenségek összefüggéseinek és törvényszerűségeinek ez a megragadása egyúttal az ember fejlődéséért való felelősség felismerésének és vállalásának magasabb fokát jelenti, melynek segítségével a képességkiteljesítés kifejlődésének lehetőségéhez és valószínűségéhez jut el az ember.

– A humanizmus harmadik foka, mint a természeti jelenségek legmagasabb értelmezési formája, a rendszerelméleti megismerés révén jut kifejezésre. A rendszerelméleti megismerés azonban a természeti jelenségek lényegének és alapvető alternatíváinak megismerését és megragadását jelenti a rendszerelméleti elvonatkoztatás, modell-alkotás, modell-leképezés és mindezek alkalmazásának segítségével. Csakhogy a természeti jelenségek lényegének és alapalternatíváinak ez a megismerése és megragadása egyúttal a transzcendenciának az emberi létformába való lehetséges beépülését is jelenti, egyszersmind – a transzcendenciával kiegészült – emberi fejlődésért való erkölcsi felelősség felismerésének és vállalásának legmagasabb fokát, melynek segítségével az önfelülmúlás lehetőségéhez és valószínűségéhez jut el az ember.

– Mit tehetünk még ehhez hozzá a humanizmus oldaláról? – Csupán annyit, hogy mindezen lehetőségek miatt érdemes embernek lenni! – De ugyanakkor ez az emberi lét felelősséget is jelent, mert a fejlődésért való erkölcsi felelősség felismerése, annak vállalása, a fejlődésben való állandó bennállás ember-voltunk legmagasabb rendű lehetősége, de egyben felelőssége is.

Az ember – a teljes-értékű integrális-humanizmus révén – olyan lehetőséget kapott, mint a természeti jelenségek közül egy sem. Viszont éppen az erkölcsi jó ismeretén alapuló magatartás az, ami kötelezi, és felelősséget ró rá: felelősséget a természet anyagi-biológiai egységéért; felelősséget az emberi létért és sorsszerűségért, a sorsszerűségben adott valamennyi következményért; felelősséget az értelmes-életért, a tudatos és szabad erkölcsi személyiségért s annak közösségeiért, az ember erkölcsi méltóságáért; felelősséget a fejlődésért. – S mindezt a felelősséget nemcsak felismernie, hanem vállalnia is kell, de ezt az integrális-humanizmus birtokában vállalni is tudja, s így megtalálja helyét a teljes-spektrumú lét- és értékrendben.

5. AZ EMBERI KÜLDETÉS KÉRDÉSÉNEK VIZSGÁLATA A HUMANIZMUS TÜKRÉBEN.

Az emberi lét, az emberi sors és az ahhoz kapcsolódó sorsszerűségek, az értelmes-élet, az emberi fejlődés humanista értékelése, és az értük való felelősség-tudat és felelősség-vállalás után az emberi küldetés kérdését kívánjuk vizsgálat tárgyává tenni. Meg kell azonban mindjárt állapítanunk, hogy az emberi küldetés megközelítése és megfogalmazása lényegesen nehezebb feladat, mint a tudatos ember egyéb magatartásának és magatartásváltozásának megfogalmazása és tárgyalása, s – tudomásom szerint – a humanizmussal kapcsolatban ez a kérdés még fel sem merült, – Ennek három valószínű okát a következőkben jelölhetjük meg.

- Az emberi küldetés mibenléte – vagyis léttartalma – nehezen közelíthető és ragadható meg.
- Az emberi küldetés relációi – vagyis: vonatkozási-rendszere – bizonyos mértékig meghaladja a humanizmus eddig megismert tartalmát.
- Az emberi küldetés feltétel-, cél- és eszközrendszere bizonyos mértékig túlmutat a szubtranszcendens struktúraelemzésen, s a teljes-spektrumú lét- és értékrendbe épül be.

Először tehát ezeket a kérdéseket kell röviden tisztáznunk, csak azt követően térhetünk át az emberi küldetés humanista vonatkozásaira és értékelésére.

5. 1. Az emberi küldetés mibenléte, relációi, feltétel-, cél- és eszközrendszere.

Az emberi küldetés mibenlétének, relációinak, feltétel-, cél- és eszközrendszerének vizsgálatához magából az emberi létből és az értelmes-életből kell kiindulnunk. – Az emberi lét maga, mint tudati létstruktúra, tartalmazza mindazokat az energetikai, információs, kibernetikai és erkölcsi képességeket, melyek a tudat léthatározmányait jelentik, s a legfejlettebb biológikumra épülve az értelmes-élet – vagyis az ember – alkotóelemeivé válnak. – Az értelmes-élet egybe és egymásba épülve tartalmazza azt a biológiai-pszichikai-erkölcsi strukturáltságot, mely az embert tudatos és szabad erkölcsi személyiséggé teszi, szocializált struktúráit pedig tudatos és szabad erkölcsi közösségekké. Ez az értelmes-élet képezi alapját az ember egyéni és közösségi méltóságának. – Mindezek ismeretében kíséreljük meg az emberi küldetés mivoltának, relációinak, feltétel-, cél- és eszközrendszerének megközelítését és megfogalmazását, s mindezt alkalmazni az emberi létre, emberi sorsra, értelmes-életre és emberi fejlődésre a humanizmus vonatkozásában.

5. 1. 1. Az emberi küldetés mibenlétének megközelítése és megfogalmazása.

Az emberi küldetés – tárgyát tekintve – három lépcsőfokon épül fel, mely három lépcsőfok szoros ontológiai és etikai kapcsolatban áll egymással. Ezek a lépcsőfokok: az emberi kötelesség, az emberi hivatás és az emberi küldetés. – Amikor az emberi küldetés mikéntjét kívánjuk megközelíteni és megfogalmazni, ezt a hármas lépcsőfokot kell ontológiailag és etikailag értelmeznünk, s a közöttük levő lényeges kapcsolatot felderítenünk.

– Emberi kötelesség: Ez valójában az az emberi léthatározmány, mely az ember képességeit összefogva biztosítja azok megvalósulásához az energetikai, információs, kibernetikai és erkölcsi feltételeket. Az ember kötelességteljesítése tehát az a folyamat melyben az ember befelé és kifelé ható munka révén létbeli dinamizmusában emelkedik, képességei megvalósulnak, s az energetikai-, információs-, kibernetikai- és erkölcsi-hatások nyomán új emberi értékek jelennek meg az egyén és közösség érdekében. – A kötelességteljesítés tehát

ontológiailag hozzátartozik az emberi léttartalomhoz, erkölcsileg pedig az egyéni és közösségi jó szolgálatához.

– Emberi hivatás: Nem más, mint az az emberi határozomány, mely az emberi képességek teljes körű megvalósulásához, s azon belül egy vagy több speciális képesség magas rendű kibontakozásához biztosítja az energetikai, információs, kibernetikai és erkölcsi feltételeket és hatásokat. – Az emberi hivatás két összetevőből jön létre: egyrészt a hivatástudatból, melynek révén az ember tudatában van speciális képességeivel és azok kibontakozási lehetőségeivel; másrészt ennek a hivatástudatnak vállalásából, melynek révén az ember felelősséggel megtesz mindent annak érdekében, hogy ezek a speciális képességek minél magasabb szinten bontakozhassanak ki biológiai-pszichikai-erkölcsi energiák hatására. – Az emberi hivatás tehát ontológiailag hozzátartozik az ember léttartalmához, etikailag pedig az egyéni és közösségi jó szolgálatához.

– Emberi küldetés: Az az emberi léthatározomány, melynek segítségével az ember összes képességét, teljes kötelességteljesítést, hivatástudatát és hivatásvállalást maradéktalanul egyetlen – természetes vagy történelmi, tehát szubtranszcendens valamint transzcendens – irányba állítja be. Ugyanakkor energetikai, információs, kibernetikai és erkölcsi strukturáltságát ennek az egyetlen iránynak rendeli alá azért, hogy a képességkiteljesítés, hivatástudat és hivatásvállalás útján a megadott irány, mint végső cél, elérhetővé váljék. – Az emberi küldetés két összetevőből áll: egyrészt a küldetéstudatból, mely az ember valamennyi tevékenységének irányát egyszer s mindenkorra megszabja; másrészt a küldetéstudat vállalásából, mely a speciális biológiai-pszichikai-erkölcsi hatásra történő megvalósulást jelenti. – Az emberi küldetés tehát ontológiailag hozzátartozik az ember léttartalmához, erkölcsileg pedig az egyéni és közösségi jó szolgálatához.

Az emberi küldetés ontológiai-etikai megközelítése és megfogalmazása néhány alapvető dolgot tesz nyilvánvalóvá számunkra.

Először: Nincs emberi küldetés kötelességteljesítés, hivatástudat és annak vállalása nélkül. Csak azok kaphatnak a természettől, történelemtől, vagy transzcendens küldetést, és vállalhatják azt felelősséggel, akik már alsóbb szinten – a kötelesség és hivatás szintjén – bizonyítottak, vagyis maradéktalanul teljesítették ontológiai és etikai kötelezettségüket.

Másodszor: Nincs emberi küldetés magas szintű biológiai-pszichikai-erkölcsi strukturáltság, annak tudatos fejlesztése és kiteljesítése nélkül. Természetesen ez a magas szintű strukturáltság és annak fejlesztése eleve feltételezi az állandó és dinamikusan fokozódó szabadenergia-hatást, annak munkában való megjelenését, a felső küszöb-energiaszint eléréséhez szükséges és nélkülözhetetlen erőfeszítés és küzdelem állandó kifejtését. Csak ezek a többlet-energiahatások valószínűsíthetik a küldetés megjelenését az ember életében.

Harmadszor: Nincs emberi küldetés a fejlődési valószínűség megjelenése és állandóan fokozódó jelenléte nélkül. – A kötelesség-hivatás-küldetés olyan egymásra épült fejlődési folyamatot takar, mely függvénykapcsolatba hozható a fejlődés három fokozatával: a létbeli dinamizmussal, a képességkiteljesítéssel és az önfelülmúlással. – Ha valaki nem áll benne a fejlődésben, az nem kaphat soha küldetést, mert eleve alkalmatlan rá. Alkalmassá a kötelesség és hivatásmaradéktalan teljesítése, valamint – együtt és egyszerre – a fejlődésben való bennállás valószínűsítheti az embert.

Negyedszer: Nincs emberi küldetés kiválasztás nélkül. A küldetés nem szükségképpen adottság, még a kötelesség- és hivatás-teljesítésének sem egyenes következménye. Ahhoz valami több és más kell: A természet vagy a történelem részéről történő kiválasztás, mint pl. amikor egy biológiai fajt – az antropoidákat – a fejlődés élére állította a természet. – Csakhogy a jelenlegi emberi fejlődésnél nem biológiai, hanem speciális pszichikai-erkölcsi adottságoktól van szó, mely a kiválasztott egyént vagy közösséget a fejlődés élére állítják, a segítségükkel kíván a természet vagy történelem megvalósítani olyan feladatokat, amelyek

pusztán kötelesség- vagy hivatás-teljesítéssel megvalósíthatatlanok. – (A transzcendens-küldetés viszont már más lapra tartozik.)

Mi tehát a küldetés? – Az embernek az az ontológiai és etikai léthatározománya, melynek révén – a természet vagy történelem részéről történő kiválasztás következtében – a fejlődés egyes speciális részfeladatait az ember, vagy az emberi közösség, magas fokú biológiai-pszichikai-erkölcsi strukturáltsága segítségével megoldani, vagy a megoldáshoz közelebb vinni képessé válik.

5. 1. 2. Az emberi küldetés relációinak megközelítése és megfogalmazása.

Az emberi küldetés relációrendszerének megközelítése és megfogalmazása – hasonlóan magához a küldetéshez – ugyancsak problematikus és tele van nehézségekkel. Már csak azért sem problémamentes, mert a megismerés hármas absztrakciós szintjét és azok műveleteit kell igénybe vennünk ahhoz, hogy az emberi küldetés relációi felismerhetők és megfogalmazhatók legyenek, azok belső és külső tartalma pedig további rendszerelméleti műveletet igényel.

– A tapasztalati megismerés, a konkrét tapasztalati elvonatkoztatás segítségével, csupán az emberi küldetés külső megnyilvánulásaihoz vezet el bennünket, belső tartalmáról szinte semmit sem mond. Külső megnyilatkozások és kapcsolatok vonatkozásában megismerkedhetünk az emberi küldetés tárgyával, így az emberi léttel, az emberi sorssal, az értelmes-élettel, a fejlődéssel, de ezekkel is külső jegyeik és kapcsolataik segítségével. Belső tartalmát tekintve csupán jelzéseket észlelünk: az emberi lét, az emberi sors, az értelmes-élet, a fejlődés hatásairól és azok tapasztalati eredményeiről ad tájékoztatást. – Mindez azonban túl kevés az emberi küldetés és relációrendszerének megismeréséhez.

– A logikai megismerés, a logikai elvonatkoztatás segítségével, már rámutat a belső összefüggésekre és törvényszerűségekre, így megjelöli azokat a relációkat, melyek nélkülözhetetlenek az emberi küldetés elfogadásához és teljesítéséhez. Ilyen relációk: az egyediség és általánosság; egyéni és közösségi vonatkozás; önálló és kiegészítésre szoruló, egy területre vonatkozó és más, tokon-területeket érintő kapcsolatok; stb. – Az emberi létnek, sorsnak, értelme-életnek, fejlődésnek ezek a belső összefüggései logikai absztrakció segítségével felismerhetők, s mint az emberi küldetés relációi, megfogalmazhatók.

– A rendszerelméleti megismerés, a rendszerelméleti elvonatkoztatás segítségével, ezeket a relációkat nemcsak pontosítja és elmélyíti, hanem kiegészítve és relációrendszerre összeállítva az emberi küldetéshez hozzákapcsolja. – A rendszerelméleti megismerés ugyanis az alapalternatívákat és az azok között fennálló legalapvetőbb törvényszerűségeket tárja fel, s a küldetés relációit is alapalternatíva- és alaptörvényszerűségként csatolja az emberi küldetéshez. Ugyanakkor ezt a küldetést relációival együtt a legmagasabb rendű modellként fogalmazza meg, és transzformálja az emberi lét, az emberi sors, az értelmes-élet és a fejlődés folyamatába. – Ez a modell-alkotás és modell-leképezés teszi számára legjobban megismerhetővé és értelmezhetővé, legvilágosabban megfogalmazhatóvá az emberi küldetést és relációit.

A rendszerelméleti megismerés révén válik számunkra nyilvánvalóvá, hogy a küldetés alapja a tudatos és szabad erkölcsi személyiség, illetve közösségi vonatkozásban a tudatos és szabad erkölcsi közösség, mely minden esetben visszavezethető a tudatos és szabad erkölcsi személyiségre. Ez viszont több alapvető dolgot jelent.

Előszőr: Tudatosság nélkül nem ismerhető fel, így nem is vállalható emberi küldetés, mert a küldetés hordozójának – vagyis: a természeti vagy történelmi jelenségnek – tudatában kell lennie a kapott és vállalt küldetés mibenlétével, annak teljes tartalmával és relációrendszerével.

Másodszor: A küldetést csak szabadon lehet vállalni, a vállalás szabadsága pedig azt jelenti, hogy a küldött – a természeti vagy történelmi jelenség – minden kényszerfeltétel ellenére, szabadsága birtokában vállalja és valósítja meg a kapott és felismert küldetést.

Harmadszor: A küldött – vagyis: a természeti vagy történelmi jelenség – erkölcsi személyiség, tehát az erkölcsi jó ismeretében és birtokában, magatartását és annak változásait küldetésének teljesítése során a helyesen megismert erkölcsi jó szolgálatához igazítja.

Negyedszer: Minden egyes emberi küldetés egyszeri és megismételhetetlen, mint ahogy a küldetés hordozója – vagyis: a természeti vagy történelmi jelenség – maga is, mint tudatos és szabad erkölcsi személyiség, egyszeri és megismételhetetlen. – Tekintettel ugyanis arra, hogy a küldetés alanya az egyszeri és megismételhetetlen ember, tárgya pedig a speciális célt képviselő feladat vagy feladatcsoport, ezért állíthatjuk nagy valószínűséggel, hogy minden emberi küldetés egyszeri és megismételhetetlen. Már csak ezért is lényeges a küldetéssel bíró ember biológiai-pszichikai-erkölcsi viszonyulása a küldetéshez, annak vállalásához és teljesítéséhez.

5. 1. 3. Az emberi küldetés feltétel-, cél- és eszközrendszere.

Az emberi küldetés feltétel-, cél- és eszközrendszerének megközelítéséhez és megfogalmazásához energetikai axiómarendszerünkön kívül a kibernetikát hívjuk segítségül. Az emberi küldetés ugyanis olyan folyamatokat tartalmaz, melyek kielégítik a kibernetikai rendszer követelményeit: a folyamatok hatását növelő, illetve csökkentő pozitív és negatív visszacsatolások kívül érvényesül benne a hierarchia, mely megszabja az egész kibernetikai rendszer célját. – A következőkben, az emberi küldetés kibernetikai vonatkozásait vizsgálva, kíséreljük meg a feltétel-, cél- és eszközrendszer meghatározását.

– Feltételrendszer vonatkozásában a minden rendszerre érvényes energetikai, információs és kibernetikai alapokra szeretnék rámutatni. Az emberi küldetés ugyanis – alapalternatíváit tekintve – energetikai, információs és kibernetikai alapon épül fel.

= Energetikai szempontból a szabadenergiahatás-elve szabja meg azokat az energetikai feltételeket, melyek szükségesek és elégségesek az emberi küldetés teljesítéséhez. Minél magasabb energiaszintet képvisel a küldetés alanya és tárgya, annál hatékonyabb lesz a küldetés megvalósítása. – És fordítva: minél magasabb a küldetés hordozójában az entrópia tartalom szintje, annál kevésbé alkalmas a küldetés teljesítésére.

= Információelméleti szempontból az információs szabadenergia-hatás képezi az emberi küldetés alapját. Minél magasabb szintű és egyértelműbb információval rendelkezik a küldetés birtokosa, annál alkalmasabb a küldetés felismerésére és vállalására, információelméletileg annál hatékonyabb a küldetés feltételrendszere. – És fordítva: az információs entrópia tartalom növekedése egyben csökkenti a küldetés felismerésének, vállalásának és végrehajtásának valószínűségét.

= Kibernetikai vonatkozásban először a visszacsatolás kérdését kell megvizsgálnunk. A pozitív visszacsatolás növeli a rendszer energetikai hatékonyságát, ezzel alkalmasabbá teszi a küldetés hordozóját a vállalt küldetés teljesítésére. A negatív visszacsatolás viszont – a rendszer entrópia tartalmát növelve – csökkenti a kibernetikai rendszer hatékonyságát, így a küldetés végrehajtásának valószínűségét. – Továbbhaladva, meg kell állapítanunk a kontrollrendszer és önfejlesztő-rendszer nélkülözhetetlen voltát. Az első kiszűri a rendszerben előforduló hibákat, elfajulásokat, melyek a teljes rendszer hatékonyságát csökkentik, esetleg az egész rendszer működését lehetetlenné teszik. A másik – az önfejlesztő-rendszer – alkalmassá teszi a kibernetikai rendszert a szükséges és elégséges feltételek továbbfejlesztésére, másrészt az esetleg megváltozott körülményekhez alkalmazóképessé téve, hatékonyságában megőrzi, sőt tovább is fejlesztheti a kibernetikai rendszert. Szorosan

idetartozik még, hogy az emberi küldetés végrehajtása során gyakran változnak a körülmények, ebben az esetben – önfejlesztő-rendszer hiányában – alkalmatlanná válhat az ember a küldetés teljesítésére.

Mindezek alapján meggyőződhetünk arról, hogy feltételrendszer vonatkozásában az energetikai, információs és kibernetikai feltételek egyaránt alapalternatívát képeznek, amelyek hatékonysága nélkül nem biztosított az emberi küldetés feltételrendszere.

– Célrendszer vonatkozásában a kibernetikai rendszer hierarchiájára kívánunk rámutatni. Hierarchiának a kibernetikai rendszernek azt a döntő sajátosságát nevezzük, mely a rendszer minden folyamatát egymáshoz és a rendszer céljához rendeli. – A kibernetikai rendszer folyamatai a hierarchia irányítása alatt egy-egy rész-célt hivatottak megvalósítani a rendszer céljának alávetve és annak szolgálatában. Ezek a rész-célok általában a következők.

= Az input-rendszer (a rendszerbe bemenő energetikai-információs-kibernetikai adatok rendszere) és a szabályozórendszer az eszközök biztosítására.

= A kontrollrendszer a folyamatok lefutásának és az egész kibernetikai rendszer működésének ellenőrzésére.

= Az önfejlesztő-rendszer az esetleges változásokhoz történő szükséges alkalmazkodás és a mindig hatékonyabb megoldások keresése érdekében.

= A kommunikációs-rendszer az egyes rész-rendszerek és a teljes rendszer – belső és külső – információs kapcsolatainak és információ-áramlásának biztosítására.

= Végül a végrehajtó-rendszer a küldetés teljesítéséhez szükséges célirányos munka, erőfeszítés és küzdelem végrehajtásához.

Az emberi küldetés szempontjából mindegyiknek alapvető szerep jut, mert csak a rész-célok összességének elérésén keresztül valósulhat meg a küldetés, mint végcél. S az egyes rész-rendszerek hatékonysága biztosítja a teljes rendszer – vagyis: az emberi küldetés – végrehajtásának hatékonyságát.

A kibernetikai rendszer végső célja mindig valami új értéknek a létrehozása. Így az emberi küldetés is valami új érték létrehozását tartalmazza célrendszerében. Ez az érték – tekintettel arra, hogy emberi küldetésről van szó – minden esetben az emberi léttel, az emberi sorssal, az értelmes-élettel, az emberi fejlődéssel kapcsolatos új értéket képvisel, mely végső soron az ember biológiai-pszichikai-erkölcsi magatartásában jut kifejezésre. Ezeknek az értékeknek létrehozásában jelentős hangsúlyt kapnak a rész-célok, de a döntő szerep a végső célnak jut. Ezek ismerete egyik kiemelt tényező az emberi küldetés viszonylatában, ezért nem lehet eléggé hangsúlyozni a célrendszer meghatározó jellegét, szükséges és elengedhetetlen voltát.

– Eszközrendszer vonatkozásában legfontosabb az input-rendszer és a szabályozórendszer. – Az input-rendszer, tehát a kibernetikai rendszerbe bemenő adatok rendszere, külön hangsúlyozandó szükséges és elengedhetetlen volta miatt az emberi küldetésnél. Ez biztosítja ugyanis azt a biológiai-pszichikai-erkölcsi strukturáltságot, – vagyis: az értelmes-életet, – mely nélkülözhetetlen a küldetés rész-céljainak és végső céljának elérése szempontjából. De ugyanilyen fontossággal bír az input-rendszeren belül a fejlődés-elvének jelenléte és hatékony működése, mert a nélkülözhetetlen biológiai-pszichikai-erkölcsi strukturáltság a fejlődés elvének segítségével bontakozik ki, válik mindig hatékonyabbá a létbeli dinamizmus, a képességkiteljesítés és önfelülmúlás lépcsőfokain keresztül. Az értelmes-élet strukturáltsága és a fejlődés-elve így válik az emberi küldetés eszközürendszerének gerincévé. – De hasonlóan fontos szerepet kap az emberi küldetés eszközürendszerében a szabályozórendszer is, mely az állandó beavatkozás lehetőségével – a pozitív-visszacsatolás révén – gondoskodik az input-rendszer szükség szerinti kiegészítéséről, hatékonyságának fenntartásáról és fokozásáról.

Az emberi küldetés számára mindig szükséges, de nem elégséges a szubtranszcendencia és a szubtranszcendens hatások. Az ember maga létével, sorsával, értelmes-életével és fejlődésével túlmutat a szubtranszcendencián. Küldetése sem lehet alacsonyabb rendű! – Éppen ezért a szubtranszcendens feltételeknek ki kell egészülniük – a transzcendens energetikai-, információs- és kibernetikai-hatások révén – a transzcendens feltételekkel; a szubtranszcendens célrendszernek teljesebbé kell válnia a transzcendens távlatokat megnyitó transzcendens célrendszerrel; a szubtranszcendens eszközrendszer szükséges, de elégtelen voltát pedig elégséggé kell tennie a transzcendens eszközrendszernek.

Azt állítottuk, hogy az emberi küldetéshez szükséges és elengedhetetlen a természet vagy történelem részéről történő kiválasztás. A természet és történelem azonban nem tud szubtranszcendenciát meghaladó módon és célra maradéktalanul kiválasztani. Ezért van és lesz mindig szükség a küldetés feltétel-, cél- és eszközrendszerének transzcendens kiegészítésére az emberi küldetés teljes felismeréséhez, önkéntes és szabad választásához, maradéktalan teljesítéséhez. Hozzáadva ehhez még azt, hogy a természet és történelem, azok jelenségei és kölcsönhatásai mögött – keresztény hitünk és felfogásunk szerint – a TELJESSÉG-struktúrája: ISTEN áll.

5. 1. 4. A humanizmus és az emberi küldetés.

Tagadhatatlan, hogy az emberi küldetés megfogalmazása problémákkal terhes, csak lehetőségekben és valószínűségekből beszélhetünk róla. Ez fokozott mértékben érvényes az emberi küldetés humanista megközelítésére és megfogalmazására. Pedig a humanizmus, mint ember-középpontú szemléletmód, nem mehet el közömbösen az emberi küldetés problematikája mellett. Ha ezt tenné, lemondana az emberi egy része – bár nem nagy, de értékes része – kötelezettségének felismeréséről, s nem vállalna közösséget azokkal, akik éppen ember voltukból kifolyólag választanak egy olyan nehéz utat, mint az emberi küldetés, mely részben elszakítja őket embertársaiktól, részben – önhibájukon kívül – szembeállítja velük őket.

Mit jelent tehát emberi küldetést hordozni a humanizmus értékrendje szerint?

– Jelenti először: a természet és történelem egyszeri és megismételhetetlen kiválasztásának – s ezzel az ember természeti és történelmi jelenség-voltának – elfogadását és tudatos vállalását a humánium ontológiai és etikai megalapozása érdekében.

– Jelenti másodsor: a biológiai-pszichikai-erkölcsi hármas strukturáltság – s ezzel az értelmes-élet – tudatos vállalását és valóra váltását a humánium ontológiai és etikai érvényesítése érdekében.

– Jelenti harmadsor: a kötelesség-hivatás-küldetés hármas kötelezettségének – s ezzel a fejlődés hármas lépcsőfokának – tudatos vállalását és végrehajtását a humánium ontológiai és etikai felemelése érdekében.

Jelent persze ezeken kívül mást is: magányosságot és egyedüllétet; elégtelenséget és elégedetlenséget első sorban önmagával szemben; meg-nemértést és ellenszenvet, kirekesztettséget és gyakran kigúnyolást; gyakran gyűlöletet, üldöztetést és néha „vértanúságot”. – Természetesen ez nem a humanizmus következménye, hanem éppen a környezet részéről a humanizmus hiánya. Ugyancsak nem a humanizmus értékrendjét tükrözi a küldetés hordozójának különböző megnevezései: magának való, hibbant, megszállott, próféta...

Pedig a küldetés hordozója:

- Tisztában van emberi mivoltával, az emberekhez való tartozásával, így a humanizmus becsületes és felelősségteljes birtokosa;
- Nem kérkedik, nem dicsekszik, nem tartja magát „félreismert zseninek”, sem „szupermen”-nek, legkevésbé „Übermensch”-nek, akinek joga és kötelessége az emberekre kényszeríteni meggyőződését;
- A legjobb értelemben vett individuál- és szociál-humanizmus szolgája, s az integrális-humanizmus apostola; elsődlegesen etikai követelményekkel lép fel, mert küldetése egyszerre ontológiai és etikai küldetés;
- Első sorban saját maga éli azt, amit hirdet, nem türelmetlen, mert tudatában van saját maga és embertársai korlátainak;
- Küldetéséről nem mond le soha, mert tudja azt, hogy küldetése egyszeri és megismételhetetlen;
- Küldetéséről – a humanizmus keretén belül – csak a küldetésre történt kiválasztónak köteles számot adni: a természetnek, a történelemnek és az ezek mögött álló TELJESSÉG-struktúrájának.

Mindezek nem tűnnek a legegzaktabb megfogalmazási módnak. – De ha tekintetbe vesszük a humanizmus alapkoncepcióját: az emberre-irányultságot és az ember-középpontúságot, akkor világossá válik, hogy az emberi küldetés a teljes értelemben vett humanizmus csúcsát képviselheti, ontológiai és etikai vonatkozásban pedig meghaladhatja a szubtranszcendens lét- és értékrendet. – A küldetés hordozói pedig, bár maguk is természeti és történelmi jelenségek, biológiai-pszichikai-erkölcsi kényszerfeltételektől korlátozott emberek, akik tudatában vannak ugyan tudatos és szabad erkölcsi személyiségüknek és emberi méltóságuknak, de ugyanakkor korlátozott ember-voltuknak és az emberi létben, emberi sorsban, az értelmes életben adott hiányoknak és ellentmondásoknak is, mégis a humánus legodaadóbb és legnemesebb szolgálivá válnak. – S talán általuk megújulhat a Föld színe! – Legalább is a humanizmus szemszögéből ez tűnik a feloldás és egyensúly egyetlen lehetőségének és valószínűségének.

5. 2. A humanizmus és a küldetés az emberi lét és sors vonatkozásában.

Az emberi lét és az emberi sors – minthogy az ember természeti és történelmi jelenség – a természetbe és a történelembe van beágyazva. A természettel való szoros és elszakíthatatlan kapcsolatát az ember biológiai strukturáltságán keresztül hordozza, de ezt a kapcsolatot – éppen a létben adott értelmes-élet miatt – át- meg átszövi az emberi tudatosság és erkölcsiség. – A történelemmel való szoros és elszakíthatatlan kapcsolatot viszont a pszichikai- és erkölcsi-strukturáltság képviseli, összefüggésben a természettel és a természet fejlődésével.

A Jørgensen-mese pókja – tárgyunk viszonylatában: az ember – életének és sorsának hálóját ebből a létét és sorsát fenntartó szálakból szövi. s ha ezt a két tartó-szálat, a két szál bármelyikét meggondolatlanul, vagy önhitt beképzeltségében eltépi, összeomlik az egész mesterien szövött háló, s az embert technikájával és civilizációjával – bármennyire is tökéletes legyen az – maga alá temeti.

Az emberi küldetés vonatkozásában ez a természethez és történelemhez kapcsolódó két szál képezi a humanizmus alapvető magatartását. Éppen ezért ebbe a két szálba kapaszkodva, az ember természeti és történelmi jelenség-voltát figyelembe véve kíséreljük megalapozni, és kibontakozásában elősegíteni a humanizmus értékítéletét s ennek megfelelő állásfoglalását az emberi küldetés kapcsán.

5. 2. 1. A humanizmus és az ember természettel kapcsolatos küldetése.

Az ember természettel kapcsolatos küldetése egyenesen következik természeti jelenség-voltából. Nem szorítkozik azonban csupán arra, hogy humanista szemléletmóddal tudatosan felismerje és vállalja természeti jelenség-voltát. A küldetés, mint az előzőekben láttuk, mást és többet jelent: speciális feladatra történt kiválasztottságot, annak tudatos vállalását és teljesítését. – Mi tehát az embernek a természettel kapcsolatos küldetése? S mik ennek humanista távlatai?

Először: Az ember biológiai szubsztrátumát tekintve a természettörvények szigorú értelemben vett érvénye alatt áll. – Ezért természettel kapcsolatos küldetésének első része a természet-törvények kutatására szólít fel.

Másodszor: Az ember pszichikumát és erkölcsiségét tekintve – a velük egybeépült biológikumon keresztül – a természettörvények közvetett hatása alatt áll. – Ezért természettől kapott küldetésének második része a pszichikai-erkölcsi természettörvények kutatására szólít fel.

Harmadszor: „Menjete, és hódítsatok hatalmatok alá a földet!” A Biblia kijelentése – szoros és átvitt értelemben – az ember természeti jelenség-voltának magasabbrendűségét sugallja. – Ezért a természettel kapcsolatos küldetésnek harmadik rése a természeti erők kutatására és meghódítására szólít fel.

Negyedszer: Mindezek mellett – vagy fölött – ott áll a humanista világszemlélet, mely nemcsak aláhúzza az ember természettel kapcsolatos küldetésének rész-céljait, hanem telje-értékű, integrális-humanista szemléletében egyrészt megcsillantja a szubtranszcendencián való felülemelkedés lehetőségét, ezzel a küldetés távlatainak kitérülését az ember előtt; másrészt transzcendens célt és eszközöket bocsát az emberi küldetés rendelkezésére.

Vegyük tehát sorra az embernek a természettel kapcsolatos küldetését, mégpedig annak humanista távlatait, s vizsgáljuk meg: mennyiben járulhat ez hozzá a humánium ontológiai és etikai megalapozásához?

– A természettörvények kutatása – amennyiben nem önző vagy immorális célra (pl. tömegpusztító fegyverek kutatására és előállítására) történik – mindig közelebb viszi az embert a természeti jelenségek, s bennük önmaga, az értelmes-élet biológiai szubsztrátuma jobb és teljesebb megértéséhez. Ez a teljesebb megismerés egyúttal újra közelebb viszi az embert a természethez, felfedi annak igazi arcukat, s rádöbent az embert, hogy eddigi kutatásai és kísérletei folyamán milyen mértékig károsította ezt az anya-természetet, melyből ő is kisarjadt, s rámutat a természet védelmének és a károk helyrehozásának lehetőségére és kötelezettségére. – A természettörvények kutatásának ezek az elsődleges humanista távlatai. Az ebből következő humanista magatartás pedig alkalmas a humánium további és helyes ontológiai és etikai megalapozására. – Itt mindjárt meg kell jegyeznünk, hogy a merőben individuál-humanizmus elégtelen ennek a magatartásnak kialakításához. Már csak azért sem elégséges, mert egyrészt a mai bonyolult kutatási formák kutató-közösségeket tételeznek fel, amely kutató-közösségek tagjai között legalább is a szociál-humanizmus képezi a legerősebb összekötő kapcsolatot a közös munka, erőfeszítés és küzdelem mellett. Másrészt csakis a mindinkább szélesedő, – legalább szociál-humanista magatartás – ezeket a kutató-alkotó közösségeket arra, hogy vállalják a természet szolgálatának és védelmének kötelezettségét, általa a humánium további és helyes ontológiai és etikai megalapozását.

– A pszichikai-erkölcsi természettörvények kutatása szorosan kapcsolódik az előző problémához, hatásában azonban – humanista szempontból – lényegesen meghaladja azt. A szoros kapcsolatot a természettörvényeknek az információelméleten keresztül történő transzformációja biztosítja, valamint az egybeépült biológiai-pszichikai-erkölcsi strukturáltság

jelenléte az értelmes-életben. Ez a két lényeges momentum egyrészt kiegészíti, ellenőrzi és irányítja a természettörvények kutatását, örökdió azok humanista-volta felett; másrészt magában az emberben továbbépíti a humánium ontológiai és erkölcsi alapjait. – Itt is meg kell jegyeznünk, hogy a merőben individuál-humanizmus elégtelen ennek a magatartásformának kialakításához, ehhez legalább is a szociál-humanizmus közösségi ereje és közösségi hatása szükséges. Mert maga a pszichikai-erkölcsi természettörvények kutatása, annak alapján a magatartás-formálás és magatartás-kialakítás feltételezi az erkölcsi jó helyes ismeretét, annak közmeggyőződésben való megjelenését, különben a kutatások nem a természeti jelenségek és az ember igazi hasznára, hanem kárára válnak, s nem valósulhat meg a természet és a humánium egyensúlya és hathatós védelme.

– A természeti erők meghódítására szóló küldetés betetőzi, és teljessé teszi a természettel kapcsolatos emberi küldetést. De éppen ezért a legnehezebb és legfelelősségteljesebb feladat és kötelezettség. A természeti erők, ha nem kellő tapintattal, kellő hozzáértéssel és felelősséggel nyúlnak hozzájuk, visszaütnek, és ez a visszaütés objektív és kollektív. Vagyis a természettel szembeni objektív és kollektív bűnökért objektív és kollektív büntetés jár, s néhány ember önzése és felelőtlensége a természetet és az emberiséget akár végveszélybe is taszíthatja. Ide elégtelen nemcsak az individuál-humanizmus felfogása és magatartása, a szociál-humanizmus sem nyújthat kellő garanciát. A kozmikus-humanizmus már elegendő felelősségtudatot tudna felmutatni, de hol van az még? – A messi jövőnek csupán halvány reménysugara! – Itt az integrális-humanizmus – a szubtranszcendenciát a transzcendenciával kiegészítő – magatartása nyújthat kellő garanciát arra, hogy az emberiség a természet erőivel durván ne bánjon, és immorálisan vissza ne éljen. Csak az integrális-humanizmus képes biztosítani az emberi kutatás és a természet egyensúlyát, kölcsönös védelmét és az erkölcsi jó állandó érvényesülését a kutató emberben, a kutató közösségekben. Ez az integrális-humanizmus képes a humánium teljes ontológiai és etikai megalapozására a természettel szembeni emberi küldetés teljesítése útján.

Hogyan tudja tehát az ember humanista módon teljesíteni a természettel kapcsolatos küldetését? – Úgy, hogy elfogadja a természet kiválasztását a biológiai-pszichikai-erkölcsi természettörvények helyes kutatására, a természeti erők fokozatos, de mindig kellő egyensúlyt biztosító meghódítására, melyek révén az ember, mint természeti jelenség, mindig telesebbé és magasabb rendűvé válik. – Így alapozhatja meg a teljes-értékű humanizmus az emberimivolt ontológiai és etikai értékét a természettel szembeni küldetés teljesítése és a teljes-spektrumú lét- és értékrendbe történő behelyezése útján.

5. 2. 2. A humanizmus és az ember történelemmel kapcsolatos küldetése.

Az embernek a történelemmel kapcsolatos viszonyát tágabb és szorosabb értelemben vizsgálhatjuk. – A tágabb értelmezés valójában az egész Föld-történetet – s benne az emberiség történetét is – tartalmazza. Tehát elsődlegesen a Föld geofizikai, geokémiai, geológiai történetét, majd biofizikai, biokémiai, biológiai történetét öleli fel. S tekintettel arra, hogy az ember is a Föld természeti jelensége biológiai szubsztrátumát s abból következő relációit tekintve, így kap helyet a Föld-történetben az emberiség története is. – A szorosabb értelemben vett vizsgálódás az emberiség, mint faj, történetére vonatkozik, s magában foglalja az emberré-válás és az emberi-kibontakozás feltétel-, cél- és eszközrendszerét, annak állandó fejlődését az emberiség kultúrtörténete és társadalmi előrehaladása folyamán. Az ember, mint történelmi jelenség, létével és sorsával ebbe az utóbbi – szoros-értelemben vett – történet-szemléletbe tartozik, küldetése is erre a történelmi jelenség-voltára vonatkozik. Éppen ezért a humanista szemléletmódot és a humanizmus távlatait ebben a történelmi küldetésben kell

megtalálnunk, annál is inkább, mert transzcendens vonatkozásban ebbe a történeti távlatba épül be az egész Üdvtörténetünk is.

Mi tehát az embernek a történelemmel kapcsolatos küldetése? – S hogyan értelmezhető ez a küldetés a humanizmus értékrendjében?

Először: Az ember biológiai szubsztrátuma – az idegrendszeri fejlődés és a cerebrarizálódása útján – alkalmassá válik a tudat befogadására, így történelmi jelenség-voltunk felismerési valószínűségének megjelenésére. – Ezért az ember történelemmel kapcsolatos küldetésének első része a természeti és történelmi jelenség alap- és belső-összefüggéseinek vizsgálatára vonatkozik.

Másodszor: A tudat kifejlődése révén – az Én-tudat, a magasabb fokú absztrakciók, az elvonatkoztatott memória és a kommunikáció megjelenése útján – az ember történelmi jelenség-voltát felismerni képessé válik. – Ezért az ember történelemmel kapcsolatos küldetésének második része az ember történelmi jelenség-voltának megismerésére irányul.

Harmadszor: Az erkölcsiség kifejlődése révén – az erkölcsi jó megismerése, helyes megfogalmazása és ennek megfelelő magatartásformában való megjelenítése útján: vagyis az értelmes-élet birtokában – történelmi jelenség-voltát vállalni, s ez által az ember történelmét irányítani válik képessé. – Ezért az ember történelemmel kapcsolatos küldetésének harmadik része az értelmes-élet és a történelmi jelenség szükségképpen viszonyának vizsgálatára irányul.

Negyedszer: Mindezek mellezz – vagy felett – ott áll a humanista világszemlélet, mely nemcsak alkalmazza a történelemmel kapcsolatos emberi küldetés rész-céljait, hanem teljesértékű, integrális-humanista érték szemléletében egyrészt megcsillantja a történelemnek a szubtranszcendencián való felülemelkedési lehetőségét, másrészt a történelemben ágyazott emberi lét és emberi sors részére transzcendens célt és eszközöket bocsát rendelkezésre, s az emberiség története előtt megnyitja az Üdvtörténet távlatait.

Vegyük tehát sorra az embernek a történelemmel kapcsolatos küldetését, és vizsgáljuk meg: mennyiben járul hozzá a humánus ontológiai és etikai kiteljesedéséhez?

– Az emberi faj idegrendszeri fejlődése és a cerebrarizálódás, melyet Teilhard de Chardin találóan „az agy begöngyölődésének” nevez, olyan kibernetikai rendszer kifejlődését tette lehetővé, mely nemcsak a tudat és erkölcsiség hordozására válhat alkalmassá, hanem az emberi faj történelmi jelenség-voltának felismerési valószínűségét is magában hordozza. A Föld-történeti fejlődés során – éppen a főemlősök megjelenésével – a biológiai rendszereknek kibernetikai rendszerré történő fejlődése már megindult, de csak a másra reflektáló és konkrét memóriával rendelkező szenzo-reflexivitásig jutott el az ember megjelenése előtt. Az ember lesz az, aki új történelmi távlatokat nyit első sorban a tudat és erkölcs befogadására alkalmas kibernetikai rendszer kifejlődésével. Itt a természeti és történelmi jelenség ugyan nem válik még szét, de már magában hordozza a szétválás valószínűségét, sőt valószínűsíti a speciális agyi mutáció következtében megjelenő, minőségileg magasabb rendű kibernetikai folyamatok útján. A mindig erősödő pozitív-visszacsatolás a szabályozórendszer tökéletesíti, a kontroll- és önfejlesztő-rendszer a biológiai fejlődés meggyorsulására irányul, a kommunikáció-rendszer növeli az információáramlást, és a beszéd elemeit hordozza magában, mint lehetőséget, a hierarchia pedig új és speciális szerepet kap: az eddig divergens – széttáruló – filitizációt konvergenciává, összetartóvá, egyetlen magasabb rendű faj létrehozására teszi alkalmassá. – Bár itt még csak valószínűségekből beszélhetünk a

humanizációról, az emberré-válásról, de az ontológiai alapok már adottak – biológiai szempontból jelen is vannak – a humán kibontakozásához, a természeti és történelmi jelenség szétválásához. – Az ember történelemmel kapcsolatos küldetésének első része tehát biológiai ugyan, de már előre jelzi a bekövetkező lehetőségeket, s tartalmazza az ember természeti és történelmi jelenség-volta alap- és belső-összefüggéseinek vizsgálatát. Tekintettel azonban arra, hogy a biokémikusok és biológusok jó része még mindig vagy a determinista szükségszerűségek következményének, vagy a véletlenszerűségek kedvező összeesésének tekinti az emberi faj biológiai megjelenését, holott a fizika és kémia régen búsít intett a determinizmus és véletlenszerűségek tartományának, az ember történelemmel kapcsolatos küldetésének első része teljesíthetetlennek látszik az integrális humanizmus szemléletmódjának alkalmazása nélkül.

– Az emberi faj tudati kifejlődése, mely az Én-tudat, a magasabb fokú absztrakciók, az absztrakt memória, a kommunikáció megjelenése és továbbfejlődése útján valósul meg, a Föld-történetifejlődést az emberi faj fejlődés-történetébe viszi át. Az emberi faj megjelenése óta a Föld-történet szinte alig-alig változott, viszont a legfejlettebb élő kibernetikai rendszer – a szenzo-reflexivitás – éppen a pszichikai energiák megjelenésével, és a kibernetikai folyamatok belső- és külső-irányításában kapott szerepével, a hierarchia döntő módosulásával, mely a tudatos és szabad személyiség megvalósulására irányul, új történelmi folyamatot indít meg: az emberi faj történelmi folyamatát. – Természetes, hogy a tudattal bíró ember is természeti jelenség, de ennél már több: önálló történelmi jelenséggé válik, történelmi jelenség-voltát fel- és megismeri, és azt vállalja is. Ettől az időponttól számítható az emberi faj kultúrtörténete és társadalmasulásának története is. – A biológia megállapítja ennek biológiai feltételeit, melyet az agy térfogatának és barázdáltságának ugrásszerű növekedésében állapít meg. A paleontológia viszont a tűzhasználatban, a tudatos eszközkészítésben és használatbavételben, annak folyamatos és fokozatos elterjedésében és bizonyos mértékű fejlődésében, az élet és társadalmi viszonyok szabályozásában, és a szabályozottság fokozásában, a kultikus-szagrális szokások és primitív művészetek kifejlődésében látja az emberré-válás és az emberi faj történetének kezdetét. Létrehozó okként a biológiai az agyi mutánsok megjelenését és – pszichikai energiák hatására – szédületes iramú elterjedését; a paleontológusok a szerszámok megjelenését, a munka és munkamegosztás szükségképpen elterjedését jelölik meg. – Melyiküknek van igaza?

Magam részéről a biológusok pártján állok, mert az eszközhasználatban és munkamegosztásban a XX. század első felének felfedezettjei: az ausztrál és új-guineai primitív népek még a csiszolatlan kőkorszak határát sem lépték át az emberi faj kb. 1,5-2 millió éves fejlődéstörténete során, ugyanakkor a teljes „homo sapiens” faj képviselői. – Egy azonban bizonyosnak tűnik: az emberi faj megjelenése és kifejlődése nem valósulhatott volna meg pszichikai energiák és szociális háttér nélkül, s az ember megjelenésével azonnal kezdetét vette kultúrtörténete is.

Mit jelent mindez a humanizmus szempontjából? – Azt, hogy az emberben a tudatos és szabad személyiség révén, megjelenik az önálló történelmi jelenség, mely – bár belső összefüggésben van az ember természeti jelenség-voltával – történelmi fejlődésnek indul, tudata révén fokozatosan vállalja is saját történelmét, tudati fejlődése útján lassan nemcsak tárgya, hanem irányítója is lesz történelmi fejlődésének. – Az ember történelemmel kapcsolatos küldetésének ez a második része már nemcsak megalapozása, hanem kifejlesztője az ember ontológiai valóságának és a humán kibontakozásának.

– Az emberi faj erkölcsi kifejlődése, mely az erkölcsi jó megismerése, helyes megfogalmazása és ennek megfelelő magatartásformában való megjelenése útján valósul meg, a

biológiai és pszichikai strukturáltságra épülő erkölcsi strukturáltságot hozza létre, és segíti a kiteljesedés felé. Az egybeépült biológiai-pszichikai-erkölcsi strukturáltság révén megjelenik az értelmes-élet: a tudatos és szabad erkölcsi személyiség és az emberi méltóság. Az emberi faj történetében új fejezet nyílik, mert az ember teljes-értékű történelmi jelenséggé válik, aki létének és sorsának irányításával történelmének – passzív elviselője helyett – aktív irányítója és alakítója lesz. – Az emberi faj tudatos fejlődése is telke van merész előrefutásokkal, megtorpanásokkal visszakoვásokkal és újrakezdésekkel. Toynbee, a neves kultúrtörténész, a meredek – szinte függőleges – sziklafal megmászásához hasonlítja az ember kultúrtörténetét, melyet csak időnkint szakít meg egy-egy keskeny sziklapadon való megállás, ahonnan vagy visszazuhan, vagy továbbküzd magát, vagy véglegesen megreked a tudati fejlődés. – Az erkölcsi kifejlődés – hogy az előző példánál maradjunk – talán még meredekebb sziklafal, még keskenyebb sziklaparkányokkal, ahol alig tudja megvetni lábát az emberiség, s a lezuhanás vagy végleges megrekedés valószínűsége sokszorosan nagyobb, mint az előrehaladásé. – Ha ehhez hozzászámítjuk azt, hogy az erkölcsi fejlődésnek alapja és szükségképpen feltétele a tudati fejlődés, akkor halvány képet kaphatunk arról, hogy az etikai fejlődés milyen nehézségekkel és buktatókkal terhes. Így maga az erkölcsi jó megismerése és helyes megfogalmazása, mely az egyéni érdeket meghaladóan a szociális háttér könyörtelen szorításába fogja az egyénileg szinte tehetetlen embert. A szociális háttér tudati tartalma meghatározó jellegű az erkölcsi jó és annak magatartásformában való megjelenése szempontjából. S a tudati fejlődés mérhetetlen munkát, erőfeszítést és küzdelmet igénylő folyamata hányszor helytelen irányba viszi az erkölcsi fejlődést! – S maga az emberi lét és sors a maga kérlelhetetlen sorsszerűségével hányszor kényszerít – az emberi kultúrtörténet során hányszor véglegesen és menthetetlenül kényszerítette – stagnálásra az etikai fejlődést. Itt nincs jól bevált recept és jól bevált segítőeszköz, minden embercsoportnak magának kell kikísérleteznie és végigjárnia a tudati és erkölcsi fejlődés meredélyeit. – Van, amikor egy-egyén, egy csoport, egy nép áll a fejlődés élére, mint a történelmi küldetés hordozója; viszont van, amikor az egész emberiség vaktában tapogatózik előre az erkölcsi fejlődés útján, mert nincs küldött, vagy nincs, aki a küldetést felelősséggel vállalja. Mintha ma ennek lennének szomorú szemtanúi: a tudományban, civilizációban, gazdasági életben megnyilvánuló ugrásszerű fejlődés ellenére az erkölcsi fejlődésben mindinkább elmaradunk, sőt visszaesünk. – Hogyan beszélhetünk akkor humanizmusról, a humanista szemléletmódban való előrehaladásról?! – Pedig a humánumnak lényeges és döntő léthatározómánya a helyes értelemben vett erkölcsiség. Csakhogy sem az individuál-humanizmus, önmagába zártsága miatt; sem a szociál-humanizmus, a közösség sokszor könyörtelen szorítása következtében; nem képesek – vagy legalábbis eddig nem voltak képesek – csökkenteni a tudati fejlődés és az etikai fejlődés között állandóan növekvő távolságot.

A nyitott olló egymástól távolodó szarait csak az integrális-humanizmus képes egymáshoz közelebb hozni, a széttartó trendeket csak az integrális-humanizmus teljességre való törekvése képes összehozni, a szubtranszcendencia megoldatlan biológiai-pszichikai-erkölcsi paradoxonjait csak az integrális-humanizmus képes transzcendens eszközök segítségével feloldani, s az emberi faj történetiségét a teljes-spektrumú lét- és értékrenden keresztül az Üdvtörténetbe behelyezni.

Az ember történetisége a biológiai-pszichikai-erkölcsi strukturáltság fejlesztése és teljesebbé tétele útján így válik történelmi küldetéssé, így biztosítható az összhang és egyensúly a természeti és történelmi küldetés között. Persze mindehhez a kötelesség- és hivatás-teljesítés mellett a természet és történelem részéről történő kiválasztás, az egyszeri és megismételhetetlen küldetés vállalása és mindenáron való végrehajtása szükséges. Így válik az ember, mint természeti és történelmi jelenség, a természet és történelem formálójává és irányítójává, az emberi lét és az emberi sors így kap a természettel és történelemmel kapcsolatos

küldetésen keresztül új, magasabb rendű célt és távlatot. S így támadhat fel a humanizmuson, annak teljes-értékű és integrális szemléletén keresztül a józan és reális remény arra, hogy a természetnek és a történelemnek – záró fejezete helyett – új lapjait kezdi írni az emberiség a küldetés vállalói és végrehajtói irányításával.

5. 3. A humanizmus és az értelmes-élettel kapcsolatos küldetés vállalása.

A természeti és Föld-történetifejlődés következtében, az egybeépült biológiai-pszichikai-erkölcsi strukturáltság és azt irányító természettörvények útján előállt az emberi faj: az értelmes-élet tudatos és szabad személyiségeivel, tudatos és szabad erkölcsi közösségeivel és emberi méltóságával, melynek alapja az egyszeri és megismételhetetlen erkölcsi személyiség. Az ember energetikai, információs és kibernetikai felépítésével nemcsak a mindig magasabb rendű fejlődésre képes értelmes-életet hordozza magában, mint emberi léthatározmányt, hanem a munka, erőfeszítés és küzdelem révén az emberi sorsszerűséget. Továbbmenve: a felelősségérzet, felelősségtudat és felelősségvállalás révén az emberi felelősséget, a kötelesség- és hivatásteljesítés útján, a természet és történelem kiválasztása következtében pedig az emberi küldetést.

Az értelmes-élettel kapcsolatos küldetésnek két lényeges vonása van: egyrészt küldetés az értelmes-élet védelmére és szolgálatára, másrészt küldetés az emberiség etikai szintjének emelésére. – A következőkben az ember értelmes-életével kapcsolatos küldetést kívánjuk vizsgálat tárgyává tenni mindkét lényeges relációjában, s választ kapni arra a kérdésre: vajon a humanista szemléletmód értékrendje hogyan viszonylik az emberi küldetéshez az értelmes-élet vonatkozásában?

5. 3. 1. A humanizmus és az értelmes-élet védelmére és szolgálatára vonatkozó emberi küldetés.

Az értelmes-élet védelmére és szolgálatára vonatkozó emberi küldetés ugyancsak igényli a természet és történelem részéről történő kiválasztást. A természet kiválasztására azért van lényeges szükség, mert az értelmes-élet is – egybeépült biológiai-pszichikai-erkölcsi strukturáltságával együtt – természeti jelenség, aki a természettörvények közvetlen és közvetett hatása alatt áll, tehát védelmét és szolgálatát is irányítják a természettörvények. – A történelem kiválasztása azért nélkülözhetetlen, mert az értelmes-élet – vagyis: az ember – egyben történelmi jelenség is, a történelem alanya és tárgya, tehát védelme és szolgálata is hatások, mozgások és szükségszerűségek hatása és érvénye alatt áll. – De a természeti és történelmi kiválasztás mellett az értelmes-élet védelmére és szolgálatára az emberi küldetésnek szükségképpen feladata az egybeépült biológiai-pszichikai-erkölcsi strukturáltság védelme és szolgálata, valamint az értelmes-élet következményeinek: a tudatos és szabad erkölcsi személyiségnek és az ebből forraszó emberi méltóságnak védelme és szolgálata. – De ugyanezt tartalmazza a humanizmus szemléletmódja is az értelmes-életre vonatkozó emberi küldetés értékelésénél. – Vegyük tehát sorra ezeket a kérdéseket.

– Mi a humanizmus értékítélete az értelmes élet védelmére és szolgálatára szóló emberi küldetéssel kapcsolatos természeti és történelmi kiválasztásról?

– Mi a humanizmus értékítélete az értelmes-élet – vagyis: az egybeépült biológiai-pszichikai-erkölcsi strukturáltság – védelmére és szolgálatára szóló emberi küldetésről?

– Mi a humanizmus értékítélete az értelmes-életben gyökerező tudatos és szabad erkölcsi személyiség és az emberi méltóság védelmére és szolgálatára vonatkozó emberi küldetésről?

– Az értelmese-élet védelmére és szolgálatára szóló emberi küldetéssel kapcsolatos természeti és történelmi kiválasztás telesen összhangban van a humanista szemléletmóddal. Nemcsak azért, mert a természeti és történelmi jelenséget képviselő embert a kiválasztás révén a természet és történelem középpontjába állítja, hanem főleg azért, mert a küldetés birtokosa – legyen az egyén, csoport vagy nép – a természet és történelem a fejlődés élére állítja a kiválasztás. Arra pedig, hogy a küldetéshez és annak teljesítéséhez szükséges, de közel sem elégséges a természet és történelem kiválasztása, két példát kívánok felhozni, azok következményeivel együtt.

Elsősor: A természet kiválasztása szükséges, de nem elégséges a természet kutatásával és a kutatások fejlődésével kapcsolatos küldetéshez, elég csak a természettudományok – előbb lassú, majd mindinkább gyorsuló – fejlődésére hivatkoznom Püthagorasztól és Archimédesztől századunk Einsteinéig, az atomenergia felfedezéséig, s a fizikai kutatások kémiai, biokémiai és biológiai felhasználásáig. Az alapkutatásokban megjelenő természettudományos forradalom azonban – bár a kutatók nagy részének küldetését és küldetés-vállalását nem vonhatjuk kétségbe, gondoljunk csak a radioaktív kutatásokért egészségét és életét feláldozó Marie Curie-re, aki csupán egyetlen példa a sok közül, – alkalmazásával magában hozta a nyakunkra nőtt civilizációt, összes civilizációs és természetet károsító ártalmával. És ami még szomorúbb: a tudomány történetén végigvonuló hadi-alkalmazásokkal, és a tudományos szint emelkedésével fokozódó véráldozatokkal járó borzalmakkal. – (Az I. Világháború még csak 10 millió, a II. Világháború 50 millió, a III. – ha bekövetkezik – becslések szerint 250 millió halálos áldozatot jelent, nem beszélve a háborúk sérültjeiről: gázmérgezett, sugárfertőzött, teljesen nyomorékká vált emberekről.) – De még nem esett szó a természet kutatására kiválasztottak kutatási szabadságáról: alig pár tucat a világon azoknak a tudósoknak a száma, akik küldetésüknek megfelelő kutatást tudnak végezni. A többi tíz- és százezer tudós gyárak, konszernek, állami kutatóintézetek keretében előre megadott program szerint végezhetnek csak alkalmazott kutatásokat, jórészt nem a tudomány fejlődése és az értelmese-élet védelmében, hanem sokszor éppen kárára, mint pl. tömegpusztító fegyverek előállítására. (Csak összehasonlításként: az első atombomba előállításán kb. 3500 tudós dolgozott csupán!) – Hogy teljesülhet így a kutatás szabadsága? – hogyan teljesítheti a kutató-tudós küldetését? – Mire használják fel a kutató-tudós természettől történő kiválasztását?!

Másodszor: A történelem kiválasztása szükséges, de nem elégséges a történelem fejlődésével kapcsolatos emberi küldetéshez. Ehhez elég csak Európában a négy rend forradalmára hivatkoznom. Az első rend – az arisztokrácia – a X.-XI. században követel részt a királyi hatalomból, és azt karddal-buzogánnyal ki is harcolja. A második rend – a nemesség – a XIII. században harcolja ki részét a hatalomból: Angliában a „Magna Charta”, nálunk az „Aranybulla” segítségével. A harmadik rend – a polgárság – véres harcokban kivívja polgárjogait és részét a hatalomból: Angliában 1640-ben, Franciaországban a Francia Forradalom révén 1789-ben. A negyedik rend – a proletariátus – forradalma: Párizsi Kommün 1871. Októberi Szocialista Forradalom 1917. nálunk Proletár-diktatúra 1919. Valamennyi nagy és fontos történelmi fejlődést jelent, de ugyanakkor mennyi véráldozatot, az értelmese-élet mennyi pusztulását és szenvedését. – (Természetesen nagyobb történelmi léptékben is gondolkodhatunk: valamikor Egyiptom, Assíria, Babilon, Perzsia, Görögország, Róma állt a fejlődés élére, és valamennyi hosszú évszázadokra megszabta a történelem, kultúrtörténet, társadalmi fejlődés irányát, közben az emberek millióinak hekatombáit állította a fejlődés útjának mérföldköveivé. – Aztán hivatkozhatnánk a vallás történeti fejlődésére is, amikor először a zsidó nép állott egy-isten-hitével a fejlődés élére, majd a kereszténység a Krisztus-hit és a szeretet-parancs révén, de itt is véres harcok, üldöztetések szegélyezték a fejlődés útját.) – Elegendő-e a történelem kiválasztása az emberi küldetés teljesítéséhez az értelmese-élet vonatkozásában? – Megvalósulhat-e a történelem kiválasztása és a történelmi fejlődés erőszak nélkül? – „Az egyetlen erőszak, amit el tudok ismerni, a béketeremtő erőszak: ez Krisztus, Gandhi, Martin Luther King erőszak nélkülsége” – mondja Helder Camara, a XX.

száznak a történelem részéről kiválasztott küldetés-hordozója az értelmese-élet védelmére és szolgálatára.

A humanizmus csak ezt a béketeremtő erőszakot ismerheti el mind a természet, mind a történelem kiválasztottjainak magatartásában. A természet és történelem fejlődése eddig volt, ahogy volt. Biztos, hogy a kiválasztás nem a fegyverek kifejlesztésére, nem a háborúk érdekében, nem a történelmi fejlődés véres áldozatai számának növelése érdekében történt. De a jelen és a jövő kiválasztása csak az értelmese-élet védelme és szolgálatára érdekében szólhat a természet kutatására és az emberi történelem irányítására. Erre viszont – a múlt szomorú tapasztalatai alapján – sem az individuál-, sem a szociál-humanizmus nem képesíti a természet és történelem kiválasztottait, hanem egyedül csak az integrális-humanizmus a maga teljes-értékű szemléletével, a teljes-spektrumú lét- és értékrendbe ágyazva, teheti teljessé a természet és történelem kiválasztását.

– Az egybeépült biológiai-pszichikai-erkölcsi strukturáltság – vagyis: az értelmese-élet – védelmére és szolgálatára vonatkozó emberi küldetés olyan komplex feladatot képvisel, melyben mind az emberi léthatározományoknak, mind a humanista felfogásnak lényeges szerep jut. Az értelmese-élet védelmére és szolgálatára szóló emberi küldetés az energetikai, információs és kibernetikai strukturáltságnak olyan maga fokát tételezi fel, a relációknak olyan komplex rendszerét, melyben egyrészt a biológiai szubsztrátum, másrészt a rajta felépülő és vele egybeépült pszichikum és erkölcsiség teljes értékű emberi magatartást hordoz. Ez a magatartás teszi képessé a küldetés hordozóját arra, hogy megismerje és felelősséggel vállalja önmaga számára az értelmese élet védelmét és továbbvitelét célzó munkát, erőfeszítést és küzdelmet. Ez valójában két feladatot jelent. – Először: Prófétaként odaálljon az emberek elé, és megmutassa az értelmese-élet valóságos, válságos állapotát. A próféta mindig olyan ember, aki mások számára botrány, mert őket saját mivoltukkal szembesíti: tükröt tart eléjük, de az embereknek nem tetszik az, amit abban látnak, ez haragra gerjeszti őket. – A küldetés hordozójának vállalnia kell mindezt, de csak akkor, ha mindig objektív képet tükröz a jelen valóságról. – Másodszor: De nem elég csak a jelen anomáliáit feltárnia, a küldöttnek – mint prófétának – kötelessége a teljes emberséghez vezető utat és eszközöket megmutatnia, s azt saját élete példájával demonstrálnia, és dokumentálnia. – Itt lép előtérbe a humanista magatartás, mégpedig annak integrális, teljes-értékű szemléletmódja. Az individuál- és szociál-humanizmus csak részleteket tud megragadni, azokat is gyakran csak elenyésző mértékben. Az integrális-humanizmus ágyazza be a küldetés hordozója által mutatott utat, magának a küldöttnek magatartását a teljes-spektrumú lét és értékrendben, csak ez a prófétai magatartás nyújt garanciát a küldetés hordozója számára az értelmese-élet védelmében és szolgálatában.

– A tudatos és szabad erkölcsi személyiség és az emberi méltóság védelme és szolgálatára az értelmese-életre vonatkozó emberi küldetés csúcsa és a legmagasabb kiválasztás eredménye. A természet – fejlődése során – létrehozta a természeti fejlődés csúcsát: az értelmese-életet. A történelem pedig – fejlődése során – létrehozta a történelmi fejlődés csúcsát: a tudatos és szabad erkölcsi közösséget és a közösségi méltóságot. Mindkettő – az egyéni is, a közösségi is – egyszeri és megismételhetetlen, éppen ezért a szubtranszcendens lét- és értékrend legmagasabb fokát képviseli. Illetve: képviselené, ha a tudatos és szabad erkölcsi személyiség és közösség az emberiség megfelelő védelméről és szolgálatáról gondoskodik. Azonban nem gondoskodik, vagy – enyhébben fogalmazva – nem gondoskodik kellőképpen. Éppen ezért van szükség emberi küldetésre az értelmese-élet vonatkozásában, s ez a küldetés a természet és történelem legmagasabb rendű – szubtranszcendens – kiválasztásán alapul. – Ez a kiválasztás azonban szükséges ugyan, de nem elégséges az értelmese-életnek – sem a tudatos

és szabad erkölcsi személyiségnek, sem az emberi méltóságnak – védelmére és szolgálatára. A természet és történelem kiválasztásán túl a következő lényeges dolgokra van szükség.

= Az ember fizikai és biológiai létbiztonságára, mely tartalmazza a jogot és a lehetőséget magához az ép és egészséges biológiai struktúrához, valamint az össze – emberhez méltó – biológiai életfeltételt a magzati kortól egészen az emberi életkor végső határáig.

= Az ember tudati létbiztonságára, mely tartalmazza a jogot és lehetőséget magához az ép és egészséges tudati struktúrához, valamint az összes emberhez méltó kulturális, művelődési és megalapozott civilizációs és társadalmi életfeltételt az értelem megnyílásától az emberi kor végső határáig.

= Az ember erkölcsi létbiztonságára, mely tartalmazza a jogot és lehetőséget az ép és egészséges erkölcsi struktúrához, valamint az összes – emberhez méltó – szabadságjogot, azok társadalmi feltételeit és az erkölcsi felelősség kifejlődését az erkölcsi érzék megnyilvánulásától az emberi kor végső határáig.

= Mindezen túl az ember transzcendens létbiztonságára, mely tartalmazza a jogot és lehetőséget a szubtranszcendenciát meghaladó paradoxonok feloldásához, a teljes-spektrumú lét- és értékrendbe való beépüléshez, valamint az összes – emberhez méltó – transzcendens feltétel-, cél- és eszközrendszer birtoklását a transzcendencia utáni vágy felébredésétől az emberi kor végső határáig.

A tudatos és szabad erkölcsi személyiség és az emberi méltóság csak ezeken keresztül, ezek segítségével válhat valóra. Ebben nyújt állandó támogatást a küldetés elfogadása és végrehajtása. Ha nem áll ilyen értelmű kiválasztott a többirányú létbiztonságért küzdő emberiség élére, akkor csekély a valószínűsége annak, hogy ez a többirányú létbiztonság együtt és egyszerre megvalósulhat. – S a humanizmus szemléletmódja itt siethet a küldeteshordozóinak segítségére. Sajnos az individuál- és szociál-humanizmus az emberi személyiségből és méltóságból fakadó létbiztonság-igényt csak részben és nem-megfelelő módon tudja kielégíteni. A tudatos és szabad erkölcsi személyiségnek és az emberi méltóságnak, valamint az ezekből származó igények kielégítésének garanciáját csak az integrális-humanizmus hordozza magában, s válik az értelmes-életre vonatkozó küldetésnek elsősorú és legfontosabb partnerévé és segítőtársává.

5. 3. 2. A humanizmus és az etikai struktúraszinttel kapcsolatos emberi küldetés.

Az előzőeket valójában az etikai struktúraszinttel kapcsolatos emberi küldetés és a humanizmus viszonyával kell kiegészítenünk. Természetes dolog, hogy kell beszélnünk az egyén etikus magatartásáról, s azokról a buktatókról és károkról, melyeket az egyén immorális magatartása okoz az etikai strukturáltságban. De főleg a jelen társadalmak etikai magatartását kell vizsgálat tárgyává tenni, és a társadalmi felelősségről kell beszélnünk az ember erkölcsi küldetésével kapcsolatban.

– Az egyén etikai magatartása és az ember erkölcsi küldetése.

Az egyén etikai magatartása a tudati strukturáltságon és annak fejlettségén alapul. Minél fejlettebb az egyén tudati szintje, annál teljesebb lehet az erkölcsi jóról való ismerete, annál tökéletesebb lehet az erkölcsi jó megfogalmazása és az egyéni magatartásformában való megjelenési módja. – Ugyanez fordítva is fennáll: alacsony tudati struktúraszinthez – általában – tökéletlenül megfogalmazott erkölcsi jó, és annak megfelelően alacsonyszintű erkölcsi magatartás járul.

– (Itt nagyon kell vigyázni! – A tudati és erkölcsi struktúraszint fejlettsége nincs szükségképpen kapcsolatban az iskolai végzettséggel. Ismertem ugyanis úgynevezett „műveletlen”,

„iskolázatlan” férfiakat és asszonyokat, akik igen magas értelmi és erkölcsi szintet és magatartást bitokoltak.) –

A fejlett tudati szint – bár minden emberi egyed számára fontos – leglényegesebb azonban a küldetés hordozója számára. Mert csak így tudja helyesen megfogalmazni önmaga és mások számára az erkölcsi jót, így tudja magatartásában képviselni azt, és példát mutatni embertársai számára a teljes-spektrumú lét- és értékrendnek megfelelő magatartás tekintetében. – Sajnálatos, hogy a magas tudati, kulturális és civilizációs szint ellenére az egyének etikai magatartása alig haladja meg az önző, öntelt, másokat lenéző és másokkal nem-törődő régi „rabszolgatartók” erkölcsi magatartását. Nem beszélve a jelenkor egyénei túlnyomó többségének „szesz-, szex- és steksz-imádatát”, az anyaság és anyai hivatás lenézését, a nagycsaládok kigúnyolását, az önzetlen szeretet és szolgálat megvetését. – Az erkölcsi küldetés hordozójának bizony nem könnyű a dolga ilyen környezetben: hogyan tud olyan példát dokumentálni, mely a mai – anomáliákkal terhes – egyéni erkölcsi felfogás számára vonzóvá és követésre méltóvá teszi a teljes-értékű erkölcsi magatartást? – Ide az integrális-humanizmus teljes-értékű szemléletmódja, állásfoglalása és értékítélete szükséges, és az az állásfoglalás, hogy csak a helyesen értelmezett és megfogalmazott erkölcsi jó, azon alapuló erkölcsi magatartás méltó az emberhez, teszi az embert a teremtés valóságos koronájává és a történelem felelősségteljes irányítójává.

– A közösség etikai magatartása és az ember erkölcsi küldetése.

A közösség etikai magatartása egyrészt az egyének erkölcsi tudatán, másrészt a társadalom erkölcsi közmeggyőződésén és abból forraszó magatartásformáin nyugszik. Ebből a szempontból egyáltalán nem közömbös, hogy mi az emberiség felfogása a társadalomról.

= A társadalmi-közösség nem azonos a kultúra és civilizáció strukturáltságával, csak feltételezi azt.

= A társadalmi-közösség nem azonos a gazdasági strukturáltsággal, csak feltételezi azt.

= A társadalmi-közösség nem azonos a politikai, hatalmi strukturáltsággal, csak feltételezi azt.

A társadalom ugyanis – a tudatos és szabad erkölcsi személyiségekből felépülő – tudatos és szabad erkölcsi közösség, mely magáénak vallja a helyesen megfogalmazott erkölcsi jót, azt közmeggyőződésében magáévá teszi. Mindennek megfelelően a szükséges és jogos társadalmi igényeket megfogalmazza a kulturális, civilizációs és társadalmi-politikai emberi jogok formájában, és azoknak kötelezően érvényt is szerez. – Sajnos, jelen társadalmaink, illetve azok elfajulásai – mint a náciizmus és neo-náciizmus, a kolonializmus és neo-kolonializmus, túlzó és embertelen kollektívizmus és kommunizmus, terrorizmus, stb. – nem tudnak és nem is kívánnak érvényt szerezni sem a helyesen megfogalmazott erkölcsi jónak, sem a társadalmi jogos igényeknek, sem a teljes-spektrumú lét- és értékrend követelményeinek. – Hogyan valósítható meg ilyen körülmények között, ilyen szociális háttér mellett akár az etikai strukturáltsággal kapcsolatos emberi küldetés, akár a humanista szemléletmód és értékrend?!

– A közösség etikai felelőssége az erkölccsel kapcsolatos emberi küldetés elutasításáért.

Újra csak a kiválasztottak – egyáltalán nem rokonszenves és kívánatos – küldetésére, valamint az integrális-humanizmus szemléletmódjára és értékrendjére kell hivatkoznom. Ennek kapcsán a „Populorum Progressio” enciklikát kell idéznem, mely felhívja – vallási hovatartozásra és meggyőződésre való tekintet nélkül – a világ tudósait, nevelőit, műszaki és gazdasági szakembereit, valamint államférfiait és politikusait: vegyenek részt a tudatos és szabad erkölcsi személyiségek, a tudatos és szabad erkölcsi közösségek védelmében és szolgálatában, a világ erkölcsi szintjének emelésében, mert csak ez lehet a béke, a haladás és az emberiség jövőjének záloga. – Hát nem ez lenne az igazi humánus magatartás? – Hát

nem ez lenne az egyetlen megoldás, ha minden kulturális és társadalmi terület vezetője egyúttal a természet és történelem kiválasztotta lenne, mint az értelmes-életnek és az erkölcsi struktúraszint emelésének küldetés-hordozója? – De amíg ez az emberiség tudományos és társadalmi szintjén megvalósulhat – humanizmus, meddig kell még várunk igazi és teljes megvalósulásodra?! – addig a küldetés hordozóinak, akik érzik, értik és akarják küldetésük vállalását, vállalniuk kell a küldetésükkel járó meg-nemértést, lenézést, kigúnyolást, megvetést, sokszor gyűlöletet azok részéről, akik felé küldetésük szól. – Vigasztalja viszont őket az a tudat, hogy a természet és történelem, valamint az integrális-humanizmus kibontakozása őket fogja igazolni. Addig pedig megmarad az egyéni és társadalmi felelősség, a „bár megismerted volna üdvösséged napjait” lelkiismeret-furdalása, nem a küldetés hordozói, hanem a küldetés visszautasítói és a küldöttől elfordulók számára.

Az értelmes-élet védelemre és szolgálatra szorul. Biológiai védelmére és szolgálatára hivatott az orvosi-, egészségügyi-, pszichológiai-, szociális-gondozás mindinkább szélesedő hálózata. Pszichikai védelmét és szolgálatát a kultúra, tudomány, népművelés, tömegkommunikáció kívánja biztosítani, – már amennyire sikerül biztosítani. – Etikai védelmét és szolgálatát a társadalmak, vallások, különböző szociális közösségek tennék lehetővé. – (Nem kívánom most mindezekkel kapcsolatban a kritika korbácsát csattogtatni, de meg kell jegyezmem, hogy a III. Világ mindezekből édes-keveset kap, a tömegkommunikáció pedig eddig még csak olyan helyzetet teremtett, melyben annak volt igaza, aki hangosabban kiabált!) – S mindezek mellett – vagy mindet összekapcsolva – a humanizmus szemlélete és értékítélete szolgáltatja a leghathatósabb támogatást.

Van-e hát szükség az emberi küldetésre az értelmes-élet védelmében és szolgálatában? Feltétlenül! – Még ha minden – az előzőekben említett – emberi szervezet a feladata magaslatán állna, akkor is kell minden vonatkozásban a természet és történelem által kiválasztott küldetés-hordozó – egyén, csoport vagy nép – közreműködésére, aki személyes példát, követendő utat és a megvalósításhoz célt, eszközöket és megfelelő magatartásformákat biztosít. S ebben a küldetés-hordozásban segítőtársként ott áll az integrális-humanizmus, mely a szubtranszcendencián túlmutató transzcendens utat, célt és eszközöket bocsát az értelmes-élet védelmének és szolgálatának rendelkezésére. Az integrális-humanizmus mutatja meg minden embernek – a küldetések-hordozóinak is – a természet és történelem mögött álló, és minden küldetésre kiválasztó Istent, a teljes-spektrumú lét- és értékrendet, melybe beleágyazódik a teljes értelmes-élet, s melyben megkapja üdvtörténeti kiteljesedését – s ezzel végleges jövődjét – az egész emberiség.

5. 4. A humanizmus és a fejlődés továbbvitelére vonatkozó emberi küldetés.

Tekintettel arra, hogy – szubtranszcendens vonatkozásban – a legmagasabb rendű ontológiai és etikai természettörvénynek a fejlődés-elvét kell tartanunk, az emberi küldetés vonatkozásában is a fejlődés továbbvitelére szóló emberi küldetést kell a legfontosabbnak és a legmagasabb-rendűnek minősítenünk. A humanista szemléletmód csúcsává is a fejlődés-elve válik, ha alaposabban megvizsgáljuk a kérdést. – Ahhoz azonban, hogy az emberi küldetésnek ezt a vonatkozását mélyreható vizsgálat tárgyává tehesük, három kérdésre kell megkísérelnünk az egzakt válaszadást. Ezek a kérdések a következők.

– Hol tartunk jelenleg az emberi fejlődésben, s mi a humanizmus állásfoglalása az emberiség jelenlegi fejlődésének vonatkozásában?

– Mi az emberi fejlődés objektív feltétel-, cél- és eszközrendszere, s ebben milyen lehetőséget kap a humanizmus?

– Mi a szerepe a fejlődés továbbvitelében az emberi küldetésnek, s ebben a tovább-vitelben a humanizmus mennyiben tud segítséget nyújtani?

Az emberi küldetés tárgyalásának befejezése során vegyük sorra ezeket a kérdéseket, melyek megoldásán áll vagy bukik az emberiség továbbfejlődési lehetősége és valószínűsége.

5. 4. 1. Az emberi fejlődés jelenlegi helyzete és a humanizmus.

Az emberi fejlődés jelenlegi állapotát tekintve – az értelmes-élet hármasságát alapul véve – beszélhetünk a biológiai, a pszichikai és az erkölcsi fejlődésről.

– A biológiai fejlődés vonatkozásában – sajnálatos módon – inkább visszafejlődésről, degenerációról beszélhetünk. Az, hogy a sportban kimagasló, soha nem remélt teljesítmények születnek, – sajnos – nem általánosítható jelenség, inkább csak „kivétel, amely erősíti a szabályt”. – (S bizonyos kiemelkedő teljesítmények mögött – igen gyakran – meg-nemengedett dopping-szerek használata áll.)

= Biológiai szempontból az első fontos jelenség: a megszorodó kettős és többes ikerszülések száma. A fajok genetikai fejlődését éppen az egy alkalommal születendő utódok száma jellemzi. A főemlősök legfejlettebbjei egy alkalommal már csak 1-1 utódot szülnek, így az emberi fajnál is általánossá vált az alkalmankénti egy utód születe, és ritka speciális öröklődésként maradt meg az ikerszületés. – Az utóbbi évek genetikai visszafejlődésének, és a fehér-embernél általánossá vált gyógyszeres fogamzásgátlás kemizáló hatásának eredménye a mind gyakoribb kettős és többes ikerszületés. Hogy ennek milyen mikro-mutációs következményei várhatók még az emberi faj biológikuma vonatkozásában, az egyelőre csak sejtethető.

= A másik jelenség, mely ugyancsak a biológiai visszafejlődésre mutat: a biológikum alkalmatlanná válása a tudat hordozására. Itt már a különböző gyógyszerek kemizáló hatásán túl figyelembe kell venni a különböző vírusos megbetegedéseket, melyek agyi sérülésekkel járhatnak. De az alkoholizmus, a túlhajtott szexualitás, a kábítószeres hatás is kevésbé alkalmassá teszi az egyént és utódait a tudati létstruktúra befogadására. Évi sok tízezerre tehető a biológiailag sérülten születettek száma, melynek következtében vagy már csecsemő-, illetve gyermekkorban meghalnak, vagy pedig – felnövekedvén – utód-nemzésre, szülésre képtelenné válnak, vagy pedig biológiailag terhelt utódokat hoznak létre. – Tekintettel arra, hogy a mikro-mutációk hosszabb távon befolyásolják a faj biológiai alakulását, kérdés: vajon mire lehet számítani a jövő századokban az emberiség biológiai visszafejlődése tekintetében, ha már most – tekintélyes mértékben – ilyen degenerációk keletkeznek?!

= És még nem is beszéltünk a radioaktív sugár-fertőzésekről, sugár-betegségekről, a rosszindulatú daganatos megbetegedésekről, melyek mind, mint reális veszélyforrások jelentkeznek az emberi biológikum és az átöröklési degenerálódás szempontjából.

Biológiai vonatkozásban a jelenlegi helyzet egyáltalán nem mondható rózsásnak, nyugodtan állíthatjuk, hogy aggasztó, sőt kétségbeesítő. A statisztikák mindezekről vajmi keveset beszélnek, a futurologusok pedig teljesen figyelmen kívül hagyják a biológiai tényezőket a jövő felmérésénél.

– Pszichikai fejlődés vonatkozásában ugyancsak visszafejlődésről kell beszélnünk. Az, hogy a tudományokban kimagasló, soha nem remélt teljesítmények születtek és születnek az utolsó század folyamán, melyek eredményeként a fizika, kémia, biológia, számítástechnika, informatika forradalma bekövetkezett, – sajnos, – nem általánosítható jelenség. Az, hogy az analfabetizmus világszerte csökkenőben van, hogy vannak országok, ahol már megszűntnek

mondható, mindez örvendetes és a pszichikai fejlődéssel kapcsolatos. – Vannak azonban olyan tények, melyek a pszichikai visszafejlődést, sőt a pszichikai degenerációt jelzik. Ilyenekként kell értékelnünk a következőket.

= Az állandóan és fokozódó mértékben növekedő fogyatékosoknak a száma, mely elsődlegesen a biológiai degenerációkkal van összefüggésben, de attól függetlenül is növekedő tendenciával jelentkezik.

= A minimális tudás-szinten való megállás, azzal való melegegedettség, holott a fejlődő technika, civilizáció, gazdasági élet a tudásszint állandó növekedését követeli meg (házánkban, pl. a munkavállalók 50 %-ának – több mint 2 millió főnek – legfeljebb 8 általános-iskolai végzettsége van, ebből jelentős az alig 1-3 osztályt végzettek száma).

= Az iskolai általános szint – s ennek megfelelően a tudásszint – állandó és fokozódó csökkenése a gyermek és ifjúkorban, mely kihat az élet minden területére.

= A technikában elengedhetetlenül szükséges műszaki fejlesztést akadályozza a rugalmas és haladóképes gondolkodás hiánya, mely az előzőeknek egyenes következménye.

= Az értelmiség fokozódó alkoholizmusa, rendszertelen szexuális élete és kábítószer-élvezete jelentős mértékben kihat az értelmiség pszichikai szintjének alakulására.

= A világszerte tapasztalható megvetés, sőt gyűlölet a tanult emberekkel szemben, melynek oka az általános pszichikai szint süllyedésében és a helytelen szociológiai magatartásban keresendő.

= A művészetek formabontása – vagy forma-rombolása? – az érthetlenségig menő leegyszerűsítések, a merőben formális – tartalom nélküli – irányzat túlbujánzása megöli az emberekben a szépség utáni vágyat és a szépség által történő belső kielégülést („Szép az, ami esztétikai tudományos értékelés nélkül tetszik” – mondja egy humorista).

= Az anyagiak túlértékelése a szellemiek rovására. – Stb.

Nem tudom felsorolni valamennyi jelenségét a pszichikai értékcsökkenésnek, de a tény és következményei tapasztalhatók. S amint a biológiai mikro-mutációk kihatnak a pszichikumra, ugyanígy a visszafejlődést jelentő pszichikai – akár mikro-mutációknak is minősíthető – jelenségek visszahatnak a biológikumra, és kölcsönösen erősítik egymás degenerációját. – Hová fejlődik ez az aggasztó helyzet, ha nem látjuk az ellenszerét?! – Pedig ez még nem is a teljes kép.

– Etikai fejlődés vonatkozásában a legaggasztóbb a helyzet, itt kell beszélnünk leginkább a visszafejlődésről. Hiába volt Gandhink, Albert Schweitzerünk, Martin Luther Kingünk, XXIII. Jánosunk, Romero érsekünk, II. János Pálunk, s az emberi erkölcsiség megannyi magas-szintű képviselője, hiába, ha velük szemben Leninek, Sztálinok, Adolf Hitlerek, Anton Pávelicsek, Szálasik és garnitúráik álltak a nácizmus és kommunizmus véres terror-napjai, nép-irtó rafináltságai mögött, s ma is állandóan kísértenek a neonácizmus, a terrorizmus, véres katonai diktatúrák embertelen szörnyűségeiben. – S ha az egyéni erkölcsiséget nézzük: soha annyi erőszak, gyilkosság, embertelenség, gyűlölet nem volt a világban, mint ma. Az egyéni immoralitások közül, melyek közösségi hatása egyértelműen kimutatható, néhányat szükségesnek látok kiemelni.

= Ha a tudós eladja képességeit, tudását, szakértelmét tömegpusztító fegyverek tervezésére, gyártására;

= ha a művész eladja tehetségét, tudását a pornográfia bármilyenfajtájának szolgálatára;

= ha a vegyész eladja tudását, szakértelmét kábítószer gyártására;

= ha az orvos megszegve az élet szolgálatára tett esküjét, eladja tudását az élet pusztítására a magzatelhajtás, eutanázia révén;

= ha a szülő eladja lányát a prostitúció szolgálatára;

= ha a szülő odaadja gyermekeit, a gyermek odaadja beteg-idős szüleit – szerető gondoskodás helyett – állami gondozásba, árvák-, aggok-otthonába;

- = ha a fiatalok családalapítás helyett csak szexuális-kapcsolatokat keresnek;
- = ha a nő megtagadja legszentebb hivatását: az anyaságot;
- = ha a házasságok 50 %-a válóperes bíró előtt végződik;
- = ha a gyermeknek 3-4 apja és anyja van, de valójában egy sem;
- = ha az öngyilkosságok, különösen a fiatalkori öngyilkosságok száma katasztrofálisan méreteket ölt;
- = ha a becsületes munkások száma csökken, a lumpen-proletárok száma emelkedik;
- = ha a jólét alapja nem a becsületes munka, hanem az ügyeskedés, a korrupció és az „üzemi szajré”;
- = ha égbekiáltó ellentét van a néprétegek szegénysége és a gazdagok gazdagsága között;
- = Ha népcsoportokat zárnak ki az emberi jogokból, és nem ismerik el emberi méltóságukat;
- = ha nem ismerik el az adott szó szentségét, és nincs összhang a szép szólamok és a valóságos tettek között; stb... stb...

Akkor bizony nem beszélhetünk fejlődésről, inkább zuhanásról az erkölcsiség vonatkozásában. – S mindez lánc-reakciót szül: az erkölcsi immoralitás visszahat a pszichikumra, és degradálja azt, a degenerált pszichikum viszont kölcsönhatásra lép a biológikummal, és azt továbbviszi a degeneráció útján. – S mindezek között legsúlyosabbnak kell minősítenünk az erkölcsi hanyatlást, mert emberségünket legmélyebb gyökereiben támadja. Fejletlen biológikumra, kevésbé pallérozott pszichikumra még épülhet – és gyakran épül is – mély erkölcsiség, sokszor szemtanúi lehetünk annak, hogy testileg gyöngé vagy beteg, tudatilag egyszerű és képzetlen emberek magas erkölcsi szintet képviselnek, s erkölcsiségben példát mutatnak a magas tudati szintet képviselők számára. – (Gondoljunk csak L. Pasteur-re, a nagy természettudósra, aki tudásánál többre értékelte hitét és erkölcsiségét, s kijelentette: „Mivel sokat tudok, úgy hiszek, mint egy breton parasztember, de ha többet tudnék, akkor úgy hinnék, mint egy breton paraszttasszony.”)

S mit szól mindehhez a humanizmus? – Azok, akik csak hangzatos jelszónak használják a humanizmust, valójában tudomást sem vesznek ezekről a vigasztalan jelenségekről, meglepően hangsúlyozzák, hogy a humanizmus soha nem-látott távlataival állunk szemben, minthogy a tudománnyal, technikával, civilizációval, azok eredményeivel azonosítják a humanizmust. S a viszonylagos társadalmi fejlődést is a humanizmus kiteljesedésének minősítik. A nyilvánvaló biológiai-pszichikai-erkölcsi anomáliákat pedig egyes emberek, embercsoportok eltévelyedésének. – Akik azonban a humanizmust komoly szemléletmódnak és mindent eldöntő értékmérőnek tekintik, azok nem restellik bevallani, hogy múlt századunk – különösen annak közepe és második fele – a valódi humanizmus csődjét jelenti biológiai-pszichikai-erkölcsi vonatkozásban. És nem igen látnak kiutat ebből a vészhelyzetből, melybe az értelmes élet és a fejlődés jutott. – És igazuk is van, mert ezt a biológiai-pszichikai-erkölcsi csődtömeget csak részben örököltük elődeinktől és az előző századoktól, túlnyomó részét saját magunk produkáltuk a helytelenül értelmezett individuál- és szociál-humanizmus vadhajtásainak túlburjánzása révén, melyet csak elősegített és fokozott az egyéni- és csoportönzés, a totális állam könyörtelensége, a jóléti társadalom testi-lelki-erkölcsi elfajulása, stb. – A valódi – integrális – humanizmusnak olyan kevés jele és képviselője tapasztalható meg korunkban, ne csodálkozzunk hát, hogy ide jutottunk, míg büszkén ostromoljuk az eget és a Földünket körülvevő Világűrt. – És ezt az örökséget hagyományozzuk utódainkra. Mert a XXI. század eleje hasonló problémákkal terhes.

5. 4. 2. Az emberi fejlődés objektív feltétel-, cél- és eszközrendszere és a humanizmus.

Az emberi fejlődés feltétel-, cél- és eszközrendszere – az értelmes élet hármasságát figyelembe véve – a létbeli dinamizmus állandó növekedésén, a képességkiteljesítés és az

önfelülmúlás ontológiai és etikai természettörvényén nyugszik. Vegyük sorra a fejlődésnek ezt az egymásra épülő hármaslépcsőfok-rendszerét, és kíséreljük megállapítani, hogy ebben milyen lehetőséget és valószínűséget kap a humanizmus a fejlődés vonatkozásában.

– A létbeli dinamizmus vonatkozásában olyan objektív törvényszerűséggel áll szemben az ember, mely a fejlődés feltétel-, cél- és eszközrendszerében döntő alapalternatívát jelent. A lét, mint a kölcsönható-képesség megnyilvánulása, időbeli és létbeli dinamizmus lehetőségét és valószínűségét hordozza magában. Ha az időbeli dinamizmust, mint a kölcsönhatások időbeli lefutását és energetikai emelkedését határozzuk meg, akkor a létbeli dinamizmust az ontológiai és erkölcsi léthatározmányokban való növekedésként fogalmazhatjuk meg. Ehhez az ontológiai változáshoz nem feltétlenül szükséges az idő-tényező, elegendő az energetikai, információs és kibernetikai változás, mely rendeződés, növekedés és összetevődés útján jön létre, természetesen munka, erőfeszítés és küzdelem hatására. – Az erkölcsi változáshoz pedig – valójában – az erkölcsi jó megismerésében és megvalósításában történő emelkedés a szükséges és elégséges feltétel.

A létbeli dinamikus emelkedés lehetőségében és valószínűségében a humanizmus, mint az eszközrendszer tagja, működik közre. Már az individuál-humanizmus is – persze nem elferdült és túlzó formájában – de még inkább a helyes értelemben vett szociál-humanizmus érezteti hatását a létbeli dinamizmus emelkedésében, hiszen az emberi létet helyezi szemléletének középpontjába, s így az ember létbeli emelkedése, dinamikus fejlődése természetes következménye a humanista magatartásnak. – Leghatékonyabban azonban az integrális-humanizmus működik közre az ember létbeli dinamizmusának emelésében teljesértékű szemléletmódja és magatartása révén, valamint a teljes-spektrumú lét- és értékrend ontológiai és etikai kapcsolatainak beépítése következtében. Ehhez még azt kell hozzáfűzni, hogy az integrális-humanizmus nemcsak az emberi fejlődés eszközrendszerének hatékony tényezője, hanem egyúttal feltétel- és célrendszerének is jelentős elemévé válik.

– A képességkiteljesítés természettörvényének vonatkozásában a fejlődés-elvének már magasabb rendű kitárulását szemlélhetjük. A természettörvény ugyan vonatkozik minden élőszervezetre, hiszen mindannyian rendelkeznek kiteljesülésre váró képességekkel, ezek a képességek aktualizálódhatnak, vagyis magukban hordják a kiteljesedés lehetőségét és valószínűségét, s ez az aktualizálódás gyakorlás – vagyis munka – révén megy végbe. Mindez fokozott mértékben érvényes a tudati létstruktúrákra a bennük levő képességek és azok aktualizálódása tekintetében. A tudati létstruktúra – vagyis: az ember – fejlődésének második lépcsőfoka egyrészt az értelmes-élet létbeli és képességbeli kiteljesedését jelenti, tehát a biológiai-pszichikai-erkölcsi strukturáltság állandó emelkedésének lehetőségét és valószínűségét a rendeződési és összetevődési szint fokozására; másrészt az ember energetikai, információs és kibernetikai struktúrájának mindig magasabb szinten történő valóra válását.

A képességkiteljesítés természettörvénye tehát biztosítja a fejlődés energetikai, információs és kibernetikai feltételeit. Ugyanakkor az értelmes-élet képességeinek kibontakozásában a legmagasabb szubtranszcendens célt jelöli meg a tudati struktúraszint számára, mely cél már átnyúlik a transzcendencia világába. Végül a képességkiteljesítés és az abba befektetett munka, erőfeszítés és küzdelem mindig újabb eszközöket bocsát a fejlődés szolgálatára és védelmére.

A humanizmus oldaláról közelítve meg a képességkiteljesítés természettörvényét megállapíthatjuk, hogy a humanizmus új értékviszonyokkal gazdagodik a képességkiteljesítés révén. Mert nemcsak az embert helyezi az anyagi valóság középpontjába, hanem a fejlődő valóság középpontjaként szemléli a fejlődő embert. A helyes értelemben vett individuál- és

szociál-humanizmus vonatkozásában is fennáll ez az új értékviszony, igaz, hogy csak viszonylagosan és csökkent mértékben. A valódi és teljes-értékű értékviszony-változás azonban az integrális-humanizmus révén következik be, s csúcst a fejlődés következő lépcsőfokán: az önfelülmúlás természettörvényének következtében éri el.

– Az önfelülmúlás természettörvényének vonatkozásában a fejlődés-elvének legmagasabbrendű megnyilvánulásával állunk szemben: minden rendszer ennek a természettörvénynek működése révén éri el struktúraszintjének legmagasabb energetikai, információs és kibernetikai küszöbszintjét, s jut el a küszöbszint átlépésének lehetőségéhez és valószínűségéhez. – Az önfelülmúlás természettörvényének működése következtében léphet ár a prébiológiai struktúraszint létezője az élet határán, a biológiai struktúraszint létezője a tudat határán, a tudati struktúraszint létezője pedig ennek révén juthat el a transzcendenciához. Ide még magasabb rendű energiák, információs- és kibernetikai-hatások szükségesek, mint a fejlődés eddigi lépcsőfokaihoz, ontológiailag és etikailag azonban biztosított ezeknek a hatásoknak lehetősége és valószínűsége. – A fejlődésnek ez a hármas lépcsőfoka szolgáltatja – állandóan fokozódó mértékben – a fejlődés feltétel-, cél- és eszközrendszerét.

Humanista vonatkozásában ugyanezt mondhatjuk. Bár a humanizmus eredeti formájában és szemléletmódjában a fejlődésről vajmi keveset tartalmaz, s azt is a tudati struktúraszint és a humanizmus válfajai vonatkozásában. Mostantól fogva azonban a fejlődést olyan ontológiai hullámként kell szemlélnünk, mely magán hordja a teljes valóságot és a valóságnak minden szemléletmódját, tehát a humanizmust is. Meg kell azonban állapítanunk, hogy az individuál- és szociál-humanizmus, mint szemléletmód és értékmérő, csak részben képes a fejlődés-elvét magáévá tenni, az önfelülmúlás pedig – úgy tűnik – értelmezhetetlen számára. Pedig éppen az önfelülmúlás révén valósul meg először az individuál-humanizmus, ebből nőtt ki a szociál-humanizmus; önfelülmúlás nélkül megszűnik a majdani kozmikus-humanizmus lehetősége, az integrális-humanizmus pedig önámítássá válik. – Pedig van teljes-értékű, integrális-humanizmus, melynek segítségével melynek segítségével az ember felismerheti a teljes-spektrumú lét- és értékrendet, valamint a transzcendenciát, mint ontológiai valóságot. Ez teszi fel a koronát az értelmes-életre és a humanizmusra, a teljes ontológiai és etikai valóság fejlődésére.

5. 4. 3. A fejlődés továbbvitelére szóló emberi küldetés és a humanizmus.

Utolsó kérdésünk a fejlődéssel és a küldetéssel kapcsolatban a következő volt: mi a szerepe a fejlődés továbbvitelében az emberi küldetésnek, s ebben a továbbvitelben, a humanizmus mennyiben tud segítséget nyújtani? – Kérdésünk megválaszolása során három alapvető tényre hivatkozhatunk.

Először: A természet fejlődésre-irányultsága és a fejlődés-elvének ontológiai és etikai jellege.

Másodszor: Az emberi küldetés csúcsa a fejlődés továbbvitele, ez képezi az emberi küldetés legmélyebben fekvő ontológiai és etikai alternatíváját.

Harmadszor: Az integrális-humanizmus nyújt legnagyobb segítséget a fejlődés továbbvitelére szóló emberi küldetés hordozásához és végrehajtásához.

Kíséreljük meg mindhárom alapvető tény megfogalmazását és feldolgozását.

– A természet fejlődésre-irányultsága és a fejlődés-elvének ontológiai és etikai jellege.

A természet alapvető struktúrái, struktúraszintjei, azok energetikai, információs és kibernetikai strukturáltsága közvetlenül és közvetve a fejlődésre irányul. A fejlődés maga a következőképpen fogalmazható meg: „a lét folyamatos fokozása, vagyis a kölcsönható

képesség aktivitásában, dinamizmusában és a relációk számában való állandó növekedés, a rendszerrel fokozatosan és állandóan közölt energiahatás révén.”

Ezt az energetikai-, információs- és kibernetikai-hatásra történő fejlődést közvetlenül az egyes létstruktúrák létbeli emelkedésében, közvetve pedig a létstruktúrák egységesülésében és bonyolultságuk fokozódásában – Teilhard de Chardin szerint: „komplexifikálódásukban”, vagyis: komplexebbé-válásukban – tapasztalhatjuk meg. Így a természet fejlődésre-irányultságához – természettudományos szempontból – nem fér kétség.

De ontológiai és etikai szempontból is határozottan állíthatjuk a fejlődés-elvének általános érvényét, tekintettel arra, hogy a fejlődés lépcsőfokai, mint a fejlődés-elvének konkrét megnyilvánulásai, ontológiai és etikai természettörvényt takarnak. A létbeli dinamizmusban való emelkedés, a képességkiteljesítés és az önfelülmúlás ugyanis olyan ontológiai törvényszerűség, mely minden létstruktúrának sajátja, legalább is a lehetőségek és a valószínűségek tartományán belül. Nem beszélve arról, hogy a tudati létstruktúrák és struktúraszint vonatkozásában, konkrét formában is felismerhetők ezek a törvényszerűségek. – Ezt azzal kell még kiegészítenem, hogy a tudati létstruktúrák és struktúraszint vonatkozásában – az ontológiai fejlődés mellett – az etikai fejlődés is jelen van, mint a létstruktúrák tulajdona, bár az etikai fejlődés lényegesen nehezebb, mert a pszichikai hatás mellett tudatos törekvési és etikai hatást is igényel nem kis mértékben.

– Az emberi küldetés csúcsa: a fejlődés továbbvitelére szóló küldetés.

Mínt hogy egész fejezetünk az emberi küldetésről szól, itt már nincs szükség annak megfogalmazására. Szükséges azonban meghatározni az emberi küldetés és a fejlődés-elvének viszonyát.

Tekintettel arra, hogy az emberi küldetésnek egyik alapfeltétele a fejlődési valószínűség jelenléte a küldetés hordozójában, éppen ezért az emberi küldetés csúcsát az képezi, ha a küldetés magára a fejlődésre és a fejlődés továbbvitelére vonatkozik. A fejlődésre és fejlődés továbbvitelére kiválasztottnak magának is állandóan benne kell állnia a fejlődés vonalában. De mindezen túlmenően a természet és a történelem fejlődését is szívén kell hordania, vagyis a teljes valóság fejlődésének szolgája és védője a küldetés hordozója.

A fejlődés továbbvitele a küldetés szempontjából tehát azt jelenti, hogy a küldetés hordozója teljes létbeli dinamizmusával, minden képessége kiteljesítésével, és az önfelülmúlás emberi erőt meghaladó kínjával küldetésstudatot érez, és küldetés-felelősséget vállal egyrészt az anyagi valóság fejlődésének továbbvitelére, másrészt ennek az anyagi valóságnak a teljes valóságba, vagyis a teljes-spektrumú lét- és értékrendbe való begyökereztetésére. Mert a fejlődés továbbvitelének kötelezettsége nemcsak a szubtranszcendenciára vonatkozik, hanem a teljes értelmes-életre, annak biológiai-pszichikai-erkölcsi továbbfejlesztésére, és – az önfelülmúlás segítségével – a transzcendencia elérésére. Amint a transzcendencia képes feloldani a szubtranszcendens paradoxonokat és azok ellentmondásait, ugyanígy a fejlődés továbbvitelére szóló emberi küldetés képessé teszi a küldetés hordozóját arra, hogy az emberi fejlődéssel kapcsolatos problémák és ellentmondások megoldását megközelítse, és feloldását előmozdítsa. – Így válik az emberi küldetés csúcsává a fejlődés továbbvitelére szóló küldetés és meghívás.

– Az integrális-humanizmus, mint a fejlődés továbbvitelére szóló küldetés legfőbb segítője.

Amint a fejlődés továbbvitelére szóló küldetés csúcsát jelenti az emberi küldetésnek, ugyanígy a humanizmus csúcsát az integrális humanizmus képezi, s a kettő mély és alapvető összefüggésben és kölcsönhatásban van egymással. Az integrális-humanizmus ugyanis

elképzелhetetlen a fejlődés továbbvitele nélkül, hiszen pontosan a létbeli dinamizmus emelkedése, a képességkiteljesítés valóra válása és az önfelülmúlás lehetőségének és valószínűségének tényleges aktualizálódása teszi képessé a küldetés hordozóját az integrális humanizmus befogadására. De fordítva is áll a tétel: az integrális-humanizmus szemléletmódja és értékítélete nélkül a küldetés hordozója aligha képes a fejlődés továbbvitelére szóló küldetés befogadására, és végrehajtására.

A humanizmus alacsonyabb fokai képtelenek erre az együttúthásra.

= Az individuál-humanizmus – helyes értelmezésében – eljut a létbeli dinamizmus és a képességkiteljesítés bizonyos fokára, de csak annyiban, amennyiben az egyén továbbfejlődése ezt megköveteli. Küldetést – különösen a fejlődés továbbvitelére – legfeljebb egy-egy rész-cél hordozásához és megvalósításához képes magáévá tenni.

= A szociál-humanizmus már többre képes: a létbeli dinamizmus és a képességkiteljesítés magasabb fokára is eljuthat, de csak a közösség útján és érdekében. Ilyen viszonylatban a közösség egyes tagjai – szigorúan a közösség érdekében – még az önfelülmúlás bizonyos formáit is elérhetik. Tehát a szociál-humanizmus már vállalkozhat bizonyos küldetésstudat hordozására, de a fejlődés továbbvitelének teljes-értékű küldetését már nem tudja magáévá tenni, csak rést-célok hordozására és megvalósítására alkalmas, azokat is csak a közösség érdekében. Igaz, nagyobb mértékben és szélesebb körben, mint az individuál-humanizmus, de a teljes emberi életet, a természetet és a történelmet nem képes egyszerre és lényegében átfogni, etikailag pedig csak a közösségi-etika mércéjéig jut el.

= Az integrális-humanizmus, mint a humanizmus csúcsa és betetőzése, képes eljutni a teljes-értékű küldetés – benne a fejlődés továbbvitelére szóló emberi küldetés – megfogalmazásához, vállalásához és végrehajtásához. Csak az integrális-humanizmus képes olyan kölcsönhatásra lépni a küldetéssel, – és viszont, – mely a legmélyebb ontológiai és etikai valóságban gyökerezik, a teljes-spektrumú lét- és értékrend része, s az értelmes-életet a legnagyobb erő kifejtésre ösztönzi a szubtranszcendens és azon túl: a transzcendens valóság elérésére, összekapcsolására és szolgálatára.

Tud-e, képes-e a humanizmus segítséget nyújtani a fejlődés szolgálatára és a fejlődés továbbvitelére szóló küldetés teljesítéséhez? – Feltétlenül! – Rész-feltételek, rész-célok és rész-eszközök tekintetében már az individuál- és szociál-humanizmus is. De teljes valóságában, teljes értékében és teljes keresztmetszetében csak az integrális humanizmus képes olyan ontológiai és etikai együttműködésre, mely az emberi küldetést – a fejlődés továbbvitelére szóló küldetéssel együtt – teljessé és teljes-értékűvé teszi.

6. A HUMANIZMUS ÉS AZ EMBERI BOLDOGSÁG.

A következőkben az emberi lét és a humanizmus egyik kulcs-fonosságú és döntő jelentőségű kérdését kívánjuk megközelíteni, és röviden tárgyalni: az emberi boldogság problémakörét.

A boldogság – az emberiség mindig óhajtott és kínlódva keresett „kék madara” – fogalmi tartalmát tekintve, a történelem előtti időktől kezdve korunkig állandóan változott, ma is változóban van. – Jelentett fizikai-testi megelégedettséget, étel-, ital-, szexualitásbeli jóllakottságot, jelentett érzelmi kielégülést és eufóriát, jelentett szellemiek nyugodt birtoklását, de a hatalom csúcsán való megkapaszkodást is, sokszor gátlástalan törekvés eredményeként. – Közben a Tibériás-tavának lankáin elhangzott a boldogság transzcendens üzenete, melyet sokan megértettek ugyan az elmúlt 2000 év folyamán, de még többen félreértették, az emberiség nagy része azonban – még ha meg is hallotta – értetlenül állt vele szemben. Korunknak pedig már szinte „füle sincs a meghallására”.

Mi tehát a boldogság? – Valójában a boldogság: a birtokbavétel tudata, a törekvés megnyugvása és a birtoklás feletti öröm. Tehát komplex ontológiai és erkölcsi állapot, mely az értelmi-törekvési-erkölcsi paraméterek mellett bizonyos – alacsonyabb-, vagy magasabb rendű – érzelmi töltéssel is bír. Ez az érzelmi töltés azonban – a tudat tartalmához, tárgyához és állapotához hasonlóan és annak függvényében – vonatkozhat különböző struktúraszintekre, a tudati struktúraszinten belül egyénire és közösségire, szubtranszcendensre és transzcendensre. Így létében és értékében igen nagy szórást mutathat. Ugyanúgy, mint a boldogság léttartalma és a birtokbavétel tárgya.

A boldogságról tárgyalva a pusztán érzeki, tehát kizárólag a biológikumhoz kötött érzelmi boldogság, melynek tárgya csakis és kizárólag az érzeki és érzelmi kielégülés, az ember és erkölcsisége szempontjából valójában nem is nevezhető boldogságnak. – Boldog csak az ember, a tudati struktúraszint létstruktúrája lehet, éppen ezért az, amit valójában boldogságnak nevezhetünk, a tudattal kezdődik, s az értelmi szint emelkedésével és a szabad törekvéssel alakul ki, és fejlődik tovább. Kialakulásában és fejlődésében a tudati létstruktúra, annak egymásra épült biológiai-pszichikai-erkölcsi strukturáltsága képezi az alapot, az embert érő energetikai-, információs-, kibernetikai- és erkölcsi-hatások mikéntje pedig a fejlődési lehetőség és valószínűség növekedésének mértéke.

6. 1. A boldogság időbelisége és dinamizmusa.

A boldogságról különböző szempontok szerinti osztályozásban beszélhetünk. Először az időbeliséget és a dinamizmust tekintve különböztethetjük meg a boldogság különböző megjelenési formáit, melyek egyúttal a fejlődési dinamizmust is tükrözik.

– Az elindulás boldogsága abban a tudati állapotban és azzal kapcsolatos érzelmi töltésben fogalmazódik meg, hogy az ember megtalálja – egyénileg vagy közösségileg; szubtranszcendens vagy transzcendens vonatkozásban – elérendő közvetlen és távlati célját, valamint felismeri az ahhoz vezető utat, döntés-előkészítés és választás révén mozgásba hozza, és erkölcsileg alátámasztja a célra-irányult törekvési rendszert. (Energetikai, információs, kibernetikai és erkölcsi eszközzrendszer biztosítása.)

– A menetelés boldogsága abban a tudati-törekvési állapotban és ahhoz kapcsolódó érzelmi töltöttségben fogalmazható meg, hogy az ember – egyéni vagy közösségi; szubtranszcendens

vagy transzcendens vonatkozásban – folyamatosan és fokozatosan megvalósítja a közbenső feladatokat, eléri a közeli- és rész-célokat a vég-cél felé vezető úton. Energetikai-, információs-, kibernetikai- és erkölcsi-hatásoknak munka, erőfeszítés és küzdelem útján történő valóra-váltása.) – Ebben a szakaszban külön fokozatot jelent: az erőfeszítés és küzdelem boldogsága, mely az ember számára elsődlegesen erkölcsi kategóriaként jelentkezik, erkölcsi hatással, és annak a nagyobb ellenállás irányába feszülő, a belső strukturáltságot – a lét mélyéig épült energetikai, információs és kibernetikai struktúrát – a fejlődés vonalába kényszerítő munkában történő megnyilvánulása.

– A beérkezés boldogsága a tudati-törekvési állapot időleges vagy végleges megnyugvásában, az elért cél – egyéni vagy közösségi; szubtranszcendens vagy transzcendens cél és célok – nyugodt birtoklásában és az ahhoz kapcsolódó érzelmi töltöttségben fogalmazódik meg. A beérkezés boldogsága – emberi mivoltunkból következően – általában időleges megnyugvás csupán, mert a birtoklás-tudata további birtoklás-vágy forrásává válik. (Jól megfigyelhető ez az alacsonyrendű anyagiak birtoklásánál.) – A tartós, vagy végleges megnyugvás pedig – természeti jelenség voltunk miatt – a természetben működő entrópia-elv, valamint a struktúrákban, azok belső strukturáltságában felhalmozódó entrópia tartalom következtében a lebomlás valószínűségével bír. („Aki áll, vigyázzon, hogy el ne essen!” – mondja Szent Pál.)

A boldogság dinamizmusa hasonló a fejlődés dinamizmusához.

Először: a boldogság különböző fokozatai is egymásra épülnek, mint a fejlődés lépcsőfokai.

Másodszor: a boldogság magasabb dinamizmusának elérése is feltételezi az energetikai, információs és kibernetikai strukturáltságot, hasonlóan a fejlődés dinamizmusához.

Harmadszor: a fejlődésben is, a boldogság dinamikus emelkedésében is múlhatatlanul szükséges a munka, erőfeszítés és küzdelem.

Megállapíthatjuk tehát, hogy a boldogság és a fejlődés dinamizmusa között nemcsak hasonlóság áll fenn, hanem igen szoros függvénykapcsolat is.

6. 2. Az emberi boldogság módbeli formái.

A tudattartalomnak és a relációknak, valamint a boldogság tárgyának és törekvési megragadásának mikéntjét tekintve, a boldogság különböző módbeli formáiról beszélhetünk. Ez azonban nem véletlen, hiszen a humanizmusnál az ember-középpontúság mikéntje válik a megkülönböztetés alapjává, itt pedig a boldogságtudat extenzitása, vagyis: kikre terjed ki és milyen mértékben a boldogságtudat.

6. 2. 1. Az individuális boldogság.

Legalapvetőbb megfogalmazását a következőkben adhatjuk:

Az introvertált és önmagába zárkózott emberi boldogságtudat, melynek keretén belül a megismerhető és megtapasztalható valóság központjába helyezett egyén az önmaga által birtokba vehető és birtokolható létben és értékben, azok tényleges birtoklásában képes megnyugvást és ahhoz kapcsolódó érzelmi kielégülést találni.

Az „én-középpontúságnak” és önmagába zártságnak – mondhatni: önmagának való elégséges-voltnak – ez az állapota a legalacsonyabb rendű boldogság-állapotot jelenti tudati-törekvési-erkölcsi vonatkozásban egyaránt. Ugyanakkor különböző veszélyforrásokat hord magában, mert nemcsak az egyéni tudatnak, törekvésnek és erkölcsiségnek minden határon túli, és

mindenki más – pl. a közösség – rovására történő kielégítésének kíván teljesen szabad utat biztosítani az egyén számára, hanem a valóságnak az egyéni horizontra történő leszűkítését – „béka-perspektívát” – a valóságtól való elszakadást, sőt a valósággal való szembefordulást is eredményezheti.

Nem véletlen, hogy éppen korunkban az individuális-boldogság hajszolása tömegeket taszít a szexuális-nyomorba, az alkoholizmusba, a kábítószeres karmai közé. – Ugyanakkor az egyéni boldogságvágy hatalmi célok felé való irányulása során – legújabb kori történelmünk tanúsága szerint, a XX. században a náciizmus, a túlhajtott tekintélyi- és személyi-kultusz, a kommunizmus, a terrorizmus kialakulásának, szerveződésének és tartós aktivizálódásának tanúbizonysága szerint – nem egy személyt a „hatalmi örület” ragadott magával.

Természetes, hogy az egyénnek, mint tudatos és szabad erkölcsi személyiségnek, megvannak az egyéni céljai, vágyai, törekvései, természetből adott egyéni jogai és méltósága, ebből fakadó egyéni boldogság-igénye. De mindez soha nem mehet mások, a kis vagy nagy emberi közösségek rovására. S az egyénnek – boldogság-vágyával kapcsolatban is – nyitottnak kell lennie a közösség – szubtranszcendens vagy transzcendens közösség – felé, tudatában kell lennie annak, hogy egyéni boldogságát is a közösség: család, nép, kultúra, társadalom, vallás keretein belül tudja csak igazában megtalálni.

(A hívő keresztény ember számára is csak a „Corpus Christi” transzcendens közössége lesz az üdvözülés: a transzcendens boldogság valódi útja.)

6. 2. 2. A szociális-boldogság.

Legalapvetőbb megfogalmazását a következőkben adhatjuk:

Az extrovertált, kitaruló és önmagán túltekintő emberi boldogságtudat és boldogságállapot, melynek keretén belül az egyén, mint a kisebb vagy nagyobb emberi közösség tagja, aki számára a megismerhető és megtapasztalható valóság központját a közösségi lét képezi, egyéni boldogságát a közösség által megragadott és birtokolt javakban való részesedés formájában kívánja megélni. Ez a közös birtoklás, annak nyugalma és az ahhoz kapcsolódó érzelmi feltöltődés jelenti a közösségi boldogság-állapotot.

Ez az állapot többrétű és mély intenzitású lehet, de elsődlegesen mindig érzelmi élményt jelent az egyén számára. Ennek lényeges tényezőit érzelmi vonatkozásban, a következőkben állapíthatjuk meg.

Előszőr: A közösségi lét átélése, mely a mai elidegenedett világban hallatlan igény, tényleges megléte pedig erős érzelmi feltöltődést eredményez.

Másodszor: A közös birtoklásvágy, a birtoklás és tulajdonba vétel érdekében kifejtett közös munka, és annak lelkesítő hatása, az együtt-munkálkodás, az együtt-menetelés, az együtt-küzdés öröme, mint mindent magával ragadó érzelmi élmény.

Harmadszor: A közös birtoklás öröme, a végrehajtott tett és elért cél, a kivívott eredmény és beteljesült vágy nyugalma, mind megannyi közös öröm forrása, mint az érzelmek áradatának kinyitott zsilipje, és mindent magával ragadó zuhatagja.

De mindez megannyi veszély forrása is. Mert a pusztán érzelmi alapon álló szociális boldogságvágy esetében

– a közösségi lét átélése feltámaszthatja az egyéni lét mély érzelmekkel teli átélésének vágyát, nem egyszer kizárólagosságát;

- a közös birtoklásvágy és a tulajdonba vétel érdekében végrehajtott munka és kifejtett erőfeszítés pszichikai láncreakciót indíthat el az egyéni vágyak kibontakozása, nem egyszer a kizárólagos birtoklásvágy irányában;
- a beérkezés boldogságát és a közös birtoklás örömét megkeserítheti – és nem egyszer meg is keseríti – a kellőképpen el nem ismert egyéni emberi törekvések, el nem ért egyéni célok, ki nem elégített egyéni vágyak mennyiségi és minőségi növekedése;
- maga az érzelmi eufória sem tartható fenn hosszú ideig anélkül, hogy intenzitásából ne veszítene; hogy az „olaj” nagy része – vagy egésze – „a lámpásból ki ne égne”; hogy idővel – ellenkező végletbe csapva át – ne a merev és hideg, gyakran önző törekvésű életre kerüljön a hangsúly a harmonikusan kiegyensúlyozott komplex emberi magatartás helyett, ahol mindennek – tudatnak, törekvésnek, érzelemnek – megvan a jól meghatározott helye, szerepe és célja.

Valójában a szabadjára engedett és túlzásba vitt, okosan nem irányított és helyesen nem korlátozott, a komplex emberi természettel összhangban nem levő közösségi boldogságigény extrém kifutást eredményezhet, hasonlót – de ellenkező előjellel – mint az egyoldalú és túlzott egyéni boldogságvágy. Nem beszélve a tudati struktúraszintre is érvényes entrópia-elvről, az egyéni és közösségi struktúrákban felhalmozódó entrópia tartalomról, mely a lebomlás valószínűségét hordozza magában az emberi boldogság problémakörével kapcsolatban is.

A közösségi boldogságélmény és boldogságállapot csak jól meghatározott keretek között, valósi tudati-törekvés-erkölcsi tartalommal és energiahatással válhat a fejlődés hordozójává és a fejlődési valószínűség növelőjévé.

(A keresztény ember számára a közösségi boldogságtudat és boldogságállapot soha nem jelentkezhetsz elsődlegesen érzelmi feltöltődés formájában, kell, hogy a tudati-törekvés-erkölcsi állapotokatározók, minden esetben, egyensúlyban tartsák az érzelmi-lét szféráját, biztosítva annak mindenkori eszközjellegét.)

6. 2. 3. A kozmikus-boldogság. (Távlati elgondolás.)

Legalapvetőbb megfogalmazását a következőkben adhatjuk:

A kozmikus-tudatra ébredt a kozmoreflexiv-humanizmussal áthatott ember boldogságtudata és boldogságállapota, mely valójában a teljes szubtranszcendenciába extrapolált, azzal összhangba hozott és harmonikusan kiteljesedett ember boldogsága, aki boldogságvágyát a Világegyetem és annak lehetséges értelmes-létezői felé irányítja. De nem az ember által történő egyéni vagy közösségi birtokba-vétel céljából, hanem a közös és együttes tudati-törekvés-erkölcsi kiteljesedése végett.

A kozmikus-boldogság az ember és valamennyi létstruktúrája számára az állandó elindulás, együttműködés és fokozatos beérkezés boldogságát jelenti: a teljes kitárulás- és állandó befogadás-boldogságát, mely mindig magasabb rendű értékek birtoklásában, meg-megújuló megnyugvásban és nyugtalan keresésben, mindezekhez kapcsolódó állandóan fokozódó örömben nyilvánul meg.

Mindez állandóan megújuló és fokozódó energetikai-, információs-, kibernetikai- és erkölcsi-hatást, annak munkában és erőfeszítésben, a nagyobb ellenállás irányában kifejtett küzdelemben történő valóra-válását igényli. Ezzel egyidejűleg az entrópia tartalom viszonylagos csökkenése a feltételrendszer alapvető részét képezi.

További feltétel és eszköz a létbeli dinamizmus fejlesztésének és a képességkiteljesítés kötelezettségének állandó és fokozódó teljesítése. Csak ez biztosít utat és lehetőséget az önfelülmúlás természettörvényének érvényesítéséhez, mely az ember kozmikus-tudatra ébredésének – ezen keresztül kozmikus-boldogságának – legfontosabb és elengedhetetlen eszköze az emberiség önmaga korlátai túllépésének, s lesz tudati-törekvési-erkölcsi teljesebbé-válásának biztosítója. – Szubtranszcendens vonatkozásban a kozmikus-boldogságtudat és boldogságállapot az ember számára elérhető maximum, mely az emberiség és a Világegyetem lehetséges értelmes létezőinek a transzcendenciába való továbbfejlődési lehetőségét és valószínűségét hordozza magában. – Sajnos, az emberiség még meg sem indult a kozmikus-boldogság felé vezető úton, s jelenlegi válsághelyzetében még remény sincs arra, hogy erkölcsileg fel tudjon nőni a kozmikus tudati-törekvési-erkölcsi magatartáshoz.

6. 2. 4. Az integrális-boldogság.

Legalapvetőbb megfogalmazását a következőkben adhatjuk:

Az integrális-humanizmusba ágyazott emberi boldogságtudat és boldogságállapot.

A boldogságnak ez a legmagasabb rendű és legkiteljesültebb formája a transzcendenciával kiegészült a teljes-spektrumú lét- és értékrendben gyökerezik, amikor is az ember – teljes erkölcsiségén keresztül – megtapasztalja a transzcendencia birtoklását, a transzcendencia birtokbavételének nyugalomát és a mindehhez kapcsolódó öröm transzcendens-érzelmi töltöttségét.

Az integrális boldogság magában foglalja teljes egészében a szubtranszcendens boldogságigény minden tényezőjét, azon túl a transzcendenciával és a transzcendens létstruktúrákkal való eleven kapcsolatot, mindezt szintézisben és integrális harmóniában egybeötvözve. – Ugyanakkor biztosít az ember számára minden – szubtranszcendens és transzcendens – energiaforrást, melyek segítségével a tudati-törekvési-erkölcsi hatások az emberben a fejlődési valószínűséget minden határon túl növelik.

Az integrális boldogság csúcsa a TELJESSÉG-STRUKTÚRÁJÁNAK birtoklása, mely a megnyugvással párosult fokozódó boldogságvágyban, s az állandóan megújuló kezdés-, fejlődés- és beérkezés-boldogságában nyilvánul meg. Mert a transzcendens tudati-törekvési-erkölcsi tartalom olyan mélységei tárulnak fel a TELJESSÉG-STRUKTÚRÁJÁBAN birtokosa előtt, hogy annak végtelenségét egy örökkévalóságon át nem lehet kimeríteni.

X X X

Úgy vélem nem volt hiábavaló a humanizmus és azzal lényegében összefüggő boldogságigény, boldogságtudat és boldogságállapot problémakörének felvázolása. Ember-voltunkhoz annyira szorosan hozzátartozik ez az egymással függvénykapcsolatban és szoros ontológiai összefüggésben levő kérdéscsoport, hogy rövid felvázolása nélkül etikai gondolkodásunk hézagossabb és szegényebb lenne, humanista magatartásunk és szemléletmódunk pedig nem kapná meg a kitárulás lehetőségének és valószínűségének növekedését.

BEFEJEZÉS.

Az emberi lét, az emberi sors, az emberi felelősség és az emberi küldetés, valamennyi ember-voltunkból következő léthatározmány, melyek nemcsak az értelmes-életet hordozzák minden szabadságfokával és kényszerfeltételével, nemcsak a humanista szemléletmódnak alanyát és tárgyát képezik, hanem az emberi boldogságnak is állapothatározói.

– Mi a boldogság? – A teljes-értékű humánium birtoklása, megélése és továbbadása.

– Mi a teljes-értékű humánium? – Az emberi lét, az emberi sors, az emberi felelősség és az emberi küldetés tudatos vállalása, megélése és továbbszármaztatása.

– Mi az emberi lét, az emberi sors, az emberi felelősség és az emberi küldetés? – Az ember ontológiai és erkölcsi magatartásának összessége, mely egyedül az értelmes-élet sajátja, beépülve a teljes-spektrumú lét- és értékrendbe, s ezt csak értelmes-élet tudja továbbadni értelmes-életnek.

Az emberiség ontológiai és erkölcsi magatartása jelenleg nemcsak sok kívánnivalót hagy maga után, hanem szoros értelemben véve válságban van. S éppen ezért válság-jelenségekkel küzd: az erőszak jellemzi az egész XX. század történelmét, s az ezredfordulóra eljutottunk odáig, hogy a rosszul értelmezett individuál- és szociál-humanizmus keríti hatalmába az egész emberiséget. Hogyan értelmezzük másként a jóléti és fogyasztói társadalmakat, mint a mindenén átgazoló egyéni törekvések magatartását? Hogyan értelmezzük a neonácizmust, a neokolonializmust, az államkapitalizmust, a neokommunizmust, a terrorizmust, mint a csoport, a rosszul-értelmezett közösség érdekében kifejtett céltudatos erőszakot? – Milyen elérhetetlen távolságban tartunk a kozmoreflexív- és integrális-humanizmustól, annak az értelmes-életet védő és szolgáló magatartásától?!

És válságba jutott az emberiség boldogságvágya, boldogságkeresése is. Boldogságpótlékok, és pótcselekedetek sorozata ragadja magával az embereket, a tömegkommunikáció azt harsogja a fülekbe: boldogok lesztek!... Már is boldogok vagytok!... S hol tartunk a megindulás-, a menetelés- és a beérkezés-boldogságától? – Korunk nem is ismeri ezeket a fogalmakat, sem pedig az elérendő kozmoreflexív- és integrális-boldogságtudatot. – Mi lesz azokkal a nemzedékekkel, akik boldogsághiányban nőnek fel, szenvednek és kielégülést soha nem találnak?!

„Harmatozzatok egek onnan felülről, és felhők esőzzétek az igazat!” Ontológiai és etikai magatartásunk csak az erkölcsi jó helyes ismeretén és megvalósulásán múlik. Humanista szemléletünk csak az igazság és az értelmes-élet befogadása által alakulhat ki, összhangban ontológiai és etikai magatartásunkkal. Boldogságigényünk csakis az emberi lét, az emberi sors, az emberi felelősség és az emberi küldetés megragadásán és átélésén keresztül támadhat fel és teljesülhet be. – Ehhez pedig múlhatatlanul szükséges az integrális-humanizmus szemléletmódja, a teljes spektrumú lét és értékrend megragadása, a szubtranszcendenciát meghaladó igények feltámadása és teljesevé. – Boldogok, akik hisznek a boldogságban, s etikailag mindenre képesek a boldogság elérése, megragadása és átélése érdekében. Amint ez a Tibériás-tavánál elhangzott 2000 évvel ezelőtt.

Vértesszőlős, 2007. 09. 09.

Takáts Ágoston
matematikus-fizikus, rendszerszervező
a Bölcsélet-tudományok doktora